

magazin istoric

Apare din aprilie 1967

IULIE 2005

**Templierii
în șase
întrebări
și răspunsuri**

**Cafeneaua
scriitorilor
de pe
Calea Victoriei**

magazin istoric

Anul XXXIX – serie nouă – nr. 7 (460)
iulie 2005

<http://magazinistoric.itcnet.ro>
e-mail: mistoric@itcnet.ro

1 Franz Joseph, împărat al Austriei (1848-1916) și rege al Ungariei (1867-1916), cu toată suita de drame de familie care i-a marcat viața, a fost un mare iubitor de frumos, pe care l-a adunat tenace, făurind o operă de durată: Kunsthistorisches Museum, a cărui poveste o puteți citi în acest număr. Coperta noastră îl prezintă pe suveran sub pana unui pictor de Curte, Franz Xaver Winterhalter

2 Vezelay, oraș francez pe ruta spre Compostella, centru de pelerinaj al creștinătății, și-a întretăiat cronica și cu istoria Ordinului Templierilor. De Paște anulului 1146 sosea acolo regele Franței, Ludovic VII, pentru a răspunde apelului lui Bernard de Clairvaux de a porni a doua Cruciadă

3 Patru dintre guvernatorii Băncii Naționale a României, aflați la conducerea destinului acesteia în momente importante: Ion I. Câmpineanu (1841-1888), Theodor Rosetti (1837-1933), Ion Lapedatu (1876-1951) și Tiberiu Moșoiu (1898-1953)

4 Piesă din tezaurul de la Sănnicolau Mare, cel mai mare descoperit în Banat (cu totul întâmplător, de către un țăran al locului, în 1799), aflat astăzi parțial în colecția Curții Imperiale de la Viena

Revistă editată de
**FUNDAȚIA CULTURALĂ
MAGAZIN ISTORIC**

Președinte fondator
**CRISTIAN POPIȘTEANU
(1932-1999)**

Președinte de onoare
DIMITRIE G. STURDZA

Consiliul științific:
academician **DAN BERINDEI**,
academician **VIRGIL CÂNDEA**,
academician
DINU C. GIURESCU

Redactor-șef
Dorin Matei

Secretar general de redacție
Florentina Dolghin

Redactori:
Ioan Lăcăușă,
Irina Sălăvăstru,
Theo Stănescu-Stanciu,
Marian Ștefan

Secretar de redacție
Theodor Lianos

Director economic
Doina Pascu

Documentare
Mădălina Geambășu
Corectura

Georgeta Apreotesei
Secretariat:

Constanța Avram,
Daniela Singuran

Difuzare
Constantin Mușat

Consilieri:
Ioana Ursu,
Radu Ion Popescu,
Haralambie Voicilaș

București, Piața Valter Mărăcineanu, nr. 1-3,
sau strada Victor Eftimiu (fostă Dr. Alexandru
Marcovici), nr. 2, etaj III, camerele 281, 283
(secretariat și difuzare), 285, 287. Sectorul 1,
Oficiul poștal nr. 1, Căsuța poștală 1-702,
Cod 010155, Telefon, Fax: 315.09.91, 312.68.77

Tipărit la C.N.I. – „CORESI” S.A. București,
director general Dumitru Constantinescu;
director comercial M. Vlădeanu; director
M. Soare

SUMAR

iulie

2005

4 Despre globalizare
J.W. GOETHE

5 Istorici pe care
i-am cunoscut
Dinu V. Rosetti
P.I. PANAIT

10 Publicitate de stat
pentru ziare
În vremea lui Carol II
A.A. SPÂNU

12 Un ordin
și mai multe întrebări
Templierii
T. STĂNESCU-
STANCIU

18 Temnița,
ca treaptă spre cer
*Agonia Monseniorului
Vladimir Ghika*
A. BREZIANU

PRIN MARILE
TEMPLE ALE
TIMPULUI
SUSPENDAT

21 Kunsthistorisches
Museum
R. TATOMIR

26 Tranziția
și provincia
*București și Iași,
ca modele în secolul XIX*
E. OLARIU

REVERBERAȚII

30 Și eu am fost elev
la „Barbu Știrbey“
I. IVĂNESCU

32 Grădinar neamț,
peisagist austriac,
grădină românească
Çișmigiu
I. ZĂNESCU

33 Comuniune
frățescă și moment
misionar
*Aniversările Bisericii
Ortodoxe Române*

† DANIEL,
Mitropolitul
Moldovei și
Bucovinei

37 Diplomatie
cu bastonul
*Lituania și Polonia,
de la război la pace*
F. ANGHEL

EVENIMENT

44 Galeria elitelor
la Banca Națională
a României
F. DOLGHIN

45 Literatură
cu caimac
*Café de la Paix
și boema bucureșteană*
M. IONIȚĂ

CLIO ANUNȚĂ

49 Gestapovistul
ajutat de fosta victimă
S. CRISTESCU

ADEVĂRURI GREU DE ACCEPTAT

50 Deportările
din Transnistria
D. DELETANT

55 Un personaj din
romanele lui Balzac
Armand Călinescu
R. DE WECK

EXCLUSIVITATE

59 Legumele
și fructele –
sursa bolilor

*Gastronomie
la Curtea Spaniei,
în Secolul de Aur*

M. DEL CARMEN
SIMÓN PALMER

POVESTEA UNOR ACTE MICI

63 Vaccinat,
și a scăpat!
S. CĂLȚIA

65 Milenii, secole
și o lună într-o pagină

66 A doua călătorie
în viață, cu
Iorgu Iordan
*M-a învățat să citesc
lingvistică*
M. SALA

HOOVER INSTITUTION

70 Aurul B.N.R.
sechestrat în S.U.A.

71 România
acum 100 ani
G. FILITTI

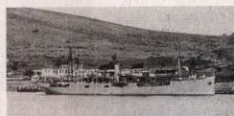
75 Amintiri amare
Deportată în Siberia
E. CHELE

TÂRGURI CARE NU MAI SUNT

79 Gherghița
A. PĂUNESCU

83 Nostalgii din exil
Lucia Hurmuziadi
P. SCALCĂU

87 Hrisoave
pe peliculă
*Din tranșeele primului
război mondial*
E. DUMBRĂVEANU

90 Un german serios
și un britanic în fustă
*Bătălia pentru lacul
Tanganika, 1915-1916*
AL. V. ȘTEFĂNESCU

RUBRICI

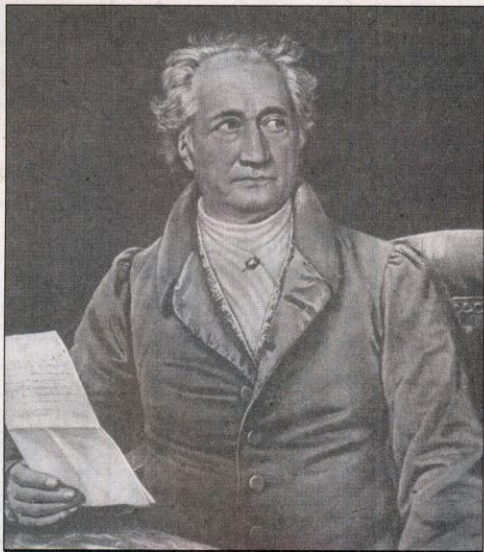
64 Pentru bibliotecă
dumneavoastră

82; 94; 95
Blitz... Concurs;
Rebus; Dialog

EPOCA VITEZEI

Trebuie să consider drept cea mai mare nenorocire a vremurilor noastre, care nu îngăduie materializarea nici unui lucru, faptul că în fiecare clipă se consumă clipa precedentă, se irosește ziua chiar în cursul ei și astfel se trăiește mereu de azi pe mâine, fără a încheia

ceva bun de pus de-o parte. Avem de pe acum ziare pentru fiecare moment al zilei! O minte isteată poate că ar reuși să mai intercaleze câteva în plus. Prin aceste ziare, tot ce face, lucrează, creează și până și ce plănuiește fiecare intră numaidecât în domeniul public. Nu îi e îngăduit nimănui să se bucure sau să sufere altfel decât spre distracția celorlalți, și astfel toate se răspândesc din casă în casă, de la un oraș la altul, dintr-o țară într-alta, în cele din urmă de la continent la continent, totul în viteză.

JOHANN WOLFGANG GOETHE

La fel cum nu se poate potoli avântul luat de mașinile de aburi, nu e cu puțință să se domolească lumea nici în domeniul civilizației și culturii: vivacitatea comerțului, circulația rapidă a bancnotelor ce foscnesc, mărirea datoriilor pentru a plăti datorii, iată faptele cu care

e confruntat orice tânăr. Ferice de el dacă natura l-a înzestrat cu o judecată calmă și echilibrată, ca să nu aibă exigențe disproporționate față de lume și nici să nu se lase dominat de ea! Dar în orice sferă de activitate îl amenință spiritul vremii și nimic nu e mai necesar decât să i se indice din timp direcția în care e bine să-l conducă voința.

(*Gândirea lui Goethe în texte alese*,
vol. I, Ed. Minerva, 1973)

Istorici pe care i-am cunoscut

DINU V. ROSETTI

Conf. univ. dr. PANAIT I. PANAIT

Mirajul marilor descoperiri îl transformă pe arheolog în sclav pe viață al acestei profesii. Unii descoperă chemarea din primii ani ai studenției, alții vin din alte domenii, chiar fără o instrucție universitară. Din această ultimă categorie făcea parte și Constantin (Dinu) V. Rosetti, nepotul de fiu al lui C.A. Rosetti.

În monografia Istoria Bucureștilor, apărută în 1939, Nicolae Iorga menționa „fericitele săpături ale inteligentului și harnicului «diletant» dl. Dinu Vintilă Rosetti”. Savantul nu era prea darnic cu laudele, dar cele la adresa lui Dinu V. Rosetti erau pe deplin meritate.

Cu câteva decenii în urmă, un regretat coleg ploieștean îl declara pe D.V. Rosetti „decan al arheologiei bucureștene”. Nici unul dintre cei care l-am urmat nu am reușit să-i atingem performanțele. Avea și un umor sclipitor, pe care îl revărsa șagălnic, făcând din el cel mai simpatic membru al branșei arheologilor.

Fuse, din tinerețea pe care cu zgârcenie o evoca, un răsărit al familiei și un agreat al protipendadei bucureștene. După spusele sale, era născut

la 17 august 1899, ca fiu al gazetarului Vintilă C.A. Rosetti și al Anei Rosetti, și își făcuse studiile liceale la „Gheorghe Lazăr”.

O halbă pentru calul meu

În 1916, deși nu avea vârsta incorporării, fără a-și anunța părinții, s-a prezentat la Comisariat și s-a oferit voluntar, spunând că nu poate arăta actul de identitate, pentru că l-a pierdut. Repeta, la distanță de patru decenii,

gestul părintelui său, voluntar în Războiul pentru cucerirea independenței. A fost repartizat la Școala militară de infanterie, în cadrul căreia a obținut, la 1 august 1917, gradul de sublocotenent. Doi ani mai târziu, avea să mărsăluiască pe bulevardele Budapestei în fruntea subunității pe care o comanda.

Revenit în Capitală, s-a aruncat, cu voluptate, în viața tinerilor proveniți din rândurile clasei sale sociale, slujind în același timp haina

militară. Dar o armată, chiar și victorioasă, cum era cea română, avea regulamente stricte, legate nu numai de cazarmă, ci și de comportamentul public. Mai vechii cunoscuți ai celui despre care scriem erau de părere că despărțirea ofițerului D.V. Rosetti de instituția ostășească s-ar fi datorat unei întâmplări de pomină. Obişnuia să frecventeze o cârciumă în Obor. Într-o zi, a intrat în local călare, a comandat două halbe de bere, una pentru cal, care a sorbit-o cu nesaț, iar cea de-a doua pentru însetatul călăreț. Nu cunoaștem prea multe amănunte, cert este faptul că *Monitorul Oficial* nr. 239 din 4 februarie 1923 consenma aprobarea demisiei fostului voluntar, ajuns ofițerul Constantin V. Rosetti.

Avea atunci 24 de ani. Nu urmasse studii superioare și nu avea o profesie demnă de rangul său. Ieșirea din armată a încheiat însă etapa năvalnicei tinereți și i-a deschis, cum vom vedea, drumul consacrării științifice...

L-am stârnit de mai multe ori să-mi spună ce l-a îndemnat să se îndrepte către arheologie, dar de fiecare dată îmi răspundea: „La-să asta altă dată.“ Acest „altă dată“ nu s-a mai ivit. Cu calitățile și posibilitățile pe care le avea, a preferat să bată nisipăriile și cărămidăriile înmulțite precum ciupercile, în marginea Bucureștilor deveniți capitala statului român reîntregit și în plină dezvoltare. În Bucureștii Noi, Dămăroaia, Giulești, Crân-

Ceșcuțe din cultura Tei

gași, Tei, Popești-Leordeni, Pantelimon și în multe alte părți, lucrau din plin cărămidăriile, fără ca cineva să supravegheze salvarea vestigiilor istorice scoase la iveală și rămase de cele mai multe ori pe malurile râurilor. D.V. Rosetti declara, și alți contemporani confirmă, că a debutat în meseria de culegător de

cioburi în 1923, ducându-l „pe cont propriu“ până în 1928, când a început să fie subvenționat de municipalitate. Cunoștințele asupra dăturii materialelor, a înțelegerii rosturilor lor nu avea, fapt pentru care a bătut la porțile Muzeului de Arheologie, al cărui director era arheologul și universitarul Ion Andrieșescu.

A fost încurajat de N. Iorga, C. Moisil, Virgiliu Drăghiceanu (arheologul Comisiei Monumentelor Istorice), C.C. Giurescu și a devenit cel mai devotat prieten și colaborator al viitorului academician Ion Nestor.

I s-a spus „Cultura Tei“

În vara secetoasă a anului 1928 se întorsese de la o petrecere nocturnă și adormise în fotoliu. Spre dimineață, ca prin vis, a perceput murmurul unei mulțimi care trecea pe sub fereastră. A privit cu interes, distingând însemne bisericești, preoți în odăjdii, urmați de bărbați, femei și către sfârșit tineri, în mijlocul cărora le-a zărit pe frumoasele fiice ale generalului Nicolae Petala. Domnișoarele erau în profunđa adorație a fostului tânăr ofițer. Fac această afirmație ținând seama de tremurul vocii magistrului pe care îl ascultam la câte un țoi într-un birt întunecos vizavi de Biserica „Sf. Gheorghe Nou“, pe al cărui șantier făceam cercetări. În lada de șantier, moștenită de la D.V. Rosetti, practic valiza sa de militar, erau

Aspect de pe șantierul Fundeni Doamnei

prinse, pe interiorul capacului, mai multe cărți de vizită, între care și câteva cu numele Petala.

Buimac, a ieșit din casă și s-a încolonat în mulțime, ajungându-le pe domnișoare cu care a schimbat vorbe așa cum numai el știa să le rostască. După ce coloana a depășit rondul Pache Protopescu luând-o pe Bulevardul Regele Ferdinand, a aflat că era vorba despre o procesiune de Sf. Sfeștanie pentru ploaie, care se desfășura dincolo de Gara Osor.

Obişnuit să bată malurile apelor, efortul i s-a părut minor și compania desfătătoare. Au trecut de gară și s-au îndreptat spre „Ziduri între vii“, unde cei din partea locului săpaseră gropi pentru a-și procura lutul necesar murului căsuțelor. O necesitate fiziologică l-a determinat să se ascundă într-o asemenea groapă. Spectacolul ce i s-a înfățișat i s-a părut de vis: din pereții săpați în lutul galben tasat, se profilau ceșcuțe cu o culoare de abanos, cu forme gingașe și pereții împodobiți cu împunsături umplute cu o pastă albă. Pe fundul gropii, alte asemenea recipiente. Și-a umplut buzunarele, a lăsat procesiunea în plata Domnului și a pornit-o glont spre biroul prof. Ion Andrieșescu. Acesta a privit ceșcuțele cu atenție, l-a invitat pe asistentul său Ion Nestor și toți trei au ajuns la concluzia că era o descoperire unică, deși asemenea piese mai fuseseră reperate și în alte săpături. Cei doi l-au îndemnat să descrie cât mai precis locul...

Ziua următoare, D.V. Rosetti s-a trezit de dimineață și luând o papornică a plecat la cules de ceșcuțe. Surpriza

I. Andrieșescu

i-a fost foarte mare, când pe fundul gropii lui a zărit o pălărie de pai, care acoperea fața purtătorului. Cum descoperitorul de ieri era un lup-tător, s-a rătoit la intrus și când acesta l-a privit a recunoscut, în fine, silueta subțire a asistentului arheologic I. Nestor. Cum darul pământului era generos, au recuperat obiecte să-i satisfacă pe amândoi. Împăcați și fericiți și în același timp grijulii față de eventualii microbi din groapă, s-au oprit la Obor, într-o cârcimioară. Procedura de „dezinfecție“ a durat ore bune, dar a pecetluit acea camaraderie care, pe moment, s-a soldat cu organizarea unui șantier comun de cercetare pe malul lacului Tei, acolo unde a fost definită pentru prima oară „Cultura Tei“, aparținând epocii bronzului și care se încheie în secolul XIII î.e.n., adică acum 3.200 de ani.

Dinu V. Rosetti i-a zis „Civilizația tip București“, apoi „București Tei“, în timp ce Ion Nestor a denumit-o „Cultura Tei“. O denumire firească, având în vedere locul descoperirii hotărâtoare, dar aducătoare de bătaie de cap mai apoi.

În anul 1966 dr. Valeriu Leahu, elaborând una dintre cele mai bune lucrări ale sale, a publicat-o sub titlul *Cultura Tei*. Nu mică a fost surpriza când o direcție din Ministerul Agriculturii a comandat Muzeului de Istorie a Orașului București, editorul volumului, un lot apreciabil de cărți. Ca atare s-a răspuns comanditarului, cu prezentarea pe scurt a conținutului monografiilor respective, care nu avea nimic de a face cu arborele purtător de plăcute miresme, după care nu s-a mai solicitat nimic.

Măgura Jilava – un triumf

Anturajul specialiștilor în cercul cărora fusese primit și interesul opiniei publice din Capitală au înfierbântat și mai mult ambiția fostului ofițer. Singur sau secundându-i pe arheologii de profesie, este semnalat în multe locuri, depășind limitele Municipiului. Citea cu osărdie tot ce se scria în țară și fusese încântat când însuși Vasile Pârvan îl citase în *Getica*. Se documentează în literatura de specialitate străină, îndeosebi cea germană și engleză, așa cum rezultă și din biblioteca sa rămasă Muzeului București. Îl preocupă preistoria, cu accent pe culturile din epoca pietrei lustruite (neolitic), ale epocii bronzului, civilizația geto-dacă. În 1928 este prezent pe șantierul Fedeleşeni din Moldova, unde magistrul Ion Andrieșescu și asistentul său Ion Nestor cercetau vestigii ale celebrei Culturi Cucuteni, dar și movile cu morminte ce se vor dovedi contemporane celor pe care le va săpa el însuși la Gurbănești-

Ilfov. Într-o comunicare făcută la Sesiunea din 2-4 decembrie 1971, unde erau sărbătoriți 50 de ani de la înființarea Muzeului Bucureștilor, D.V. Rosetti avea să declare că l-a întâlnit pe savantul Vasile Pârvan, care se documenta pentru celebra sa monografie, la Sîghisoara, „în al cărei Muzeu mi-am făcut ucenicia, întreprinzând uneori săpături la Wietenberg (Dealul Turcului) și în alte stațiuni de acolo”.

Mai târziu, l-a însoțit pe prof. Al. Bărcăcilă (1876-1970) la săpăturile practicate de acesta la Ostrovu Mare-Mehedinți, stațiune mult bătută de arheologi și ulterior, pentru marele complex funerar alcătuit din multe pâlcuri de moștile-tumuli, morminte cu un inventar de mare valoare. Nu i-au scăpat nici monumentele arheologice ale Dobrogei.

În septembrie 1968, D.V. Rosetti îmi confirma că primele sale săpături arheologice, executate conform unui plan de cercetare, au fost cele de la Măgura Jilavei, începute în 1929. Era o stațiune investigată anterior de învățatul arheolog Vladimir Dumitrescu, discipol al lui Vasile Pârvan. Prezența lui D.V. Rosetti fusese determinată de gravele nimiciri pe care le făcea sitului gumelnițean de acolo cărămida lui Toncu Marinescu.

Săpăturile au început, precipitat, la 29 iulie 1929, dar au fost oprite imediat, ca urmare a rezistenței proprietarului. Intervențiile arheologului au pornit atât către Muzeul Național de Antichități, cât și spre Comisia Monumentelor Istorice și Primăria Capitalei. Excavațiile s-au oprit în zona periclitată și la 27 august același an, a intrat în lucru șantierul de salvare, care va fi activ până la 17 octombrie. Rezultatele erau spectaculoase. Se descopereau resturile unor case făcute din lemn și lut în aceeași tehnică a paianței, folosită și acum în Bărăgan pentru construcțiile ușoare, gospodărești. Inventarul compus din ceramică, obiecte din silex, os, chiar și din cupru dezvăluia o puternică locuire stabilă, neolitică. Vasele din lut dovedeau o adevărată măiestrie a olarilor vremii, mult apropiată de aceea de la Cucuteni.

Planul general de săpătură, ridicat cu ajutorul soției sale, prezintă o lucrare ordonată, cu șanțuri corect deschise, profile perfecte, mari dezveliri în suprafață pentru a reconstitui dimensiunile și componentele unor locuințe. I-au atras atenția câteva mici machete ale unor case de epocă făcute din lut ars la care se văd clar acoperișul în două pante, ușa de intrare, înfățișarea pereților ș.a.

Măgura Jilava a fost un adevărat triumf al lui D.V. Rosetti, care nu mai putea fi considerat un diletant. El s-a încumetat chiar să dea tiparului primele scrieri, în care include *Harta stațiunilor preistorice din jurul Bucureștilor* (scara 1/1.000.000), pe care sunt trecute peste 20 de situri, știute atunci, și găsește susținători nu numai la Primăria Capitalei, ci și printre oamenii de cultură, cum a fost dr. George Severeanu (1879-1939), mare colecționar de antichități. De aici prietenia

sinceră cu arheologul D.V. Rosetti, promovat în 1929 consilier tehnic cultural pentru Muzeul Municipal, instituție înființată, la insistențele lui N. Iorga, în 1921.

Valoarea obiectelor străne de D.V. Rosetti avea să cântărească greu în organizarea Muzeului Bucureștilor. Opinia publică era deja

Un sprijinitor: primarul Dem. I. Dobrescu (primul din stânga), aici într-o inspecție pe străzile Capitalei

atenționată asupra „comorii” arheologice scoase la lumină. Mai întâi, fusese Expoziția „Artă Românească” din Parcul Carol I, organizată în 1928 de doamna Ana Lahovary, în care s-au pus la vedere și piese din Colecția D.V. Rosetti, printre care și cele mai frumoase obiecte descoperite la Tei și Jilava.

Cei „Treii inimoși” din „Casa Moruzi”

Primarul general de atunci, magistratul dr. Dem I. Dobrescu, om cu o cultură europeană și mândru a se afla în fruntea „întâiului oraș al țării”, a fost încântat, mai ales că el văzuse lumina zilei, în 1871, în comuna Merlari-Jilava. Ca atare, Primăria Bucureștilor a repartizat, pentru muzeu, câteva camere dintr-o clădire aflată pe Calea Moșilor nr. 115, la intersecția cu Bulevardul Carol I de azi. Casa nu mai există, fiind înlocuită cu blocul ce despică cele două mari artere.

Pentru D.V. Rosetti începe un nou capitol, de altfel strâns legat de strădaniile sale arheologice. Prima fază expozițională a instituției, al cărui conservator va fi, indică o prezentare arheologică rezervată mai mult oaspeților străini și specialiștilor români. Cum era un om inteligent, și-a dat seama că ceea ce avea la dispoziție era departe de a fi suficient. Astfel, paralel cu demersurile pe lângă instituția muni-

G.D. Florescu

cipală pentru obținerea unei clădiri reprezentative, D.V. Rosetti a continuat cercetarea în teren, contactul cu alți colecționari, cu pasionați pentru istorie și arte, cel mai prețios având să fie George D. Florescu, descendent al unei strălucite familii nobiliare. Târziu, prin faza de amurg a acestor temerari, mi-a fost dat să-i cunosc și chiar să fiu acceptat să lucrez cu dânsii. Se completau precum două mânuși de aur, fiecare maestru în domeniile lui și amândoi o forță im-

posibil de a-i rezista. Ei au fost cei care au înfăptuit „minunea” organizării Muzeului Municipal în „Casa Moruzi”, zisă și „Casa cu lanțuri”, din Calea Victoriei 117, la intersecția acestei artere cu actualul Bulevard Dacia. S-au iuțit lucrările de restaurare a imobilului, au venit fonduri, a fost numit director dr. George Severeanu, s-a comandat mobilier specific, din care au mai rămas câteva piese și acum în depozite.

Dinu V. Rosetti venea cu arheologia, dr. George Severeanu dona numismatică, Romulus Voinescu colecție de hărți, Josif Pincas tablouri și medalii, G.D. Florescu documente și stampe, C. Orghidan obiecte de preț etc. Angajați de specialitate cu lefuri simbolice de 100 de lei erau directorul și secretarul instituției în persoana lui G.D. Florescu, iar cu salarii și atunci modice D.V. Rosetti (conservator) și un restrâns personal de pază și întreținere. În ajunul Crăciunului 1931 s-a ținut festivitatea inaugurală în prezența șefului guvernului, Nicolae Iorga, însoțit de miniștri, de primarul Dem I. Dobrescu, de multe personalități științifice și culturale.

S-a spus atunci că „dr. Severeanu, Dinu Rosetti, George Florescu [sunt] trei oameni inimoși”.

Instituția organizată de ei este astăzi Muzeul Municipiului București, cu expoziția de bază în cochetul Palat Suțu, și el monument istoric de arhitectură. ■

„Casa Moruzi”, primul sediu al Muzeului orașului București

(Va urma)

Stelian Popescu aclamat de mulțime în fața clădirii ziarului

La 10 februarie 1938, regele Carol II instituia regimul de autoritate personală. Peste 10 zile era decretată o nouă Constituție a țării. Printre altele, ea îngrădea libertatea presei, permițând introducerea cenzurii și a arestului preventiv.

Peste încă o lună și o zi, la 11 martie 1938, nemulțumit de imaginea pe care presa o

oferea despre regimul său, Carol II dădea un nou Decret-lege. Potrivit acestuia: „se înființează, pe ziua de 1 aprilie 1938, o Direcțiune Generală a Presei și Propagandei [în continuare: D.G.P.P.], care va funcționa pe lângă Președinția Consiliului de Miniștri, sub conducerea unui director general“. De asemenea, la propunerea ministrului de Interne Armand Călinescu, s-a înființat și un ziar guvernamental, România.

Dar suveranul a aplicat, în relația cu presa, vechea politică a bățului și a turtei dulci. Ne-o dovedește o notă emisă de D.G.P.P., din septembrie 1938, pe care o vom reproduce în continuare, fără prea multe comentarii.

STATUL ȘI PRESA LA ROMÂNI

ALEXANDRU ALIN SPÂNU

NOTĂ

Alăturatul tablou cuprinde întreaga publicitate primită și distribuită de Direcțiunea Presei de la aplicarea legii și până în ziua de 20 septembrie a.c.

Din el rezultă că ziarele aderente regimului, *România*, *Curentul* și *Timpul*, au fost favorizate, dându-li-se publicitate mai multă decât aveau pe baza tirajelor lor reale în mod normal.

2) *Universul* n-a putut fi coborât sub cifra 531.843 deoarece clienții îl indică de preferință. S-a remarcat în special existența unei vaste organizații de racolaj în chiar instituțiile statului și în special la Ministerul Apărării Naționale. Funcționari, cointeresați la procentaj indică pentru publicitatea oficială în special acest ziar. Astăzi sistemul acesta, după o luptă de zi la zi, este pe cale de completă lichidare.

3) A treia caracteristică din acest tablou e că ziarul *Seara* și *Capitala*, care totalizează împreună peste 150.000 de foi tiraj, au fost subordonate al șaselea și al noulea, ceea ce înseamnă o minimalizare a valorilor reale și o publicitate mai restrânsă decât aceea pe care o obțineau în mod normal. Această persecutare a celor două ziare s-a făcut din motive de estetică publică și în detrimentul interesului personal.

4) *Neamul Românesc*, deși are numai 3.000 foi tiraj, a primit 199.757 mii de lei din considerațiunea de menajare a d-lui prof. Iorga.

5) *Le Moment* a obținut mai mult decât *Capitala*, deși ziarul prin natura lui are un caracter anticomercial și nu se poate impune ușor oricărei categorii de clienți.

6) *Viitorul* a obținut să fie clasificat al 10-lea deoarece reprezintă acțiunea Tătărescu-

lamandi. Atitudinea sa, de altfel, este strict oficială.

7) Ziarele sub 100.000 lei publicitate sunt organe care în general nu au dat satisfacție prin atitudinea lor și care de altfel sunt lipsite de orice tiraj și de orice importanță.

8) În chestiunea publicității de altfel totul se găsește de abia în faza organizării. În cursul acestor zile avem întreveneri cu conducătorii marilor întreprinderi industrialo-comerciale pentru încheierea acelor contracte de publicitate prevăzute de lege. După primele

întreveneri putem fi optimiști. Operațiunea va dura însă cel puțin încă o lună.

9) De veracitatea tabloului aci alăturat răspunde directorul Publicității dl. Hrisicu. Acest tablou, de altfel, coincide cu sumele eliberate prin Banca Națională. Repartizarea publicității, de altfel, s-a făcut sub controlul direct al ministrului de Interne. Aceasta afară de ziarul *Seara* și *Capitala*, pe care subsecretarul de Stat le-a redus la jumătatea drepturilor reale recunoscute de titularul departamentului.

Totalul liniilor repartizate și a sumelor plătite ziarelor până azi 20 septembrie 1938, inclusiv

No. crt.	Ziarul	Localitatea	Totalul liniilor repartizate	Totalul sumelor plătite
1.	ROMÂNIA	București	54.310	864.490
2.	CURRENTUL	București	38.635	727.178
3.	TIMPUL	București	27.880	546.495
4.	UNIVERSUL	București	23.687	531.843
5.	ARGUS	București	23.175	343.217
6.	SEARA	București	11.760	243.514
7.	NEAMUL ROMÂNESC	București	11.025	199.757
8.	LE MOMENT	București	4.885	167.225
9.	CAPITALA	București	7.220	160.134
10.	VIITORUL	București	8.060	109.670
11.	PREZENTUL	București	4.810	105.352
12.	SEMNALUL	București	4.955	57.600
13.	TEMPO	București	3.250	54.113
14.	INFORMAȚIA	București	4.950	47.000
15.	ORDINEA	București	1.950	41.653
16.	PORUNCA VREMII	București	915	40.575
17.	LUMEA ROMÂNEASCĂ	București	2.340	36.469
18.	DREPTATEA	București	335	23.550
19.	FRONTUL	București	160	15.000
20.	L'INDEPENDANCE ROUMAINE	București	240	14.750
21.	EXCELSIOR	București	240	1.860
22.	DIVERSE	București	485	
			235.267	4.331.445

Chiar și pentru un cititor mai puțin avizat este ușor să își dea seama că ziarul Universul, Seara și Capitala erau considerate incomode de regimul carlist. Universul, condus de Stelian Popescu, nu putuse fi „caborât sub cifra 531.843”, deci sub locul patru, deși era principalul ziar al epocii. Iar Tătărescu și Iamandi erau oameni de

încredere ai regelui și, ca și Iorga, obțineau fonduri de publicitate importante, deși foile lor nu aveau, practic, nici un impact la public. Pe locul doi se afla ziarul Curentul, condus de Pamfil Șeicaru. Ziaristul își ridicase un bloc în București, despre care circula următoarea formulă: „etajul și șantajul”.

TEMPLIERII ÎN ȘASE

După ocuparea Ierusalimului, la 15 iulie 1099, le revenea cavalerilor care-și legaseră numele de Cruciadă misiunea apărării pelerinilor și a Pământului Sfânt. Și astfel, câțiva ani mai târziu, din voința și visul unor nobili, lua naștere Ordinul Templierilor.

În 1118, opt cavaleri strănsi în jurul lui Hugues de Payns (Payens) lansau aventura templierilor, ce a lăsat urme adânci în istorie, chiar dacă noul ordin nu a putut să reziste decât aproape 200 de ani, până în 1314. Bravi soldați ai lui Christos, apărători ai pământurilor sfinte și ai Papei, dezlegați de patimile și poftelile lumești, noii adepți au fost, după cum era și firesc într-o lume atât de neîncredătoare și de ahtiata după senzațional, repede învăluți de legendă. S-au lansat teorii, s-au creionat complicate scenarii de trădare, s-au spus multe despre

impresionantele lor averi. Pactul cu diavolul, cu Mahomed și devoțiunile secrete au devenit tot atâtea capete de acuzare.

Legenda lor a traversat epocile. În ultimul timp, grație prezenței membrilor Ordinului Suprem Militar al Templului din

Capela Rosslyn a fost începută în anul 1446, deci după dispariția Ordinului Templierilor și înainte de debutul oficial al francmasoneriei. Unor sculpturi din interior li se atribuie semnificații masonice, în vreme ce altele sunt legate de teme ale Templierilor

Ierusalim (OSMTH) în România, cu ocazia constituirii aici a Marelui Priorat, ea a fost repusă și la noi în discuție. Mai ales din perspectiva legăturii acestor descendenți ai apărătorilor Ierusalimului de altădată cu gradele inițiatice ale altor Ordine sau Rituri și, în special, cu ordinul francmasonic. Întrebările puse și răspunsurile date

s-au dovedit mai fanteziste chiar decât legenda. De aceea, am ales șase întrebări, cele mai frecvente, încercând să dăm răspunsuri pe baza unei bogate literaturi de specialitate, făcând apel la istorici de marcă, din universități de prestigiu ale Europei.

THEO STĂNESCU-STANCIU

Există tendința ca orice organizație despre care se știe puțin sau are o istorie îndelungată, cu implicații în evenimentele marcante ale trecutului, să fie automat pusă în legătură cu fenomenul masonic. Contribuie la aceasta

probabil foarte mult și ceremonialul cu iz medieval, titulaturile folosite, asemănătoare cu cele francmasonice și, în special, originea comună pe

care cele două frății o revenică. Să nu omitem faptul că și francmasonii se consideră descendenți ai acelorași călugări războinici legendari care ar fi adus tainele Templului lui Solomon de la Ierusalim.

Cavalerii erau masoni?

Pe lângă aceste aspecte oarecum asemănătoare și creatoare de confuzie, între membrii celor două organizații există și deosebiri fun-

damentale. În primul rând, actualul Ordin Suprem Militar al Templului din Ierusalim (OSMTH), asemenea ordinului inițial, creat la începutul secolului XI, de către nobilul francez Hugues de Payns, nu este un ordin inițiativ: investirea membrilor se face în cadrul unor ceremonii publice. Spre deosebire de masoni, templierii nu au ritualuri secrete și nici forme specifice de recunoaștere între membrii Ordinului, cu excepția, poate, a uniformei, reprezentată mai

ÎNTREBĂRI ȘI RĂSPUNSURI

ales de mantia albă cu crucea roșie în mijloc, ce amintea, pe de o parte, puritatea, pe de alta, sângelie jertfit pe altarul credinței.

Diferența fundamentală ține de capitolul dogmatic. Astfel, în timp ce francmasoneria propovăduiește „frăția universală”, indiferent de religie, templierii militează deschis pentru supremația creștinismului. Mai mult, dacă în lojile masonice cărțile sfinte, Biblia, Coranul și Tora, sunt respectate la fel, în comanderiile templiere, singura învățătură sacră este Biblia.

Soldați sau preoți?

Baudouin II, regele Ierusalimului (1110-1118), avea imperioasă nevoie de soldați bravi pentru a-și apăra regatul; iar Pământul Sfânt avea, la fel de imperios, nevoie de slujitori. Două vocații, aparent diferite, se reuniau sub mantiile Cavalerilor Templieri. Dar oare erau ei la fel de mult călugări, precum erau soldați?

Nelămurirea s-a născut odată cu inițiativa celor nouă nobili porniți, spre 1120, în aventura apărării Ierusalimului. Încă de la început nu s-a prea știut ce statut trebuia să le fie acordat. Cu atât mai mult cu cât, în primii ani, nici

nu au existat elemente care să-i deosebească de soldații obișnuiți: nu purtau uniforme, ci haine civile (diferență majoră față de membrii rangului monahal), se rugau cu regularitate, urmând toate canoanele posibile în condițiile de front, dar și ucidau fără urmă de remușcare.

Însă incertitudinea aceasta nu a durat prea mult. Ideea unei armate sfinte, în slujba Bisericii și a Ierusalimului, trebuia să primească și girul Sfântului Scaun. Înțelegând importanța noii organizații, Baudouin i-a încredințat sarcina convingerii Papei lui Hugues de Payns însuși. Înarmat cu scrisori de

opt episcopi, opt abazi și alți numeroși seniori francezi) dezbătea problemele legate de structura și funcționarea ordinului. Un rol important în această întreprindere l-a jucat și reformatorul Ordinului cistercian, Bernard (c.1090-1153), abatele mănăstirii de la Clairvaux, adversarul raționalismului promovat de Abélard (1079-1142; *Magazin istoric*, nr. 10/2000), sanctificat la doar 20 de ani de la moarte (1173), din ale căror precepte s-a inspirat și creionarea viitorului Ordin al Templierilor. Viitor care se făcea, începând de acum, sub deviza, împrumutată, în mare, din Sfânta

Scriptură: „Nu pentru noi, nu pentru noi, ci pentru Tine, spre gloria ta, Doamne” (*Non nobis, non nobis, sed Tibi, da gloriam, Domine*).

Mai mult încă, abatele benedictin și-a pus semnătura pe un document în care a arătat pentru prima dată hotărât că templierii erau într-adevăr soldați ai

lui Dumnezeu. Explicația, coborâtă parcă dintr-o iluminare divină, în urma numeroaselor rugăciuni, demonstra simplitate: cum Pământul Sfânt nu reprezenta un regat obișnuit, ci propri-

Templieri pe rug, miniatură din secolul XIV

recomandare și cu multă determinare și curaj, în toamna anului 1127, bravul cavaler a reușit să-l convingă pe Honorius II (1124-1130) de necesitatea acestei noi confrerii creștine. Câteva luni mai târziu, la începutul lui ianuarie 1128, un consiliu (alcătuit din doi arhiepiscopi,

etatea lui Dumnezeu, apărarea sa trebuia încredințată unei miliții deosebite, sfinte. Iar dacă această apărare înseamnă, uneori, din nefericire, și recurgerea la violență și arme, toate se fac în slujba lui Dumnezeu, dușmanul neacordând posibilitatea unei alte alegeri.

Practici ciudate și secrete sau simple regulamente?

„Ne adresăm mai întâi celor care, în ciuda propriilor dorințe, mânați de un curaj plin de onestitate, doresc să-l slujească pe regele lor, celor care au purtat și poartă încă foarte nobila armură a ascultării. Deci, pe voi, pe voi vă admonestăm, căci, până acum, ați servit ca și cavaleri credincioși unei armate, serviciu din care însă Iisus Hristos nu a avut parte de nimic...” Cu aceste cuvinte, în latină, începea regulamentul, atent redactat sub îndrumarea abatelui de Clairvaux.

Reguli simple și clare, amintind foarte mult de îndatoririle călugărilor de la abația pe care o păstorea: obligativitatea zilnică de a participa la slujbe și, dacă serviciul militar

nu o împiedica, o rugăciune la fiecare oră din zi; interdicția de a primi în rândul lor copiii și adolescenții, numai bărbații apti de luptă fiind acceptați; portul unei uniforme, al cărei semn caracteristic îl reprezenta mantia albă, pe care trona o cruce roșie, orice veșmânt la modă fiind interzis; frații

Fortăreață din Sousse, în Tunisia, cu dublă misiune, de a proteja frontierele și a lansa raiduri în teritoriile necredincioșilor

trebuia să poarte barbă, dar să aibă părul tăiat; iar posturile trebuia, la rândul lor, să fie ținute cu aceeași strictețe monahală.

Nu însă prea multe abstenențe, deoarece Bernard de Clairvaux era conștient că trupul apărătorilor Pământurilor Sfinte nu trebuia să fie slăbit, ci mereu în cea mai bună formă.

Urmau alte reguli, pentru a desăvârși portretul cavalerului templier perfect. Nu avea voie să-și lovească valetul, să se folosească de arme sau harnașamente ornate cu aur sau argint, să vâneze, cu excepția leilor, încă foarte numeroși și deci extrem de periculoși în acele zone ale Palestinei, să fie naș sau să primească vre-

femeie în adăpostul Ordinului. Mai mult chiar, trebuia evitat orice contact cu reprezentantele sexului slab, chiar sărutul fraternal sau maternal era interzis. În plus, templierul trebuia să aibă grijă de frații răniți, bolnavi sau bătrâni și să se roage pentru cei căzuți în luptă, făcându-le pomeniri pentru ca numele lor să nu fie uitat.

În fond, se puneau astfel bazele unei miliții creștine care primea îndatorirea de bază a apărării pelerinilor spre locurile sfinte, ai cărei membri trebuia să-și dovedească nu numai curajul, ci și credința, ascultarea pentru Marele Maestru, pentru Dumnezeu și Sfântul Părinte.

Bancherii Europei?

Într-o lume în care nesiguranța drumurilor, lipsa banilor lichizi și depărtarea erau, în mare, cuvintele de ordine, Cavalerii Templieri au încercat să rezolve și aceste probleme. Activitatea lor a fost percepută ca foarte legată de domeniul financiar. Mitul templierului – adevărat bancher al Europei – avea să se nască imediat, lăsând, indiferent de epoci, amprente puternice.

Structura și organizarea ordinului au reprezentat punctele sale forte, mai ales în punerea pe picioare a ceea ce poate fi astăzi asimilat unui

serviciu de curierat sigur și rapid. Dotăți cu o adevărată rețea bine pusă la punct de transport și informații, templierii au condus operațiuni financiare care nu prezintă vreun aspect scandalos. Era vorba, în fond, despre un transport de monetă, atât de rară, mai ales în spațiile îndepărtate, și atât de necesară pentru achiziționarea armamentului și a alimentelor, și de un serviciu de schimb sau de împrumut.

În plus, unora dintre membrii Ordinului le-au fost recunoscute și adevărate talente de administratori, acordându-li-se funcții importante pe lângă capetele încoronate ale vremii. Dar acesta nu a fost numai cazul templierilor. Istoria a consemnat povestea lui Suger, abatele de la Saint-Denis, care a condus treburile regatului în timpul absenței lui Ludovic VII cel Tânăr (1137-1180), plecat la cruciadă; a lui Guérin, membru al celui alt ordin înființat căm în aceeași perioadă tot la Ierusalim (1099), al Ospitalierilor Sf. Ioan, care s-a aflat în fruntea armatei lui Filip II August (1180-1223) în bătălia de la Bouvines (1214), sau a templierului Aymard, trezorierul regelui, de numele căruia s-a legat și integrarea financiară a recent cuceritului regat al Normandiei. Era o chestiune de experiență și de

alegere. Iar papii, asemenea regilor, nu s-au sfiit, la rândul lor, să se slujească de aceste talente ale... slujitorilor lor.

În îndepărtatele ținuturi ale Ierusalimului, posibilitatea de a avea bani lichizi la discreție era aproape de neimaginat. Aici intervenea rolul Ordinului Templierilor, dar și al Cavalerilor ospitalieri, de a asigura necesarul de monetă, ca și transportul și paza. Una dintre cronicile cruciadei conduse de regele Ludovic IX (1226-1270), și anume cea redactată de francezul Jean de Joinville (c. 1224-1317), povestește despre un fel de navă unde se aflau depozii-

Siguranța acestui gen de tranzacție, făcută fie pentru regi, papi sau simpli particulari, era oferită și de faptul că odată cu banii necesari altora, membrii celor două ordine, Templieri sau Ospitalieri, aduceau și așa-numitul *responsio*, respectiv o parte din încasările caselor Ordinului, parte destinată cheltuielilor din Orient. Iar sumele acestea erau adesea considerabile. După cum o demonstrează și un registru de socoteli din 1307, care pomeneste cifra de 1.000 mărci de argint, plătită ca *responsio* de o singură regiune.

Trădători într-ale credinței?

Ca orice ordin militar prezent în zona Ierusalimului și a Peninsulei Iberice, cavalerii templieri au avut încă de la începutul confreriei lor numeroase contacte cu lumea islamului. Cu lumea necredincioșilor, a păcatului. Au pactizat

cu dușmanul, trădându-și cauza și credința?

De-a lungul timpului, mulți au fost convinși că da. Mai ales că depărtarea și, mai ales, necunoașterea au născut interpretări ciudate, fantasmagorice.

1248. În timpul șederii lui în Cipru, în cursul cruciadei a VII-a, Sf. Ludovic (în dreapta) întâlnește doi emiri, plasați pe același rang protocolar cu seniorii occidentali

tate numeroase cufere pline cu banii cruciaților, încredințați Ordinului Templierilor. Transportul lor se dovedise prompt și sigur, ca și în cazul ducelui de Bourgogne care, în 1266, îi trimitea fiului său Eudes, conte de Nevers, tocmai la Ierusalim, o importantă sumă de bani.

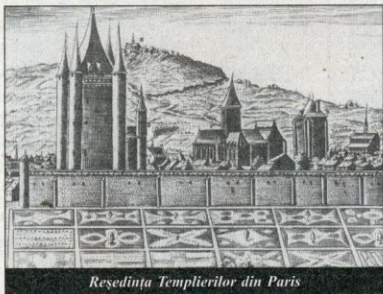

Iată un exemplu, din 1148, din timpul cruciadei a doua, când, după înfrângerea suferită în fața cetății Damasce, unii dintre susținătorii împăratului german Conrad III de Hohenstaufen (1138-1152) au lansat ipoteza conform căreia o parte a nobilimii franceze și, cu predilecție, membrii ordinelor religioase, a fost cumpărată de către emirul Damascului. Astfel, prin cuvintele cronicarului german Johannes de Wurzburg, aflat tocmai atunci pe front, se vorbește, pentru prima dată, de „trădare”. Iar legenda prinde, odată cu trecerea timpului. Ea reapare și în secolul XIII, când multă lume era convinsă că templierii acceptaseră aur de la emir, pentru a ridica nedoritul asediu.

În realitate, un oarecare sămbure de adevăr există. Căci cavalerii Ordinului au încercat să-și păstreze, în acele tulburi momente, o alianță tradițională cu emirul Damascului, pentru a putea face față pericolului mult mai mare al unui posibil atac venit din partea lui Nur al-Din, emirul Alepului.

Puterea zvonului este cu atât mai mare cu cât primește uneori

și girul capetelor încoronate. Astfel, împăratul german Frederic II de Hohenstaufen (1220-1250), aflat în conflict cu membrii Ordinului, a lansat ideea că în sânul comunității Templierilor ar fi fost primiți cu toate onorurile sultani și apropiați ai lor, pentru a-l diviniza pe Mahomed. Iar

Reședința Templierilor din Paris

legenda nu venea pe un teren nepregătit. Statutul aparte al cavalerilor păzitori ai locurilor sfinte reușise să stârnească gelozia preoților rămași acasă. Mai mult încă, totul se înscrisa în marea teamă de necunoscut, de ciudat, în fond de... imaginea celui alt, care îmbrăca aceeași haină a necredinciosului păcătos și viclean.

Iar Ordinul Templierilor oferea, indirect, și unele posibile probe în favoarea acestui discurs. Aflați, grație datoriei, la întretăierea dintre civilizații și cutume, membrii Ordinului nu s-au sfiit fie să împrumute unele tactici de luptă, care se dovediseră câștigătoare, de la dușmanii lor, unele arme (cu predilecție arcu), fie să se folosească de

interpreți pentru a afla intențiile rivalilor. Pentru acestea, ei au fost chiar remarcați de cronicarii musulmani, care recunoșteau, fără nici o urmă de îndoială, înaltele calități de luptători ale templierilor, calități care îi distingeau de restul armatelor france. Îmăd ad-Din, secretarul sultanului Saladin (Salah al-Din, 1171-1193), îi considera chiar vârful de lance al rezistenței creștine. La rândul lor, chiar și unii dintre principii creștini, precum Guillaume de Beaujeu, în a doua jumătate a secolului XIII, s-au înconjurat cu mercenari musulmani.

Mitul templierilor idolatri și eretici pătrundea astfel, plecând, în principal, de la o proastă interpretare și necunoaștere a practicilor, banale, de altfel, în lumea monastică. A apărut ideea idolului păgân, căruia cavalerii și-ar fi dedicat victoriile și la care s-ar fi închinat. Numele acestuia, cel mai adesea reprezentat sub forma unui cap de bărbat bărbos sau a unei pisici, relevă tocmai acest posibil contact cu islamul – Mahomed, iar mai târziu, Baphomet.

Toți uitau însă victimele pe care le lăsau în urma lor musulmanii ori de câte ori luau captivi din rândul Cavalerilor Templieri. Și atunci, mai era loc de trădare?!

Există moștenitori directi?

Sfârșitul Cavalerilor Templieri se leagă în mod direct de numele regelui Filip IV cel Frumos (1285-1314). Acesta văzuse în Ordin, și cu predelecție în conducătorul lui din acea perioadă, Jacques de Molay, un dușman de proporții. Averele cavalerilor, prestigiul de care se bucurau – toate reprezentau armele cu care ei puteau să-i pună în umbră gloria și dorința de mărire. Sprijinindu-se pe ajutorul unui nou Papă, Clement V (1305-1314), regele francez le-a regizat un sfârșit înecat în sânge și groază: arestarea membrilor în 1307; suprimarea în întregime a Ordinului, cinci ani mai târziu; aplicarea pedepsei cu moartea Marelui Maestru Jacques de Molay, în 1314. Și astfel, Cavalerii Templieri deveneau istorie.

Dar numai pentru câteva veacuri. Căci, în plin secol XVIII, neotempiarismul, cu vizibilele sale legături cu lumea masonică, avea să aducă din nou în discuție istoria și numele Ordinului Templierilor. Baronul german Karl von Hundt (1722-1776) a fost inițiatorul unei prime asemenea confrerii, „Stricta supraveghere templieră (SOT)“, societate iluministă de formă masonică, care

pretindea a fi reușit să reproducă modelul original al cavalerilor Pământului Sfânt.

De acum înainte, în plină Belle Epoque, aplecarea spre valorile și tradiția cavalerilor de legendă este cu atât mai mare. Moștenirea celor despre care se spunea că ar fi intrat în contact cu misteriosul potir al Sfântului Graal devenea astfel la mare căutare. Printre mulții doritori, apare și numele Joseph-Aymé Péladan, cunoscut și ca Joséphin Péladan, fondatorul Roz-cruciaților catolici ai Templului și ai Graalului, organizație care lansase un virulent atac împotriva cronicii mondene pariziene și îl excomunicase pe romancierul Émile Zola.

La începutul secolului XX, și filosoful francez René Guénon și-a legat numele de

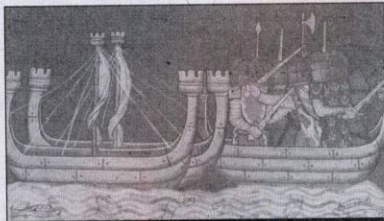
secolului XX, numai dacă luăm ca reper spațiul francez, după cum o atestă

și un recent număr al revistei franceze *Historia*, au cunoscut nașterea unor alte asemenea organizații, clamat moștenitoare ale vechiului Ordin al Templierilor: Ordinul suveran al Templului inițiativ (1988) sau foarte mediatizatul Ordin renovat al Templului de tradiție solară – o sectă apocaliptică –, ce a promovat, la începutul anilor '90, sinuciderea în masă. Urmările sale au fost tragice: mai bine de 50 de adepți din Europa și Canada și-au pus capăt zilelor, între 1994 și 1997.

Moștenirea mitică și reconstruirea vechiului model al cavalerilor templieri nu au

fost însă, de fiecare dată, sinonime cu tragedia. Cel mai adesea, din aceleași cauze pentru care altădată au fost repudiați soldații-călugări, apărători ai locurilor sfinte, respectiv din necunoaștere și dorință de senzational, acum s-a ajuns la confuzii, interpretări greșite și jude-

căți nefondate. Căci, trebuie să recunoaștem, pentru cei care doresc să pornească și astăzi în aventura de altădată a Templierilor nu este vorba decât de o altă tentativă inițiativă de descoperire a sinelui sau a lumii. ■

Pentru a-și transporta echipamentul și mărfurile, Templierii foloseau corăbii închiriate sau propriile corăbii

un Ordin al Templului renovat. Câțiva ani mai târziu, spre 1915, mai întâi în spațiul american, la New York, pentru ca, mai apoi, să-și schimbe locația în Franța, apare și Vechiul și Mistical Ordin al Roz-cruciaților (Amore).

Și istoria nu se încheie aici. Chiar și ultimele decenii ale

THEODOR LAVI DESPRE MONSENIORUL GHIKA, LA JILAVA

ANDREI BREZIANU

Când s-au împlinit 50 ani de la intrarea în eternitate – cu aură de mucenic al credinței – a celui ce a fost monseniorul Vladimir Ghika, o mai veche, dar nu mai puțin neașteptată mărturie vine să ne rețină atenția (vezi și Magazin istoric, nr. 6/2002). Ea aparține unui pătaș de suferință, nu creștin, ci evreu, ispășind atunci la Jilava o pedeapsă impusă lui de vechiul regim, pentru culpa de apartenență la mișcarea sionistă. Martorul – trecut între timp și el la cele veșnice – este istoricul și publicistul israelian originar din România, Theodor Lavi. S-a născut la Turnu Severin, în 1905. A fost arestat în 1950, fiind judecat și condamnat pentru participarea la activități sioniste, „culpă” pentru care a ispășit apoi timp de cinci ani o dură pedeapsă cu închisoarea. Este autorul lucrării Istoria sionismului, publicată în 1934 (reeditată în 1945), și al unei monografii consacrate întemeietorului mișcării sioniste, Herzl. Între 1927 și 1929 a fost redactor-șef al publicației Știri din lumea evreiască și colaborator – până în 1939 – la Hashmonaea. Îndată după război (începând din 1944 și până în 1948), a fost redactorul publicației Viața evreiască. O bibliografie adnotată a tuturor scrierilor lui Th. Lavi este în curs de pregătire la „The Dinur Center for Research in Jewish History”, de pe lângă Universitatea din Ierusalim.

Într-o carte publicată cu mulți ani în urmă în Israel și redescoperită acum (Nu a fost pisica neagră: amintirile unui Asir Tzion din România), el a depănat pe îndelete o seamă de evocări de interes istoric, inclusiv dintre cele trăite la închisoare. În rândul acestora Theodor Lavi a consemnat și puternica impresie lăsată lui de o anume personalitate a cărei aureolă de sfințenie crea o prezență unică în mijlocul celorlalți întemnițați.

„**L**ângă patul meu zăcea un bătrânel, numai piele și oase. Mi s-a prezentat: «Monseniorul Ghika». Avea barbișon și plete albe, aproape imaterial în trupul firav. Iradia bunătate. Era preot catolic. Mi-am adus aminte de el. Fusese prieten al sionismului, colaborase chiar la revista *Hashmonaea*, a noastră, a studenților sioniști de la București. Aparținea unei familii domnitoare românești și era deci prinț (ceea ce nu mi-a spus el, ci știam eu). Era vărul prințului Iusupov, cel care l-a asasinat pe Rasputin [*Magazin istoric*, nr. 4/1967]. Mi-a povestit că a fost misionar și, pregătindu-se pentru acest rol, a învățat și medicină, și chimie. Era atât de sleit de puteri că nu s-a putut da jos din pat ca să mă examineze. Mi-a dat însă un sfat, care-l completa pe cel al generalului Arbore [este vorba despre generalul Ion P. Arbore, născut în 1892, decedat în detenție în 1954]: «Să nu fii laș în fața durerii. Trebuie să faci mișcări. Altfel ai să te anchilozezi, într-adevăr»; i-am ascultat sfatul și luptam cu durerile în încheieturi.”

În continuare, Theodor Lavi rememorează cu mâhnire izbucniri întristătoare ale unor scăderi omenești, manifestate cu oribilă stridență din partea unora dintre cei închiși în acea sordidă celulă.

„Se băteau între ei, se certau, se injurau. Din patul lui, unde începuse să agonizeze, monseniorul Ghika i-a rugat să înceteze cu sudalmele și ciorovăiala. Le-am cerut și noi ca, din respect pentru venerabilul prelat, să-și pună frână. A folosit numai o scurtă vreme. Flăcările iadului au continuat să pâlpâie cu întreruperi. Monseniorul

Henri Bergson în 1911

Ghika se stinge și-și dădea seama că i se apropie sfârșitul. În ultimele zile nu mai putea vorbi. Îi umezeam buzele cu apă. Sanitarul venea la fereastră cu nerăbdare din ce în ce mai mare. «Cum, n-a murit încă?».

Monseniorul ceruse să fie îmbrăcat, după moarte, în hainele-i preoțești. I le lăsaseră la închisoare, dar erau ferfeniță [...] Agonia discretă și demnă a blândului preot a durat unsprezece zile, până când medicul venit la fereastră a avut satisfacția să afle că, în sfârșit, mai murise cineva noaptea. Dispăruse unul dintre marile pericole ce amenințau temeliile regimului comunist și construcția socialismului.

Jacques Maritain

Noi eram cu toții triști. Până și banda de tineri s-a potolit și păstra tăcerea. Cineva i-a legat mortului cu o batistă falca de jos, ca să nu-i atârne. Apoi l-au îmbrăcat în haina-i preoțească. Așa l-au ridicat din pat și l-au așezat pe podea pe pătura pe care avea să fie scos. L-or fi dus la crematoriu sau l-au aruncat într-o groapă comună? Doar nu le-am cere respect pentru un mort celor care nu-i respectă nici pe cei vii.”

Mai departe, istoricul israelian evocă și alte amintiri, aducând în prim-plan memoriei câteva convorbiri avute, în cursul detenției la Jilava, cu monseniorul Vladimir Ghika:

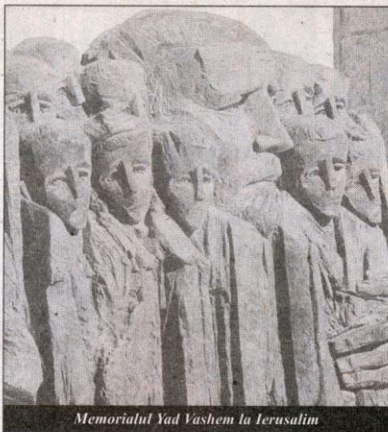
„Ceea ce regret este că l-am găsit în stare atât de atenuată, încât vorbea cu greu. Când se simțea mai bine îl mai descoseam. Îmi povestise că la Paris, unde a stat o vreme, a fost prieten cu filosoful evreu Henri Bergson. Mi l-a dat ca exemplu. Bergson, bolnav de reumatism deformant, a învins durerile atroce prin puterea spiritului. Mi-a confirmat că marele gânditor se apropiase mult de catolicism – ceea ce se vedea și din ultima carte ce i-o citisem. *Cele două surse ale moralei și religiei*. Am înțeles că un oarecare rol în convertirea spirituală a lui Bergson l-a avut și monseniorul Ghika. Mi-a confirmat însă ceea ce citisem în ziare, cum că Bergson a refuzat să facă ultimul pas al botezului, căci între timp se abătuse asupra lumii urgia hitleristă. El considera că ar fi fost o desolidarizare de evrei în epoca lor cea mai grea – deși filosofic se distanțase de iudaism în cartea pomenită mai sus.”

Că monseniorul Vladimir Ghika fusese un prieten al evreilor nu este un secret

pentru cei care l-au cunoscut. Așa cum nu obosea să spună și prietenul său intim, filosoful francez Jacques Maritain, de ale cărui idei era foarte legat, a nutri sentimente de ură față de poporul ales, de vrajbă față de seminția din care s-a născut Iisus – înseamnă a întoarce în mod scandalos spatele poruncii iubirii față de aproapele. Acesta a fost crezul de o viață al monseniorului Ghika.

Amintirile lui Theodor Lavi prezintă, din punctul de vedere al acestor coroborări, un interes cu totul deosebit. Deși unele evocări comportă o anumită doză de imprecizie și, poate, o margine de eroare (ca, de exemplu, episodul reînveșmântării monseniorului Ghika în reverendă, înainte de evacuarea rămășițelor sale pământești din celulă), acestea, ca și altele, sunt perfect explicabile prin prisma distanțării naratorului de evenimentele petrecute. După eliberarea din închisoare și emigrarea în Israel (1955), istoricul Theodor Lavi (cunoscut anterior și sub numele de Th. Lowenstein) a lucrat ca cercetător în cadrul așezământului Yad Vashem, consacrat studierii Holocaustului, publicând, în ebraică, câteva lucrări de documentare care rămân de referință.

Larga deschidere a monseniorului Ghika față de tineretul studentesc, inclusiv față de tânăra generație de alte confesiuni, precum evreii sioniști (mișcarea sionistă a continuat să funcționeze în România până la 7 august 1942, când a

Memorialul Yad Vashem la Ierusalim

fost scoasă în afara legii de regimul antonescian), sociabilitatea lui deosebită, străină de prejudecăți, constituie fapte cunoscute. Mișcarea tinerilor sioniști din România a avut pe de altă parte, ani de-a rândul, așa cum amintește Theodor Lavi, o tribună publică, revista cu titlu de răsunet biblic *Hashmonaea*, periodic lunar al „Societății studenților universitari sioniști”. Primul ei număr a apărut la București în 1915, continuat (începând din 1919) cu o apariție aproape regulată, până în 1939, când *Hashmonaea* și-a încetat apariția, curând după marcarea a 20 ani de apariție, în condițiile deteriorării acute a climatului politic din țară.

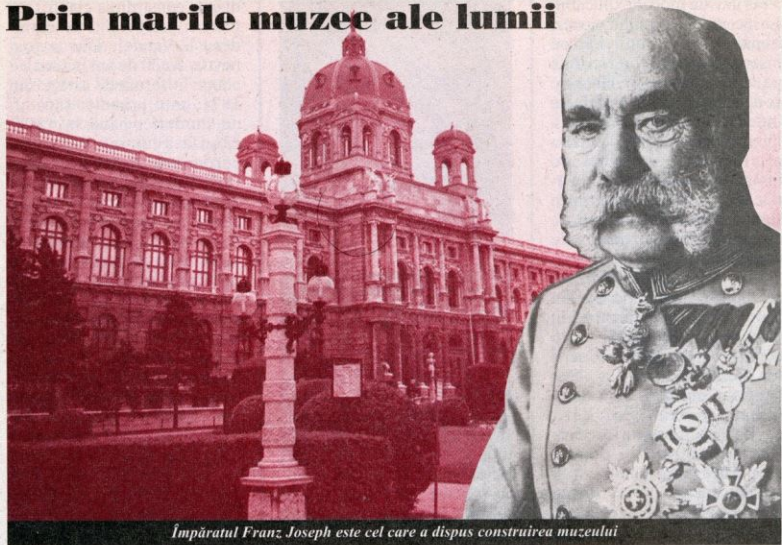
Cercetând însă cu migală întreaga colecție disponibilă la Biblioteca Academiei Române, am constatat că numele lui Vladimir Ghika nu apare totuși nicăieri, în nici unul dintre numerele revistei. Există astfel, pentru moment, două explicații posibile pentru afirmația lui Theodor Lavi potrivit căreia

Vladimir Ghika a colaborat la *Hashmonaea*. Cea dintâi ipoteză ar putea fi că această colaborare se rezumase la sugestii, recomandări, poate sprijin intelectual și reazem moral. Cea de-a doua ar putea fi un „lapsus calami” (greșală din fuga condeiului) din partea cercetătorului evreu. Această ipoteză ar putea fi coroborată de posibilitatea unei confuzii de nume. Într-adevăr, în câteva rânduri, apare în paginile revistei studen-

ților sioniști din România numele altei fețe bisericești românești: părintele și scriitorul Gala Galaction. Astfel, numărul decembrie 1923-ianuarie 1924 poartă pe copertă – printre alte nume de autori – și numele lui Gala Galaction. Ceva mai târziu, numărul aprilie-mai 1926 cuprinde (pp. 9-11) un „interviu cu părintele Gala Galaction”, numit „acest amic prețios al sionismului”. O posibilă suprapunere de clișee de memorie între cele două venerabile figuri literare și preoțești, purtând și unul și altul barbă albă, ar putea sta la originea a ceea ce, până la proba contrarie, pare să fi fost, aici, o minoră confuzie.

Miezul mărturie de închiisoare a lui Theodor Lavi despre monseniorul Vladimir Ghika stă în altă parte. Este vorba de captarea, în memoria cărțurului evreu, a momentelor când o viață de român și de creștin exemplar – închinată până la moarte credinței – se stinge, aureolată de har, între pereții unei întunecate temnițe pământești – pentru întemnițatul de ieri o treaptă însă către cer: Jilava. ■

Prin marile muzee ale lumii

Împăratul Franz Joseph este cel care a dispus construirea muzeului

KUNSTHISTORISCHES MUSEUM DIN VIENA

RENATA TATOMIR

Cu ceva vreme în urmă, Destinul mi-a oferit șansa de a cunoaște, preț de câteva zile, Viena, copleșitorul oraș imperial al Habsburgilor, capitală vestită ieri ca și azi. Desigur că am încercat să cuprind cât mai multe dintre mărturiile vieții ale civilizației cotidiene, dar și ale celei apuse, imperiale, care au conferit faima mondială a orașului și cuceresc astăzi simțul estetic al vizitatorului. Pentru că tocmai acestea, cele de ieri, probează astăzi eleganță, opulență, rafinament autentic europene.

Când vine clipa despărțirii, simți că ai vrea să împachetezi frumos orașul și să îl iei cu tine, în buzunarul inimii, iar când ajungi acasă, să îl așezi la loc de onoare, în colecția celor mai prețioase amintiri ale vieții.

Mi-am propus să încep a vă depăna în aceste pagini povestea unui cuplu de frați celebri, gemeni, pe care i-am întâlnit la Viena. Doi coloși, cu vârste venerabile, doi intelectuali rasați, sobri, gravi, fermecători. Două monumente valoroase ale științei și culturii universale – Kunsthistorisches Museum și Naturhistorisches Museum. Îmi propusesem să

dedic o zi întreagă doar celor două uriașe muzee, delimitate de două artere din centrul Vienei, Burggring și Museumsstrasse – cel puțin atât cunoșteam în acel moment din informațiile extrase din ghidurile turistice și de pe internet. După experiențele anterioare în materie de muzee vizitate, intuiseam că o zi alocată unor asemenea obiec-

tive nu-mi poate folosi decât pentru a le trece rapid în revistă. Așa că fără să mai stau pe gânduri mi-am pus planul în aplicare.

Tezaurul artistic al Habsburgilor

Încă din clipa în care le-am văzut prima oară, cele două construcții monumentale m-au

atras într-un mod inexplicabil. La începutul periplului vienez, trecând prin dreptul lor, pe înserat, am simțit forța teribilă pe care o emanau. Iar dintre ele se detașa fantomatică o siluetă întunecată, imensă. Acum, la lumina vântată a celei de a treia zi, făceam cunoștință cu însăși... Maria Theresia, împărăteasa! Acesteia îi aparținea statuia din scuarul omonim pe care îl protegia, între cele două muzee.

De-a lungul secolelor, colecțiile de artă imperială din Europa fuseseră găzduite în diferite locații, adesea nu în condiții adecvate întreținerii lor. Pentru a remedia acest handicap cultural, încă de la jumătatea secolului XIX, capitale importante precum Berlin, Madrid sau Londra au purces la amenajarea și înfrumusețarea unora dintre marile complexe muzeistice și galerii incluse în planurile de extindere a orașelor. La această politică a aderat, cum era firesc, și Casa Imperială de Habsburg, care a pus în discuție construirea în inima Capitalei a unui muzeu destinat special colecțiilor de artă.

Însă de-abia în 1864 a fost luată hotărârea de a fi ridicate două clădiri identice chiar în fața palatului Hofburg, urmând a fi numite Muzeul imperial de istoria artei și Muzeul imperial de istorie naturală, respectiv, Kunsthistorisches Museum și Naturhistorisches Museum. Locația a fost aleasă pentru a oferi un peisaj încântător nobililor și demnitarilor aflați în vizită la palatul Hofburg. Cele două clădiri, adevărate poeme arhitecturale, copleșesc privirea prin complicatul program sculptural, creat anume pentru a produce o puternică emoție estetică.

Kunsthistorisches Museum adăpostește tezaurul artistic al Habsburgilor, constituit din capodopere ale marilor civilizații ale omenirii,

Maria Theresia are un scuar, care îi poartă numele, la Kunsthistorisches Museum

din Antichitate până în secolul XIX. Colecțiile de forță sunt cele ale artiștilor Renașterii, dar am avut șansa să descopăr și tezaure excepționale aparținând civilizației vechiului Egipt, antichității clasice greco-romane și un uluitor, prin formele de expresie, cabinet numismatic.

Împăratul Franz Joseph I, cu spiritul său vizionar și enciclopedist exemplar, a

Câteva dintre comorile muzeului: statueta lui Apollo, artă greacă...

dispus construirea clădirii, ca parte a proiectului de extindere a Vienei. Dar a fost nevoie de 20 de ani pentru a o aduce în forma de astăzi: din 1871, anul primelor săpături de fundație, până în 1891, când a avut loc fastuoasa ceremonie de inaugurare. Colecțiile sunt așezate în ordine cronologică – fațada, cunoscută sub numele Babenbergerstrasse (deschiderea este către această stradă), fiind dedicată Antichității clasice, cea orientată către Museum-squartier – Evului Mediu, aceea către Maria Theresia Square – capodoperelor renaștentiste, iar aripa dinspre Burgring, artei moderne.

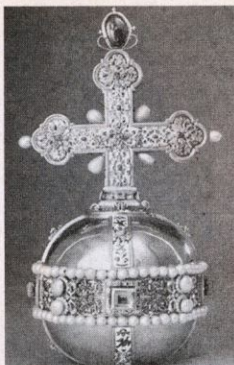
Cameea puterii

Toate cele patru fațade sunt decorate cu numeroase sculpturi, reprezentând alegorii, personaje istorice și artiști. Gottfried Semper, arhitectul muzeului și creatorul programului iconografic-iconologic al exteriorului clădirii (lui i s-a alăturat C. Hase-nauer), a pornit de la ideea că decorațiile fațadei ilustrează condițiile ce guvernează o operă de artă: aspectul material domină parterul, cel artistic primul etaj și amândouă sunt încununate de etajul attic, iar de-a lungul balustradei, ca o cunună de lauri – de statui reprezentând artiști celebri. Arta și civilizația Antichității clasice marchează începutul ciclului decorativ. Astfel, statuile de la primul etaj, Pericles și Pisistratos, sugerează influențele sociale și politice ale vechii Elade. Însă cum unul dintre principiile centrale care guvernează planul clădirii este întoarcerea conștientă la universala Gesamtkunstwerk (opera totală de artă) a Renașterii, Semper – omul timpului său – a considerat că primele colecții de artă „au aparținut marilor arhitecți ai

Renașterii". Prin urmare, programul sculptural al fațadei principale este dedicat în întregime Renașterii, iar de jur-impresurul fațadei, el formează, ca un cerc magic închis, începutul și sfârșitul universului artistic creat acolo. Frizele care bordează interiorul domului îi prezintă pe iluștrii membri ai familiei de Habsburg.

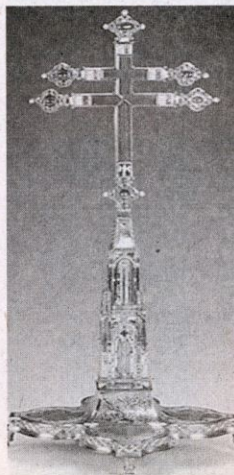
Am pășit înăuntru, alături de un grup de turiști americani. Porțile uriașe, împărătești s-au întredeschis cu un anume farmec ezoteric, încât m-am simțit ca un cavalier temerar medieval în căutarea Potirului Graalului. Călătoria mea în aceste locuri se transformase pe nesimțite într-una inițiativă. Din holul de o eleganță glacială s-au deschis scări în dreapta și în stânga către primele săli de expoziție. Am ales dreapta și m-am trezit în Egipt! Mă întorsesem pentru scurtă vreme în patria mea spirituală! Le-am mulțumit zeilor bătrânului Kemet (așa era numit Egiptul pe limba faraonilor) pentru această șansă, apreciată de oricare cunoscător, pentru că aici ai posibilitatea să vezi piese-unice, care nu fac parte din colecția Muzeului Egiptean din Cairo. Dincolo de artefactele expuse, am remarcat condițiile desăvârșite de prezentare și climatizare. N-am știut la care dintre piese să mă opresc mai întâi – la perfectul *Cap de rezervă* de la Giza, din calcar, din Dinastia IV (2600 î.Hr.), la cel al *Sfinxului lui Sesostriș III*, din sist verde (1850 î.Hr.), la Cartea Morților lui Khonsu-mes, pe papyrus, din Dinastia XXI, la uriașele sarcophage pictate, sau poate, la colecția de obiecte și statuete de servitori funerari (shabti sau ushebti), destinați a lucra în locul stăpânului defunct în lumea de dincolo?

Am coborât apoi la parter, unde se află colecția de

... Mărul imperial al împăratului Matthias (1612-1619), fratele și succesorul lui Rudolf II; aur parțial emailat, diamante, rubine, un safir, perle ...

antichități clasice grecești și romane, una dintre cele mai importante din lume. Aici se găesc, bunăoară, *Statuia votivă a unui preot, din calcar* (circa 500 î.Hr.), *Idoli micenieni*, din argilă (sec. XIV-XIII î.Hr.), *Statuia unui tânăr gol (Apollo?)*, din bronz

...crucea regelui ungar Ludovic cel Mare (1370-1382)...

(circa 560 î.Hr.), Amfore, Pelike și Lekythos, toate attice, bijuterii, vase geme și camee de epocă romană. Mi-a atras atenția o camee de o delicată frumusețe – așa-numita „Camee a vulturului”, de epocă romană (din piatră de onyx dublu, argintată și aurită, datată pe la 27 î.Hr. și descoperită la Milano, în al treilea sfert al secolului XVI), care are o poveste frumoasă, legată de Viena.

Vulturul, simbol al puterii Imperiului roman, are aripile desfăcute și se sprijină pe o ramură de palmier. În ghiera stângă, ridicată, strânge o mănunchi de frunze de stejar, descriere a acelei coroane civice (*corona civica*), o distincție importantă, una dintre cele oferite în acel an de grație 27 î.Hr., la 16 ianuarie, ca semn al recunoștinței pentru că salvase Roma din haosul războiului civil. Cameele de stat au fost în posesia tezaurului imperial din Roma până când au fost furate împreună cu alte comori și duse în Byzantium, probabil în secolul V d.Hr. Acolo au rămas până la 1204, când s-au întors în Occident, în urma prădării cetății de către Cruciați (*Magazin istoric*, nr. 6/2005). Imediat după aceasta, Camea vulturului a fost instalată în Catedrala din Aachen. Prima dovadă a existenței sale la Viena este din anul 1750.

Tezaurul românesc

O curiozitate în plus imi îndreptase pașii spre celebrul muzeu vienez. Din informațiile obținute încă din țară, aflasem că aici ar fi adăpostit și unul dintre faimoasele tezaure ale istoriei românilor, cu trecut legendar, Tezaurul de la Sănnicolau Mare. Și mărturisesc că trepidam deja la gândul că îl voi putea descoperi aici, pe pământul

împăraților. Dar cum soarta ne joacă uneori feste, n-am avut parte de această emoție. Din rațiuni organizatorice, tezaurul nu era expus atunci publicului. Totuși, pentru cine nu o cunoaște, povestea descoperirii sale merită a fi depănată, pentru că ea ține deja de legendele pământului românesc. Și întrucâtva are acea aură de mister și fabulos care au făcut celebru mormântul tânărului faraon Tutankhamon.

În 1799, săpând în curtea casei, țăranul Nera Vuin din Sănnicolau Mare a descoperit un somptuos tezaur, constituit din 23 de vase din aur cu o greutate totală de cca 10 kg. Fără să-și dea seama de imensa valoare a pieselor, el le-a vândut separat unor negustori din Timișoara. La scurt timp, proprietarul terenului pe care se afla casa lui Vuin, un negustor numit Nacu, a aflat despre tezaur și a alertat autoritățile. Așa s-a reușit recuperarea celor 23 de vase, care au fost incluse în colecția Curții Imperiale de la Viena, iar astăzi, cel mai mare tezaur descoperit în Banat face parte din patrimoniul Kunsthistorisches Museum.

Tezaurul a fost pe rând atribuit de istorici hunilor, gepizilor, avarilor, cuturgilor, bulgarilor, pecenegilor, ungarilor sau românilor și cronologic datat între secolele IV-XI. Dar atribuirea etnică și încadrarea cronologică a tezaurului nu au fost întotdeauna lipsite de conotații politice, au avertizat arheologii. Cea mai plauzibilă ipoteză pare a fi aceea a istoricului Mircea Rusu, care îl consideră ca fiind fărâșit în secolul VIII, în atelierele imperiale de la Constantinopol, și dăruit unor conducători avari de către împăratul Constantin V. Copii galvanoplastice ale vaselor tezaurului de la Sănnicolau Mare s-au aflat în colecția Muzeului Banatului până în 1919, când,

...zeița Artemis, găsită la Larnaca, în Cipru, artă elenistică (sec. II î.Hr.)...

alături de alte obiecte, au fost rechiziționate de reprezentanții unei comisii militare sârbe. Deși în perioada interbelică s-au făcut demersuri diplomatice până la nivelul miniștrilor de Externe ai celor două țări pentru recuperarea acestora, ele nu s-au mai întors în țară. Astăzi mai există trei asemenea copii la Complexul muzeal Arad și un set la Muzeul din Szeged.

...armură purtată de un călăreț francez (cca 1450)...

Ceea ce istoricii știu, iar nespecialiștii nu, este că piesele Tezaurului de la Sănnicolau Mare sunt vase-perechi, două câte două, iar patru dintre ele... n-au pereche!

Colecția lui Rudolf II

Pe lângă acestea se află expuse și valoroase obiecte arheologice din perioada Marii Migrații până la începutul Evului Mediu, elemente care i-au adus celebritate internațională colecției. Sunt incluse și alte artefacte – etrusce, din Antichitatea târzie și de expresie creștină.

Tot la parter se găsește și Kunstkammer (Colecția de artă decorativă și sculpturi), cu o varietate extraordinară de „naturalia” (produse ale artelor naturale) și ale artelor frumoase („artefacte”). Nu trebuie ocolită nici colecția impresionantului tezaur imperial al lui Rudolf II, salvat din ravagiile Războiului de 30 de ani și transportat de la Praga la Viena. Colecția tapiseriilor (Tapisseriensammlung) s-a unit cu Kunstkammer în 1921. Ea conține circa 800 de tapiserii, care au impodobit cândva interioarele castelelor. Dintre acestea, din rațiuni de conservare, numai câteva sunt accesibile astăzi publicului. Iată, de pildă, *Seria de tapiserii după frescele lui Rafael de la Vatican: Muntele Parnas* (realizată la Paris, în 1765, în manufactura de goblenuri – creație din lână și mătase a lui Pierre François Cozette, 1749-1771).

Tot în Kunstkammer, în secțiunea „curiozități și minunății”, am descoperit cu uimire și amuzament o laborioasă bijuterie manufacturieră, desigur de nivel imperial, un Pocal din ou de struț, operă de la 1570/75 a lui Clement Kicklinger, maestru artisan din Augsburg, 1561-

1617. Prețioasa lucrare este realizată din coaja unui ou de struț, corali, argintată și cu pictură pe argint. Este un obiect tipic pentru această colecție specială, grație combinației dintre materialele naturale și lucrătura în aur.

După două ore am ajuns, în sfârșit, la primul etaj, în mijlocul faimoasei colecții de pictură. Mărturisesc că nu aveam nici cel mai vag reper concret despre ce anume ar putea cuprinde, aflasem doar despre faima acestei colecții. Desigur, cunoșteam din cărți de călătorii și de pe internet câte ceva despre ea. Dar nimic nu se compară cu forța impactului vizual pe care am simțit-o, rămânând preț de câteva zeci de secunde înmămurită. Galeria se distinge ca una dintre primele și cele mai vechi colecții private, princiare din lume și, grație patronajului Casei de Habsburg, în anumite genuri picturale, prin bogăție și valoare, nu are rival. Pe la mijlocul secolului XVII, arhiducele Leopold Wilhelm, acerb iubitor de frumos, i-a fost părinte spiritual, cei 1.400 de „copii” ai săi de suflet fiind capodopere achiziționate de pe vremea când fusese guvernator al Olandei – în principal creații ale Renașterii venețiene (Titian, Veronese, Tintoretto), dar și unele reprezentative ale maeștrilor flamanzi din veacurile XV-XVII (van Eyck, Rubens, Rembrandt, van Dyck, Pieter Brueghel cel Bătrân). Alături de acestea, colecția s-a îmbogățit în timp cu alte capodopere italiene, olandeze, flamande, germane, spaniole și franceze (Caravaggio, Lucas Cranach cel Bătrân, Albrecht Dürer, Hans Holbein, Velázquez).

Iată, bunăoară, această cutremurător de expresivă capodoperă a lui Hieronymus Bosch, *Christ purtând crucea*,

...pictură de Hieronymus Bosch, reprezentând pe Hristos purtând crucea (sec. XV)...

pictură pe lemn, realizată pe la 1480/90. Bosch este unic în rândul pictorilor timpurii olandezi. Artistul, care a lucrat în nordul Brabantului, a oferit temelor o puternică interpretare simbolică, clar diferită de cele ale contemporanilor.

În finalul vizitei în Muzeul de istoria artei, am urcat la

...și veche artă egipteană (2200 î.Hr.)

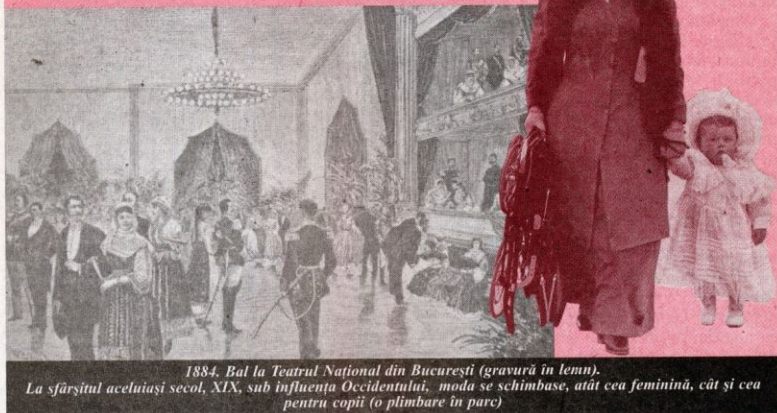
etajul II, pentru că citisem în ghidul muzeului despre cabinetul numismatic, operă a aceluiași Habsburgi. Aflasem că deține o colecție de 700.000 de obiecte, cu o vechime de trei milenii, dar nu mică mi-a fost mirarea când, încă înainte de a pătrunde în cabinet, am descoperit în prima vitrină că nu este vorba doar de monețe sau medalii, ci și de alte obiecte cu aspect amuzant și util în același timp, bunăoară pușculițe, bancnote și alte tipuri de ciudate obiecte cu valoare bănească, pe care un necunosător le-ar confunda cu... jucăriile!

Cele două uriașe săli în care sunt expuse obiectele oferă privitorului o imagine de ansamblu asupra istoriei și dezvoltării obiectelor monetare și medaliilor. O a treia încăpere este destinată expozițiilor speciale tematice. Stateri și tetradrahme din aur și argint din antică Eladă, diferite monete romane și bizantine, dinari carolingieni, pfenigi și creștari austrieci medievali și din secolele XV-XVIII, dar și florini aniversari din argint din secolul XIX sau bancnote ale primei republici austriece, pe lângă medalii și ordine imperiale, precum Marile stele încrucișate ale Ordinului dinastic austriac, de la 1840 (din argint parțial aurit), sunt câteva dintre valoroasele obiecte care se află aici.

Toți cei care doresc să se informeze în detaliu despre acest inestimabil muzeu, unul dintre cele mai importante și spectaculoase din lume, și asupra celor opt colecții speciale care i-au creat faima, pot vizita pagina web <http://www.khm.at>

Decamdată mă opresc aici cu povestea. Data viitoare vă voi introduce în atmosfera exotica a fratelui geamăn și vecinului, Muzeul de istorie naturală. ■

MODELELE UNEI ALTE TRANZIȚII

1884. Bal la Teatrul Național din București (gravură în lemn).
La sfârșitul aceluiași secol, XIX, sub influența Occidentului, moda se schimbă, atât cea feminină, cât și cea pentru copii (o plimbare în parc)

ELENA OLARIU

Într-o lume românească traversând o lungă tranziție către modernitate, Bucureștii și Iașiul devin, pentru provincialul secolului XIX, puncte de reper. De aici se inspiră toți, de aici se copiază. La rândul lor, cele două orașe copiau după modele occidentale. Capitalele celor două Principate se metamorfozează, astfel, în uriașe scene de teatru, pe care personajele își schimbă costumele, obiceiurile, modul de viață, într-o cadență dată, până la un punct, și de ocupațiile militare.

Descriind Iașiul, pe la 1844, Vasile Alecsandri sesiza existența unor modele culturale diferite. Era o parte de influență cert vest-europeană, dar și una orientală, ilustrată prin „mulțime de hardughii vechi, înalte, strâmbe, cu pereții afumați și crăpați“, câteva „clopotnițe rotunde sau cvadrate, fără stil cunoscut“, și „câteva cișmele cu înscrisuri grecești sau turcești“. Centrul, așezat pe un deal, oferea o imagine plăcută, alcătuită din case mari și frumoase, în care domnea luxul, în timp ce mahalalele erau alcătuite „mai mult din bordeie“, „acoperite cu stuh“, unde „zace mizeria“.

Sistematizare contra liniște

Amestecul acesta de moravuri orientale și de maniere occidentale i-a reținut atenția și foarte exigentului Alecu Russo, educat în cel mai pur stil elvețian. În scrierile sale, întrevăzând extraordinara oportunitate deschisă de transformările pe care le cunoscuse spațiul moldav, milita însă pentru păstrarea tradiției naționale. Iată îndemnul pe care îl adresa contemporanilor, ocupați prea adesea cu imitarea valorilor străine: „Ce-mi pasă mie, moldovean ruginit,

de scenele voastre din Italia, de serile voastre pariziene, de amintirile voastre din străinătate, de fantomele voastre nemțești, de comediile voastre imitate și de povestirile voastre traduse și adaptate! Zgurăviți-mi mai curând o icoană din țară și povestiți-mi o scenă de la noi, pipărată ori plină de poezie, o mică scenă improvizată, căci bunul și răul, simplul și emfaticul, adevărul și ridicolul se întâlnesc la fiecare pas.“

Deja însă, la 1840, același Russo constata: „Iașiul însuși este un monstruos amestec de clădiri masive ori elegante, de

palate, de magherniți împrejmuite de ogrăzi nemăsurate; pe ulițele lui furnică lucruri de la țară, lux îmbelsugat, echipaje răpezi, livrele, toalete pariziene ori vieneze, sdrențe franco-moldave, fizionomii vesele, aspre, originale, felurit îmbrăcate ca pentru un bal mascat. Populația lui de 60.000 de suflete e tot așa de felurit ca și costumele și un observator de moravuri, stând la fereastră o jumătate de ceas, ar avea de observat destul, ca să poată face cunoștință cu zece popoare, să călătorească totodată în Franța, în Germania și în Orient“.

Uneori însă obiceiurile străvechi se opun cu înverșunare noilor tendințe. Împotriva planului de sistematizare s-au ridicat ieșenii iubitori de liniște. „Ce! Să-mi clădesc o casă pe linie dreaptă, așa ca zgômotul trăsurilor și a gurilor căscă să-mi strice somnul de după-amiază?!“

Arena Copoului

Exclusivismul clasei boierești reiese și din episodul în care se redă deschiderea grădinii de la Socola, unde protipendada s-a considerat umilită să se plimbe pe jos alături de „prostime“. Așa că a preferat în continuare zonă neamenajată încă a Copoului, descrișă cu destulă ironie de Mihail Kogălniceanu, în romanul *Tainele inimei*: „La Copoul nostru însă nu găsesc nimic de aceste; a sa frumuseță este lipsa de toate frumusețile și tocma aceasta face că Copoul este o primblare singură și unică în felul său între toate primblările, de la Câmpiile Elisee a Parisului până la grădina Kisseleff din București... În adevăr, închipuiește-ți spinarea lată ca un șes a unui

deal gol, această spinare păscută de bivoli boierilor, vacile jidovilor, caii slujitorilor Agiilor și măgarii băieșilor... iată Copoul, iată primblarea favorită a concetățenilor noștri, adică un loc întins, primăvara verde, vara galbăn, toamna negru de glod și numai iarna mai curat, adevă alb, fără nici un copac, fără o șosecă cât de ră, având ca singură varietate grămezile de gunoi, ce cotinge boierești aruncă toată ziua.“

Prozaica descriere era făcută tocmai pentru a păstra nealterată imaginea vechiului Copou, pentru că, după informațiile deținute de Kogălniceanu, Departamentul Lucrărilor Publice se pregătea să facă „pозна“ de a planta aici o „primblare cu alee“ și „copaci după pilda Câmpiilor Elisee și a Praterului“.

La rândul lor, și personajele care preferau plimbarea prin Copou erau la fel de diverse. Să-l lăsăm pe același Kogălniceanu să le prezinte: „Boierii de baștină nouă sau veche, damele cele mai elegante, cuconașii instanțelor administrative giudecătorești și bisericești, măicuțe în comedie, tineri alumnici [incepători – n.a.] a Academiei, floarea patriei rămasă de douăzeci de ani tot floare, loretele [aici cu sensul de femei întreținute, femei de moravuri ușoare – n.a.] logofătului A., a vornicului D., clasă de dame neapărată într-un oraș civilizat, clasă care, slavă libertății de importanță, din zi în zi se mărește, parte din Paris, parte din Colomea...“. Și continuă: aceste „stări ale mult trep-

tăluitei noastre societăți“ ies la plimbare pe la patru, cinci după amiaza, „în lungi șiruri de carete de Viena, moda 1848, de butci din vremea lui Ipsilant, de droșce lipovenesti, de daradaice [cabrioletă, trăsură cu două roți – n.a.] de la Rădăuți; trec pe ulița mare, înghițind nouri de colb și agiungând la bariera orașului, aruncând o ochire asupra obeliscului grădinii publice, ies la Copou“. Plimbarea mondenă obligatorie pentru orice tip de protipendadă orășenească se dovedește la fel de exclusivistă ca și întreaga viață mondenă a capitalelor autohtone.

Alecu Russo creionează și portretul ieșeanului, personaj „adânc blazat“ și care suferă de „boala plictisului“. Iar eleganța rămâne principalul său atu în fața „muritorilor de rând“. Copoul, unde se desfășura plimbarea mondenă, devenise arena în care „toate cucoanele își etalează tualetele“ și „teatrul unde tânărul debutează în lume, sentimental, culcat într-o caleașcă cu obișnuita-i țigară în vârful buzelor, cu mâna sprijinită alene pe bastonul elegant și arătând trăsurilor care se

Bal mascat pe la 1870 (xilografie)

au încercat să-și organizeze asemenea parcuri și locuri de promenadă după modă timpului. La Giurgiu, Bră-

ultimele știri. Unul dintre aceste personaje era și Alecu Forăscu, catalogat în scrierile lui Gane ca „original de învechit”. La 1848, acesta din urmă a fost profund indignat de atitudinea regelui Ludovic-

încrucîșează cel dintâiu pantalon al său, croit de d. Ortigier, croitor de Paris, pălăria vieneză de la Magazinul Meli-couli et Comp. ori de la frații Bogus, așa-zise pălării venite de la Paris, după anume comandă...”

Ieșenii aveau Copoul. Bucureștenii se plimbau la Șosea sau în Cîșmigiu. Craiovenii nu puteau rămâne mai prejos. Capitala Olteniei avea nevoie de un loc de promenadă pentru lumea bună a orașului. În vizită prin Craiova, spre mijlocul veacului XIX, ardeleanul George Barițiu constata că strălucirea-i avea să crească pe măsura noilor planuri edilitare, care cuprindeau și amenajarea unor parcuri publice. Deschiderea grădinii marelui logofăt Ioan Bibescu, achiziționată de Primărie, a fost considerată un adevărat eveniment monden: „Grădina sa care o a deschis publicului documentează pe omul cu un adevărat gust estetic. Introducerea spiritului soțial între bravii noștri craioveni, cari însă prin fatalitățile timpurilor trecute rămăseseră ceva cam înapoi în privința aceasta, este opera unui om de lume”.

De altfel, protipendada oricărei urbe românești s-a străduit să-și creeze aceste adevărate „arene” de evoluție socială. Chiar și cele mai mici

Iășii au excelat prin „soarelele” lor rafinate, cu costume „ca la Paris” și prin plimbările în Copou (în dreapta, într-o imagine recentă, cu bustul și teiul lui Eminescu)

ila și Ploiești, de exemplu, grădinile ofereau vizitatorilor, pe lângă peisaj, muzică de fanfară sau lăutărească sau specialități culinare la bufetele proprii.

Transformarea „inițiativă” a provinciei

Dacă pentru contemporani, orașele mici reprezintă adesea locurile „unde nu se întâmplă nimic”, pentru un observator atent ele devin bogate păs-trătoare ale tradiției, dar și fascinante exemple de mimetism.

În ale sale *Amintiri*, Nicolae Gane evocă Țălceniul copilăriei, unde viața boierilor era „simplă, patriarhală”. Tatăl său era „cel mai cu carte boier” al locului, citea gazetele străine și era la curent cu toate evenimentele europene. La el se aduna „lumea” să aple-

Filip, care a părăsit, în fața ofensivei revoluționare, Parisul, catalogând capitala Franței drept „sat fără câini”. Iar când a aflat că tineretul s-a „zburliat” și la Iași, a exclamat: „Mihai Sturza o să-i ciomăgească, fii sigur, că doar n-o să ne lase de răsul preluat-lonariilor și bonjuriștilor”.

Plimbându-se, pe la 1844, prin iarmarocul aceluiași oraș, Dimitrie Ralet satiriza modul în care locuitorii târgului încercau să imite viața capitalei Moldovei. Civilizația „occidentală” era astfel preluată prin intermediul Iașilor: „Colo vezi pe unii care-și leapădă breslele neguțitoresti și iau într-un noroc trăsură cu numele de Viena, ca să arate că s-au boierit și ei-și să meargă mai nesimțit spre sărăcie [...] Numai boierii fug de a rămâne români. Hamurile sunt rușești, sălile engleze, barbele și cigarele spaniole, limba,

căsătoriile și modele franceze. Până și boii au început a-i soi”.

Costache Negruzzi, fascinat de un asemenea suculent izvor de inspirație, precum provincialul, considera, adresându-se cititorului său pe la 1840, că „ar fi păcat a rămâne nezugrăvit un portret atât de caracteristic”, cerându-și, în același timp, iertare pentru a nu-l putea „arăta chiar tocmai cum îl vedem, când ni-l aduce poșta sau harabagiul jidan de la trânteste liop! pe paveaua lașilor”.

Chirița în Iași și în provincie

Apariția sa nu putea trece neobservată. „Provințialul umblă încotoșmănat într-o grozavă subă de urs; poartă arnăut la coada droștii înarmat cu un ciubuc încălțat și lulea ferecată cu argint”, iar „figura lui este lesne de cunoscut; cel mai adesea este gros și gras, are fața înflorită [aici cu sensul de îmbujorată – n.a.], favoriți stufoși și musteți răsucite...” Însă pentru a fi la modă, transformarea suferită este radicală: „Cum a sosit la capitalie, întâia lui treabă este să se ducă la Niculi ca să-și cumpere ochelari sau lornetă cu care se uită șeara obrăz-nicește prin toate logiile teatrului”.

Iar Mihail Kogălniceanu demonstrează că traseul parcurs de la provincial la om de lume nu este deloc ușor. Regulile sunt multe și categorice. Astfel, devine obligatoriu să frecvențezi teatrul franțuzesc sau „nemțesc”, pentru că cel românesc „nu e nimic”; trebuie să-l auzi cântând „din gură” pe Brukel, „din scripcă” pe Stulter, să-i

vezi jucând pe Greceanu sau pe domnișoara Siller sau pe renumita Dolores, „spaniola cea cu ochii mari și frumoși”. După ce răzi de comul Pelier, trebuie să petreci la bal mascat în compania unei „cucoane mari”. Constant, trebuie să arăți aplecare și pentru jocul de biliard, la cazinoul Nicoletti, dar și pentru balurile Curții, așa cum, de altfel, nu poți lipsi de la nici o „nuntă aristocratică”. Un program încărcat, dar obligatoriu pentru recunoașterea apartenenței la „lumea bună” ieșeană.

Prin ciclul său de *Chirițe*, Vasile Alecsandri a reușit să creeze o spumoasă și extrem de vie parodie a disperatelor tendințe depuse de reprezentanții boierimii de a-și însuși modele europene.

Strădaniile Chiriței de a deveni o femeie elegantă, cu talia strânsă în corset și vorbind o franțuzească absolut originală, rămân la fel de hilare astăzi, ca și ieri.

Privite din perspectiva clasei privilegiate, orașele au devenit astfel cele mai importante arene sociale, unde își desfășoară viața elita de orice tip. Aici se impun modele și mode, care se propagă apoi dinspre capitale spre micile târguri de provincie. Aici schimbările sunt însă mai lente, mentalitatea mai conservatoare, tradiția mai puternică, iar preluările, imitațiile centrului sunt considerate mai grosolane, deoarece luxul e mai puțin rafinat, dar și discrepanțele sociale mai atenuate. ■

EDITURILE ALL
vă recomandă

Miloșevici. Portretul unui tiran

Dusko Doder,
Louise Branson

24,9 lei

Figură centrală a haosului din fosta Iugoslavie, viața lui Miloșevici a rămas totuși învăluită în mister.

Comandați aceste cărți și alte apariții ale Editurilor ALL cu 10% reducere/titlu și taxe poștale gratuite. Comenzi - bd. Timișoara nr.58, sector 6, cod 061317, București sau C.P. 12 107, București; tel. 021/402 26 00; fax 021/402 26 10; e-mail: comenzi@all.ro; www.all.ro

ELEV LA „BARBU ȘTIRBEI“

Localul în care a funcționat școala în primii ani

Sunt un cititor consecvent al Magazinului istoric, încă de la apariție. Articolul Liceul economic „Barbu Știrbei” — 80 de ani, semnat de prof. N. Mercan în numărul din decembrie 2004, m-a făcut să re-trăiesc momente emoționante petrecute acum 60 de ani ca elev la școala sărbătorită.

În anul 1944 am intrat în clasa I la Liceul internat „Barbu Știrbei”, a cărui clădire modernă se înalță și astăzi lângă gara Buftea. Cei trei ani de învățătură în acest liceu și-au lăsat amprenta asupra evoluției mele. Organizarea impecabilă, disciplina și mai ales prestigiul profesorilor au făcut din Liceul internat „Barbu Știrbei”, cum se numea atunci, o unitate școlară fanion. Marea majoritate a elevilor proveneau din județele limitrofe Ilfovului; în acele vremuri li s-au adăugat un mare număr de copii refugiați din Basarabia și Bucovina. Cel mai important grup provenea de la Liceul „Iulia Hasdeu”, din Chișinău, venit în frunte cu directorul școlii, prof. Harea, considerat un cadru didactic de prestigiu și un mare român. Director adjunct era tot un profesor basarabean, Cosoiu, de limba latină, erudit și el, mai târziu, peste ani, stabilit vremelnice la Zalău, apoi

definitiv la Iași. În anul școlar următor (1945-1946) în locul profesorului Harea, destituit din motive politice, a fost numit director Alexandru Bojin, profesor remarcabil de limba și literatura română, dar cu simpatii pentru noua putere politică instaurată la 6 martie 1945.

Toți profesorii erau navețiști, veneau cu trenul de la București, distanța fiind doar de 18 km. Cu admirație îmi aduc aminte de erudiția și severitatea profesorilor Nițescu (chimie), Maria Lascăr (română), Ispas (franceză) și mai ales de Simion (geografie). Liceul avea un regulament de funcționare strict și obligatoriu. Uniforma era kaki cu vipușcă și petlițe vișinii. La înscriere ți se dădea un prospect pe care trebuia să-l respecți, să ai un număr de cămăși, pijamale, echipament sportiv, prosoape, săpun, perie de dinți, de ghetă și cremă de două culori etc. La control

dacă nu le aveai nu te primea în școală. Economul liceului era preotul Platon, refugiat și el din comuna Isacova (jud. Orhei), împreună cu familia, de teama ocupației sovietice. De sănătatea elevilor avea grijă dr. Ababi, din Buftea.

Marea majoritate a elevilor erau interni, activitatea lor fiind supravegheată de doi pedagogi cu indemnizație, ajutați de câțiva elevi din clasele superioare.

Construcția clădirii liceului a fost pe placul finanțatorului principal, prințul Barbu Știrbei, ca să corespundă unei bune organizări a procesului de instrucție și educație. Izolarea de comună și compartimentarea clădirii corespundeau funcționalității unei bune pregătiri a elevilor. Sala de mese, bucătăria și grupul sanitar se aflau la demisol, la parter erau sălile de clasă, spațioase, utilate modern, cu încălzire centrală, iar la etaj dormitoare, baie și alt grup sanitar.

Preotul Badea Popescu, unul dintre inițiatorii înființării liceului

Disciplina era severă, aproape prusacă, elevii din clasele inferioare fiind obligați să se adreseze celor din clasele mari cu „domnule elev“, aceștia având și privilegiul că o dată pe săptămână, de obicei sâmbătă seara, cei mici le curățau pantofii, îi făceau cu cremă și îi lustruiau. Duminică elevii mergeau la biserica din comună, încolonați și supravegheați, cale de 2 km.

După terminarea războiului în 1945, în Liceul internat „Barbu Știrbei“ s-a făcut simțită prezența comuniștilor. Foarte clar mi-a rămas în amintire data de 19 noiembrie 1946, ziua așa-ziselor alegeri democratice. Dis-de-dimineață, pe un drum secundar liceului și-a făcut apariția un autocamion de tip „Zis“, probabil al armatei de ocupație sovietică, cu doi cetățeni civili în cabină. Unul dintre ei a luat legătura cu un elev basarabean din clasa a VIII-a, care se numea Pațica (peste ani cădru universitar la Cluj-Napoca), care ne-a sondat pe noi, elevii

din clasele inferioare, dacă dorim să facem propagandă electorală în favoarea Blocului Partidelor Democratice, condus de P.C.R. În autocamion s-au suit vreo 10 elevi, în frunte cu Pațica, care trebuia să ne coordoneze în a striga pe străzile comunei Bufta și ale satelor Buciumeni și Flămânzeni lozinci procomuniste.

Motivul principal care a dus la formarea grupului de agitatori a fost o pungă dată nouă, fiecăruia, de civilul din cabină, care conținea: un sfert de pâine neagră, o bucată de brânză telemea și o bucată de slănină răncedă. După 1 km de mers, autocamionul s-a oprit, civilul ne-a dat jos și, la marginea drumului, într-un șanț, în mare secret, ne-a făcut membri ai Uniunii Tineretului Progresist, dându-ne carnete de culoare albastru pal spre gri, felicitându-ne pentru actul de abnegație pe care îl făcăm pentru o Românie democratică. Și după câteva repetiții cu strigări de lozinci: „Soarele e viitorul, B.P.D., B.P.D.“, „Stalin și poporul rus libertate ne-au adus“ etc., am intrat în Bufta și în satele respective, unde grupuri de țărani ne salutau, altele ne injurau, aruncând cu pietre după autocamion. Și azi parcă văd pe garduri sau pe pereții caselor lozinci electorale ca: „Votați ochiul ca să vedeți apusul soarelui“ ale țăranștilor sau „Votați soarele ca să orbiți ochiul“ ale comuniștilor.

La întoarcere spre liceu, un grup de agitatori comuniști ne-a confundat cu adepții țăranștilor, au spart parbrizul mașinii, i-au ciomăgit pe ocupanții cabinei, iar pe noi ne-au lăsat în pace, când și-au dat seama de confuzie.

Spre seară, „Zisul“, fără parbriz, ne-a lăsat în mare tăină pe drumul dosnic de unde ne luase. Civilul de lângă șofer a coborât din cabină, ne-a strâns mâna, felicitându-ne: „Ați fost bravi, azi ați făcut istorie, viitorul este al vostru.“

Despre Liceul internat „Barbu Știrbei“ din Bufta, care a sărbătorit 80 de ani de existență, numai cuvinte de admirație. Sunt mândru și îmi place să spun că am fost elev al acestui templu de lumină. O, tempora!

Profesor pensionar
Ioan IVĂNESCU,
Jibou, județul Sălaj

Adresa: Str. Miron Costin nr. 19,
Sector 1, București
Tel: 222.53.16; Tel./Fax: 222.53.17
E-mail: comenzi@lucman.ro

Ioan Dan

PROCESUL

Mareșalul
ION ANTONESCU

GRĂDINA CIȘMIGIU

IONEL ZĂNESCU

Istoria grădinii Cișmigiu începe odată cu anul 1779, când domnitorul Alexandru Ipsilanti (1774-1782; 1796-1797), pentru a avea apă bună de băut, a dat poruncă să se construiască două cișmele în București. Prima – în partea de nord a grădinii Cișmigiu, spre strada Știrbei Vodă. Acolo își avea casa Dumitru suilgi-bașa, „mare cișmigiu“, șeful celor care se ocupau cu întreținerea cișmelelor din oraș, de unde numele viitoarei grădini.

La începutul secolului XIX, zona era cunoscută sub numele de Grădina sau Balta lui Dura neguțătorul, mult mai mare decât actualul parc. În timpul marilor inundații, când Dâmbovița se revărsa cu furie, apa acestei bălți ajungea până la zidurile mănăstirii Sărindar, aflate pe locul actualului Cerc Militar.

Presa vremii descria locul destul de sumbru: „În mijlocul orașului se afla o baltă mocirloasă, cu izvoare subterane care nu seacă niciodată. Trestie și papură creșteau în ea și serveau de adăpost rațelor sălbatice.“

În 1830, generalul Pavel Kiseleff a dat dispoziții baronului Borroczyn să sece balta și să transforme terenul într-o frumoasă grădină publică. Lucrările au trenat, până când domnitorii Gheorghe Bibescu (1842-1848) și Barbu Știrbei (1849-1853; 1854-1856) au trecut la fapte.

În 1847, Bibescu a chemat de la Berlin pe grădinarul peisagist Wilhelm Mayer, căruia i-a încredințat amenajarea grădinii Cișmigiu și a altor grădini și parcuri din București.

În câțiva ani, Wilhelm Mayer, ajutat de Franz Harrer, recomandat de Curtea veneză, a transformat vechea baltă într-o adevărată grădină occidentală. Pentru aceasta, a săpat un canal de doi kilometri lungime legat de Dâmbovița, destinat împropățării apei din lacul nou creat. De asemenea, a proiectat trei alei centrale, în linie dreaptă, legate între ele prin alei laterale, pietonale. Pentru amenajarea parcului s-au adus 200 de castani din Gorj, 150 de nuci din Dâmbovița și o mulțime de plante și arbuști din țară și străinătate.

Barbu Știrbei, care i-a succedat lui Bibescu, s-a implicat personal în lucrarea ce se derula. Documentele vremii amintesc că domnitorul își consacra zilnic câte două ore pentru a supraveghea lucrările și a da indicațiile necesare.

În linii mari, grădina Cișmigiu a fost terminată în 1852. Întreaga zonă a fost împrejmuită, iar Departamentul din Năuntru (Ministerul de Interne), pentru a o proteja, a emis și un regulament ce urma a fi respectat de

toți cetățenii Capitalei care vizitau Cișmigiu. Accesul era permis de la orele 10 dimineața și până „la 12 ceasuri din noapte, în nopțile cu lună“. Se interziceau intrarea trăsurilor și a cailor, a animalelor domestice – inclusiv a câinilor –, vinderea produselor alimentare, pescuitul în lac, distrugerea arborilor și a florilor, mersul pe iarbă etc. Paznicii grădinii vegheau asupra respectării prevederilor regulamentului; cei vinovați „se vor supune la ștraf [amendă] și la despăgubirea oricărei stricăciuni s-ar dovedi“.

Pentru curățenia și „mulțumirea preumblătorilor“, la sugestia horticulturului Mayer, probabil, Departamentul din Năuntru hotărâște desființarea atât a tuturor porțițelor de la casele particulare care dădeau în Cișmigiu, cât și a cârciumilor dimprejur.

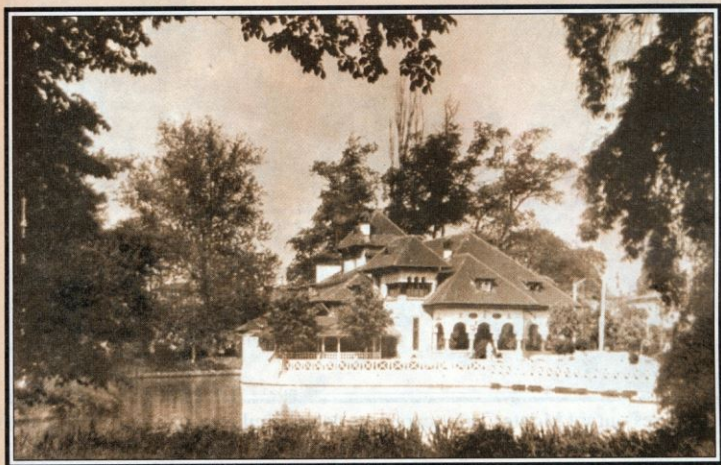
Lucrările de înfrumusețare au fost terminate în 1854, când grădina s-a inaugurat în mod oficial. Despre Cișmigiu, ofițerul austriac W. Derblich relata: „este locul vesel de adunare al tuturor plimbătorilor, punctul de unire al iubitorilor de viață, de toate stările, și singurul loc unde te crezi transportat aievea într-un elegant loc de distracție al unui stat civilizat“.

Pe marginea lacului s-a amenajat și un restaurant, „Monte Carlo“. Construit la început din lemn, el a ars de câteva ori în decursul timpului, fiind reclădit un altul din cărămidă, beton și marmură.

O altă distracție în Cișmigiu erau plimbările cu barca pe lac, iar iarna, când apa îngheța, se practica patinajul, uneori organizându-se adevărate concursuri cu premii.

Prin 1940, suprafața parcului s-a mărit cu cca. 15.000 m², teren pe care primarul orașului l-a cumpărat din fosta grădină a familiei Crețulescu. În partea dinspre str. Schitu Măgureanu s-a amenajat o rotondă cu busturi din piatră, reprezentând chipurile unor mari scriitori. De asemenea, în Cișmigiu, se află monumentul de marmură, operă a lui Ion Jalea, închinat eroilor francezi care au murit pe teritoriul României, în primul război mondial. ■

ALBUM ISTORIC

Restaurantul Monte Carlo, în 1933

Ambarcațiune pe lac la 1900

Același restaurant Monte Carlo (care a ars de mai multe ori în decursul timpului),
într-o imagine de la începutul veacului XX

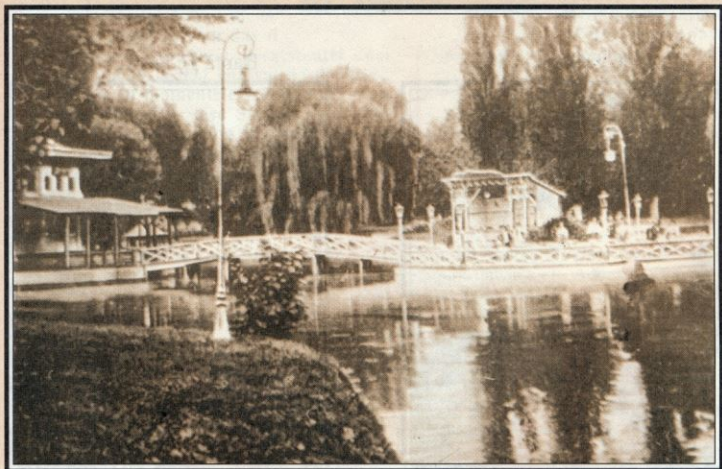
În parc, la 1924

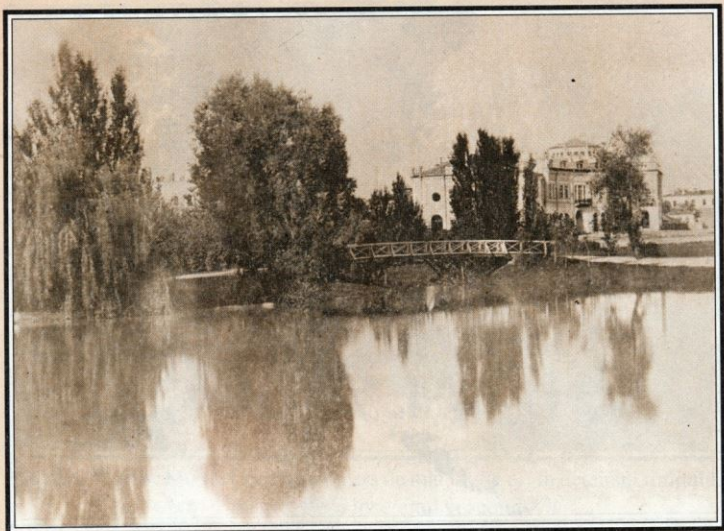

Aleea cu trandafiri, în 1933

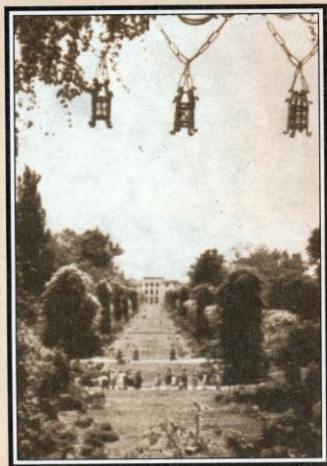
Debarcaderul

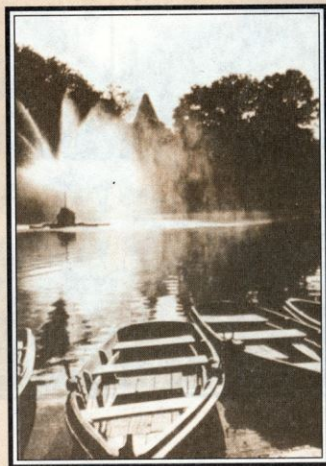

Vedere spre fostele case Ghica

Colț de grădină în 1958

Barcă pe lac în 1960

BISERICA

ORTODOXĂ

ROMÂNĂ TRADIȚIE ȘI ÎNNOIRE

† DANIEL,
Mitropolitul Moldovei și Bucovinei

Anul 2005 este marcat în viața Bisericii noastre de mai multe evenimente: 120 de ani de Autocefalie, 80 de ani de Patriarhat, 90 de ani de viață și 55 de ani de slujire arhierască a Prea Fericitului Părinte Patriarh Teoctist.

Când astfel de aniversări au loc în Biserică ele au două componente și stări spirituale majore: recunoștință și reinnoire. Este vorba de recunoștința sau mulțumirea adusă lui Dumnezeu pentru darul vieții persoanei sau al existenței instituției sârbătorite, dar și recunoștința sau pomenirea arătată persoanelor care au contribuit ca darul vieții unei persoane și al existenței unei instituții să fie păstrat, cultivat și valorificat. De aceea, în momentele solemne de recunoștință se săvârșesc Sfânta Liturghie euharistică (euharistie în limba greacă înseamnă mulțumire, recunoștință) și slujba de Te Deum (de laudă adusă lui Dumnezeu), iar uneori chiar slujba parastasului de pomenire a celor trecuți la viața veșnică, părinți și

dascăli, luptători și apărători, sprijinitori și binefăcători.

Sfânta Liturghie ortodoxă ne învață că a mulțumi lui Dumnezeu pentru binefacerile primite de la El este un act de demnitate și de dreptate. Aniversarea unui eveniment nu este numai recunoștință sau mulțumire pentru darurile primite de la Dumnezeu și cultivate cu efort uman susținut de harul divin, ci și invocare sau cerere a ajutorului lui Dumnezeu pentru continuarea și reinnoirea vieții și a activității în comunitate. Prin aceasta, aniversarea sau sărbătorirea unui eveniment în Biserică poate fi și un

moment de reinnoire a misiunii, o reîmprospătare spirituală pentru un alt început.

Așadar, lumina sărbătorii este lumina recunoscută ca fiind primită în trecut, de la înaintașii noștri, dar și lumină, inspirație și speranță pentru a merge înainte, în timpul prezent și viitor, sfințind timpul vieții noastre, așa cum au sfințit înaintașii timpul vieții lor.

Cu zece ani în urmă (în 1995), în prezența multor Întăistătători ai Bisericilor Ortodoxe, cu prilejul unui eveniment similar care se referea tot la Autocefalie, Patriarhie și Arhieria Patriarhului, evocam în Aula Patriarhiei, în duh de pioasă admirație și profundă recunoștință, Biserica poporului român care a primit și a cultivat, a apărut și a transmis credința ortodoxă, apostolică și mântui-

toare, de la Sf. Apostol Andrei și până astăzi, păstrând unitatea de credință, de cult și de disciplină eclezială cu toate celelalte Biserici Ortodoxe surori, cu Ortodoxia Ecumenică sau Universală.

În februarie acest an, la București, în prezența Sanctității Sale Patriarhului Ecumenic Bartolomeu I al Constantinopolului, a Prea Fericitului Părinte Patriarh Teoctist, a Sfântului Sinod al Bise-

ricii Ortodoxe Române, a Adunării Naționale Bisericești, a înaltelor autorități de Stat ale României, a reprezentanților altor Biserici și culte și în prezența reprezentanților multor instituții bisericești și civile, administrative, sociale și culturale, aduceam mulțumire lui Dumnezeu și arătam recunoștință față de toți cei care în trecut și în prezent au iubit și iubesc pe Hristos și Biserica Sa din poporul român.

De-a lungul acestui timp aniversar, în fiecare eparhie, evocăm și prețuim lumina credinței și a sfințeniei primită de la apostoli și ucenicii lor, de la martiri și mărturisitori clerici și mireni din primele secole, care s-au jertfit pe teritoriul României de azi, de la părinții și scriitorii bisericești viețuitori pe aceste plaiuri, de la ierarhii înțelepți ai Bisericii noastre, de la cuvioșii părinți și de la cuvioasele maici, care s-au nevoit în mănăstiri și schituri, în păduri și munți, pe lângă orașe și sate, de la voievozii ctitori de biserici și mănăstiri, de la eroii și sfinții neamului românesc, de la dascălii de teologie, de la protopsalți și cântăreții, de la iconografi și pictorii de biserici, de la mulțimea preoților de parohie și a credincioșilor mireni care au ctitorit biserici și au promovat cultura creștină, de la familiile care au născut și au crescut copii în dreapta credință, răspunzând chemării lui Hristos: „Lăsați copiii să vină la Mine și nu-i opriți!” (Matei 19, 14; Marcu 10, 14; Luca 18, 16).

Dar, mai ales, arătăm recunoștință *memoriei ierarhilor români și autorităților Statului Român*, care au contribuit, în mod personal și nemijlocit, la pregătirea, solicitarea și obținerea *recunoașterii autocefaliei Bisericii Ortodoxe Române*.

De asemenea, exprimăm recunoștință *memoriei Patriarhului Ecumenic Ioachim IV și ierarhilor din Sinodul său*, care, cu discernământ istoric și în duh de comuniune frățească, au semnat *Tomosul* de recunoaștere a autocefaliei Bisericii noastre, la 25 aprilie 1885. Recunoștință arătăm și *memoriei tuturor Întăistătorilor (primaților) și Sinoadelor Bisericilor Ortodoxe surori autocefale* care, cu bucurie, au recunoscut acest drept și această demnitate a Bisericii noastre.

Proclamat în februarie 1925 de către Sfântul Sinod, rangul de Patriarhie acordat scaunului mitropolitan primațial de București a fost recunoscut de către Statul Român printr-o lege votată în Senat la 12 februarie 1925 și de Camera la 17 februarie 1925, promulgată apoi în 25 februarie 1925 de către Regele Ferdinand I.

Recunoașterea noului rang pentru Biserica Ortodoxă Română și pentru Întăistătorul ei de către Patriarhia Ecumenică de Constantinopol s-a făcut în același an, în ziua de 30 iulie 1925, prin *Tomosul* nr. 1579, în timpul Patriarhului Ecumenic Vasile al III-lea (13 iulie 1925-24 septembrie 1929). Textul *Tomosului* a fost citit în actuala Catedrală patriarhală din București în ziua de 27

septembrie 1925 de către o delegație a Patriarhului Ecumenic Vasile al III-lea, în prezența Întăistătorului Bisericii Ortodoxe Române, Mitropolitul Primat dr. Miron Cristea. Apoi, în ziua de 1 noiembrie 1925, a avut loc investitura și înscăunarea primului Patriarh al României, Miron Cristea (1925-1939).

Se încununa și recunoștea astfel o creștere constantă și intensă a Bisericii noastre în credința apostolică și în lucrarea sa misionară pentru poporul român, o cultivare aproape bimilenară a darurilor primite de acesta prin Botezul creștinării sale lente și profunde, în unitate de credință și comuniune sacramentală cu întreaga Ortodoxie.

Dar dacă acum vorbim de sărbătorirea a 80 de ani de Patriarhat Român, trebuie să vorbim și despre o altă aniversare, aceea a slujirii episcopale a actualului Patriarh al României, Prea Fericitul Părinte Teoctist, care la 5 martie 2005 a împlinit 55 de ani de arhierie. Dintre aceștia, 40 i-a dăruit Bisericii lui Hristos din România în vremurile grele ale comunismului. Ani mulți de slujire, de dăruire jertfelnică și responsabilitate constantă, de experiență a Crucii și Învierii!

Atât recunoașterea autocefaliei Bisericii Ortodoxe Române, cât și ridicarea ei la rang de Patriarhie au rodit mult și frumos din punct de vedere pastoral-misionar, teologic și cultural. Bisericile Ortodoxe naționale, de-a lungul secolelor, au contribuit la creștinarea profundă a culturii popoarelor pe care le-au păstori. Limba și cultura poporului român au fost de la originea lor născute și crescute în spațiul liturgic și social-pastoral al Bisericii. Primele școli, primele tipărituri, primele opere de artă au fost inspirate, binecuvântate

Primele tipărituri au fost inspirate, binecuvântate și susținute de Biserica. Ferecătura de carte din Țara Românească, dăruită de spătarul Dragomir și vistiernicul Teodor bisericii Sf. Nicolae din Scheii Brașovului (1543-1545)

și susținute de Biserică. De aceea, Mihai Eminescu putea numi Biserica Ortodoxă Română „Mama spirituală a poporului român”. Pentru români, ca popor nou în istorie format din daci și romani, pe când se creștina lent și profund, credința creștină a devenit parte constitutivă a identității lor spirituale.

Pe lângă imensa și incontestabila contribuție a Bisericii Ortodoxe la formarea limbii române și la îmbogățirea culturii române, un rol deosebit l-a avut Ortodoxia în apărarea și promovarea conștiinței și unității naționale. Împreună cu domnitorii și cronicarii, mitropoliți ai Moldovei ca Varlaam, cu a sa *Carte românească de învățătură*, destinată „întregii seminții românești”, sau ca Dosoftei, cu a sa primă traducere temeinică a *Liturghiei* în limba română, au contribuit în mod substanțial la cultivarea conștiinței și unității naționale.

În mod constant și adesea cu multe jertfe în toate provinciile românești, Biserica Ortodoxă a susținut lupta de eliberare națională de sub dominații străine, imperii de alte credințe religioase sau de alt neam. Biserica Ortodoxă a fost și este convinsă că neamurile, etniile, fiecare în identitatea sa proprie și toate împreună, în diversitatea lor, sunt binecuvântate de Dumnezeu și chemate la o comuniune în care diversitatea devine o bogăție de forme și frumuseți complementare.

Biserica a învățat să unească întregul altă numai credința și cultura, ci și Liturgia cu filantropia, spiritualul cu socialul, dezvoltând o cultură a carității și

luptând pentru ameliorarea calității vieții oamenilor, susținând adesea și eforturile de dreptate socială și de ajutorare a celor săraci.

Astfel, primele bolnițe, farmacii și spitale au fost înființate sau susținute de Biserică, inspirată fiind și din lucrarea filantropică a Bizanțului, mai ales din pilda instituțiilor filantropice înființate de Sfântul Vasile cel Mare. După exemplul împăraților bizantini, educați și îndemnați de Biserică în această direcție, domnitorii români, și ei fii ai Bisericii Ortodoxe, au promovat cultura filantropică sau cultura carității creștine, adesea împreună cu Biserica, sprijinind lucrarea acesteia, desăvârșută adesea prin marile mănăstiri.

Opera filantropică a Ortodoxiei românești nu s-a limitat la creștinii ortodocși români, ci ea a ajutat și alte

Biserici Ortodoxe surori, mai ales cele aflate în Orient sub dominație otomană: Patriarhiile de Constantinopol, de Alexandria, de Antiohia, de Ierusalim sau Sfântul Munte Athos.

Această cultură a solidarității interetnice, bazată pe credința comună a Bisericiiilor din popoare diferite, s-a manifestat atât în plan material-financiar, cât și cultural-pastoral prin tipărirea de cărți în limba greacă, arabă și georgiană, pentru unele Biserici din Orient sau din țări ca Grecia și Georgia. Alteori, ajutorul a fost de ordin duhovnicesc-misionar, ca de pildă traducerea *Filocaliei* în limba slavonă făcută de către Sf. Cuvios Paisie Velicikovski în Mănăstirea Neamț, ajutat fiind și de mulți ucenici români, buni cunosători ai limbii elene. După moartea sa (15 noiembrie 1794), ucenicii săi ruși și ucraineni au înființat 114 mănăstiri în Rusia și Ucraina care în secolul următor, XIX, au contribuit imens la dezvoltarea culturii creștine ruse și ucrainene. Un

Dostoievski este un scriitor profund inspirat și influențat de această spiritualitate filocalică pregătită mai întâi la Neamț.

La rândul lor și alte Biserici Ortodoxe surori, de limbă greacă sau slavonă, au ajutat cultural-misionar Ortodoxia românească în diferite secole. Oricum, există multe exemple pozitive în istoria Ortodoxiei care pot să inspire azi intensificarea comuniunii între Biserici și popoare: comunicarea, conlucrarea și solidaritatea pe plan panortodox sau internațional.

În duhul Tomosului de recunoaștere a Autocefaliei se poate înțelege

Ierarhi, cler și credincioși, la sărbătorirea hramului mănăstirii Râmeț

că autocefalia nu este libertate în izolare și autosuficiență, ci libertate în comuniune, iar comuniunea nu este constrângere, ci comemorare și coliturghisire liturgică, consultare frățească și cooperare practică.

Pe lângă luminile Autocefaliei cultivate în comuniune panortodoxă, ca expresie a libertății responsabile, există și lumini ale Patriarhatului ca instituție a sinodalității. Patriarhii Bisericii Ortodoxe Române, Prea Fericirii Părinți Miron, Nicodim, Justinian, Iustin și Prea Fericitul Părinte Teoctist, împreună cu ceilalți Întâistătători ai Bisericilor Ortodoxe surori, în frunte cu Patriarhii Ecumenici ai Constantinopolului, au vegheat și veghează la menținerea unității Ortodoxiei, au contribuit și contribuie la cunoașterea și prețuirea valorilor Ortodoxiei pe plan ecumenic și internațional.

Pentru Ortodoxie, slujirea Întâistătătorului este parte

constitutivă a sinodalității și factor coordonator al ei. Cu adevărat, nu există sinodalitate fără Întâistătător, nici Întâistătător fără Sinod. Această relație de informare și ascultare reciprocă între Părintele Întâistătător și ceilalți Părinți ai Sinodului este clar exprimată în *Canonul 34 apostolic*: „Episcopii fiecărui neam trebuie să știe care dintre ei este primul și să-l considere ca fiind capul lor; ei nu trebuie să facă nimic important fără consimțământul lui. Fiecare dintre ei să întreprindă doar acțiuni care privesc eparhia sa și cele ce țin de ea. Dar și acela (primul) să nu facă nimic fără consimțământul tuturor. Căci așa va fi concordie (armonie) și Dumnezeu se va preamări prin Domnul Hristos, în Duhul Sfânt.”

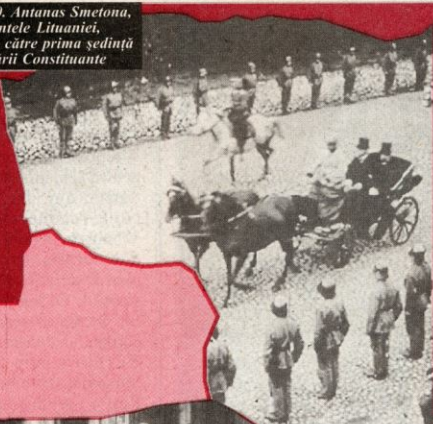
Aniversările în Biserică pot fi momente de comuniune care inspiră mai multă conlucrare în activitatea pastorală și misionară a Bisericii. Când sunt deodată retrospectivă și perspectivă, recunoștință și reînnoire, ele constituie o dinamică benefică a comuniunii în interiorul unei comunități și chiar în relațiile acesteia cu alte comunități. Ele pot intensifica legătura între rugăciune liturgică și reflecție teologică, între dogmă statornică și misiune dinamică, pentru a scoate în evidență atât frumusețea comuniunii frățești în credință, cât și necesitatea cooperării intense în fața noilor probleme ale timpului nostru.

De aceea, rugăm pe Hristos, Domnul, Capul Bisericii și Domnul istoriei, să ne ajute să folosim orice aniversare din Biserica Ortodoxă ca pe un moment misionar de binecuvântare și bucurie, de întărire a credinței și a iubirii frățești între persoane și comunități diferite, între Biserici și popoare! ■

Patriarhul ecumenic Demetrios I (stânga) împreună cu Întâistătătorul Bisericii Ortodoxe Române, Patriarhul Teoctist (1987)

15 mai 1920, Antanas Smetona, președintele Lituaniei, se îndreaptă către prima ședință a Adunării Constituante

Istoricul Augustinas Voldemaras

Mareșalul Pilsudski în timpul unei emisiuni radiodifuzate

DECEMBRIE 1926. LOVITURĂ DE STAT LA KAUNAS

FLORIN ANGHEL

Tânărul stat lituanian, născut când primul război mondial nu se încheiasese încă (Magazin istoric, nr. 2/2005), a cunoscut, în primii ani de existență, o viață politică agitată. Rusia sovietică renunțase, pe moment, la anexarea republicii baltice, semnând, la 12 iulie 1920, și un Tratat de pace bilateral. Polonia, în schimb, beneficiind și de sprijinul Occidentului și al Sfântului Scaun, a atacat, în mai multe rânduri, Lituania. A reușit, în octombrie 1920, să ocupe orașul și regiunea Vilnius. Noua capitală a Lituaniei a devenit orașul Kaunas.

Și pe plan intern Lituania se confrunta cu numeroase probleme. Mai mult de trei sferturi din pământul arabil aparținea marilor proprietari nobiliari poloni (Radziwill, Czartoryski, Sapieha, Tyszkiewicz). Țăranii de etnie lituaniană – aproape 80% din totalul populației – constituiau o masă în general needucată, lipsită de conștiință națională, politică și civică și, în plus, de

mijloace de trai: doar 10-15% dintre ei dețineau câte un lot de pământ, de regulă insuficient pentru un trai decent.

Cochetând cu Moscova

Despre clivajele din cadrul comunităților urbane își amintește, într-unul dintre volumele sale de eseuri, și Czesław Miłosz, lingvist și

scriitor de renume mondial (laureat al Premiului Nobel în 1980). Din perioada tinereții petrecute la Vilnius, Miłosz povestește: „În orașul nostru lipsea puntea dintre două grupuri. Comunitatea catolică și cea evreiască locuiau între aceleași ziduri (unele cartiere erau aproape exclusiv evreiești), dar parcă pe planete separate. Contactul se limita doar la afacerile cotidiene; se

La 16 februarie 1918, Consiliul Lituaniei a proclamat independența țării

citeau alte ziare, comunicarea se făcea prin alte cuvinte – marea majoritate a evreilor vorbea idiș, o minoritate emancipată vorbea rusa și numai o restrânsă minoritate, polona. Mai puternic decât discriminarea spre care unii profesori erau înclinați, acțiunea o anumită impene-trabilitate reciprocă a mediilor. La Vilnius, fiecare mergea la școala lui. Abia universitatea îi strângea pe toți în aceleași săli de curs, dar și aici organizațiile studențești erau împărțite în polone, evreiești, lituanieni, bielorusi. Barierele, în acord cu un cod necris, erau respectate“.

Chiar Czeslaw Milosz a căpătat cetățenia polonă (la decizia părinților săi), în vreme ce unchiul în casa căruia și-a petrecut copilăria, Oskar Milosz, a ales-o pe cea lituaniană, devenind ministru al țării sale la Paris (evident, numele Milosz s-a transformat în Milašas).

Componența noului Parlament, rezultată din scrutinul electoral din 10-11 mai 1923, a confirmat primatul celor două forțe politice importante: creștin-democrații (14 mandate) și populiștii (26 mandate). Împreună, sub conducerea lui Ernestas Galvaneuskas, au decis să cola-

boreze în cadrul unei fragile coaliții guvernamentale. Creștin-democrații, aflați la conducere neîntrerupt după 1919, erau animați de ferme convingeri clericale, anti-seculariste și antipolone. După 1923, acest partid a impus o accelerare a modernizării înapoiatei societăți agrare, tradiționaliste, lansând ambițioase proiecte de deschidere de școli și de calificare a cadrelor necesare diferitelor instituții.

Studentii Universității din Kaunas, funcționarii, militarii și țărani înstăriți reprezentau, îndeobște, cel mai fidel bazin electoral creștin-democrat. Orientați mai degrabă spre reformele economice, interesele de dezvoltare a industriei și eliminarea barierelor comerciale, populiștii (sprijiniți și de Partidul Social-Democrat) insistau pentru separarea definitivă a Bisericii de stat și pentru distribuirea rezervelor bugetare spre sectoarele dinamice ale economiei.

Conflictul latent dintre creștin-democrați și populiști, indus de interesele specifice în dezvoltarea și modernizarea societății lituaniei, era alimentat și de opțiuni divergente privind orientarea externă. Populiștii, influențați și de curentul social-democrat,

considerau că Polonia amenința independența și integritatea Lituaniei, Varșovia refuzând să recunoască vecinul ei baltic și să se retragă din Vilnius. U.R.S.S., în schimb – considerau populiștii –, reprezenta singura garanție pentru Litania pentru că prin tratatul din iulie 1920 Moscova recunoscuse oficial Vilnius drept capitală. Creștin-democrația lituaniană, la rândul ei, s-a opus constant stabilirii de relații oficiale cu Sf. Scaun și semnării Concordatului, deoarece Papa Pius XI (fost nuntiu apostolic la Varșovia, sub numele Achille Ratti) recunoscuse Vilnius drept diocedă polonă.

Acuzațiile creștin-democraților la adresa Poloniei vecine erau dintre cele mai vitriolate și desemnau un impas al relațiilor bilaterale, ca și opacitatea aproape totală în înțelegerea celuilalt. Am ales, în acest sens, câteva mostre relevante: în 11 noiembrie 1926, oficiosul *Lietuva* a publicat un articol extrem de incisiv al influentului om politic Juozas Puryckia. Textul incriminat avansa concluzia că „Moscova este mai importantă pentru Litania decât Geneva, Londra, Paris sau Roma. Rușii nu au acceptat niciodată ideea unei uniuni polono-lituaniei și ei îi preferă pe lituanieni stăpâni la Vilnius.“ Același cotidian publicase anterior, la 23 februarie 1926, o intervenție categorică a ministrului de Externe, Kažys Reinsys, care nu dovedea nici un fel de abilități diplomatice în afirmațiile sale tranșante potrivit cărora „Polonia este un stat parazit, un vampir care trăiește din sângele altor națiuni“. Alianța cu U.R.S.S. reprezenta, în viziunea acelorși creștin-democrați, doar o oportunitate de a salvagarda independența și integritatea.

Când se aflau în cercuri sigure, fără participarea intrușilor, liderii creștin-democrați utilizau un alt limbaj. Astfel, la 12 februarie 1926, la o ședință confidențială a propriului grup parlamentar, în Seimas, deputatul Juozas Vailokaitis afirma, cu încuviințarea unanimă a colegilor săi: „Bolșevismul este un mare adversar al republicii noastre, un adversar esențial. Nu există nici o altă modalitate de a lupta împotriva bolșevismului în afara armelor.”

Cea mai gravă acuzație

Accentele din ce în ce mai virulente etnocentriste, neînțelegerile continue dintre creștin-democrați și populiști, corupția dovedită a unora dintre cei 78 de deputați, atitudinea neprietenească a Sf. Scaun față de Kaunas, lovitura de stat de la Varșovia, organizată în mai 1926 de către mareșalul Piłsudski, prin care în Polonia s-a introdus regimul autoritar al Sanacjei, toate au contribuit spre o fragilizare fără precedent a echilibrului politic lituanian. Efectul a fost acela al pierderii puterii de către creștin-democrați la alegerile din mai 1926, în favoarea unei neașteptate coaliții de stânga, compusă din populiști (22 de mandate) și social-democrați (15 mandate).

Cabinetul primului ministru Mykolas Slezevičius, constituit la 15 iunie 1926, a insistat și obținut alegerea de către Parlament a unui nou președinte al Republicii, în persoana lui Kažys Grinis, la sfârșitul aceleiași luni. Totodată, în programul său de guvernare, Slezevičius a anunțat că va depăși „vetusta

Aleksandras Stulginskis, unul dintre semnatarii actului din 16 februarie 1918, președinte al Adunării Constituante și, între 1920 și 1926, președinte al Lituaniei

concepție creștin-democrată”, în favoarea unei abordări moderne, reformatoare. Primul obiectiv al noii politici externe – așa cum era prezentat de către premier – îl constituia afirmarea răspicată a revendicării Vilniusului și refuzul oricăror relații cu Polonia înainte de satisfacerea acestei cereri. În plan intern, Slezevičius se confrunta cu o criză economică de mare intensitate: lipsa infrastructurii și relațiile încordate cu

Varșovia nu anunțau o finalitate prea timpurie a acesteia. Din aceste motive, guvernul a trecut la drastice reduceri bugetare, operate îndeosebi în domeniile educației și armatei. La presiunile partenerilor social-democrați de guvernare, Slezevičius a decretat trecerea în legalitate a Partidului Comunist (interzis în 1924) și eliberarea prizonierilor politici, marea majoritate provenind din rândul acelor care propovăduiau necesitatea instituirii puterii bolșevice la Kaunas. Guvernul nu a mai dorit, totodată, să facă un secret din orientarea externă prioritară spre U.R.S.S. Foarte rapid, a fost negociat și semnat, la Moscova, la 28 septembrie 1926, Pactul de neagresiune lituaniano-sovietic.

Reacțiile occidentalilor nu s-au lăsat îndelung așteptate. Într-un comunicat emis a doua zi după semnarea Pactului de neagresiune, Foreign Office aducea la cunoștință ministrului lituanian la Londra, Ernestas Galvanauskas, în termeni ce nu suportau comentarii, că „tratatul este îndreptat direct împotriva

O ședință a Adunării Constituante

Lituaniencele au fost printre primele femei din lume care au beneficiat de drepturi legislative. În centrul imaginii: Gabriela Petkeviciute, președinta primei sesiune a Adunării Constituante

Marii Britanii, Franței, Italiei și Japoniei“. Un răspuns la această intervenție nu a venit, cum era firesc, de la Kaunas, ci de la Kremlin. Gheorghe Cicerin, comisar al poporului pentru Afaceri Străine, aflat în vizită oficială la Berlin, aprecia – la 6 decembrie 1926 – că U.R.S.S. „acordă o mare importanță tratatului cu Lituania, pentru că el reprezintă un efort considerabil în stabilizarea situației din Europa răsăriteană“.

Atacurile directe ale guvernului Slezevičius la adresa Bisericii Catolice și armatei – prin neacceptarea primatului legal asupra celorlalte culte, nerecunoașterea certificatelor de botez, suspendarea finanțării învățământului religios, anchetarea și destituirea a numeroși ofițeri acuzați de deturnare de fonduri, limitarea drastică a bugetului, destinat apărării – au declanșat, extrem de rapid și de facil, o coagulare interesantă și radicală a opoziției, constituită din militari de rang superior, Partidul Creștin-Democrat, Biserica Catolică și o nouă organizație politică, naționalistă (înființată în

1924), a fostului președinte al Republicii, Antanas Smetona (1918-1920). Pretextul unirii acestor patru forțe l-a constituit ampla manifestație populară antiguvernamentală de la Kaunas, din 21 noiembrie 1926, organizată de Partidul Creștin-Democrat și Uniunea Naționalistă Lituaniană (Lietuvini Tautininku Sąjunga – LTS), condusă de Smetona. Guvernul de stânga a fost acuzat de „erezie“, de lipsă de patriotism (s-au făcut referiri chiar la asemănarea cu guvernul republican spaniol), de trădarea intereselor fundamentale ale națiunii. Istoricul Augustinas Voldemaras, al doilea lider al LTS, într-un electrizant discurs, declara că nu mai avea dubii asupra faptului că guvernul lui Mykolas Slezevičius era sprijinit de la Varșovia (nu exista, în Lituania, o acuzație mai gravă!) și că legalizarea partidului comunist vedea ingerința fără precedent a Uniunii Sovietice în afacerile interne lituaniene. La rândul său, Mykolas Krupavičius, lider spiritual al Bisericii Catolice lituaniene și unul dintre liderii

marcanți ai Partidului Creștin-Democrat, răspundea în Parlament, la 26 noiembrie 1926, acuzațiilor fără acoperire făcute de către primul ministru, potrivit cărora manifestații din Kaunas, laolaltă cu cei care îi organizau, nu erau decât „fasciști“, „grupuri nechibzuite, care doresc puterea“.

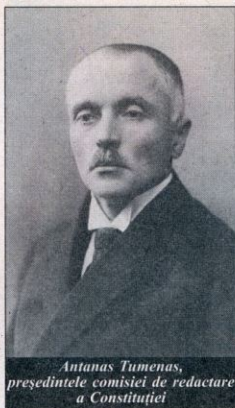
„Astăzi, fascismul este o organizație legală în toate statele – răspundea M. Krupavičius. Dar eu fac o diferență între fascism ca ideologie și fascism ca sistem. Dacă acuzați [era o interpelare la adresa guvernului – n.n.] conștiința națională, patriotismul, ideile naționale ca fiind fasciste – în acest sens și eu sunt fascist. Și toți lituanienii naționaliști sunt fasciști.“

Polonia, inamicul principal

Iminența unei lovituri de stat – în condițiile în care liderii importanți ai armatei susțineau fără rezerve tabăra naționalistă a lui Smetona și Voldemaras – nu mai era, un secret pentru nimeni. Diferite scenarii se discutau în toate cercurile și nu puțini erau aceia care apreciau public acțiunea din mai, de la Varșovia, prin care mareșalul Piłsudski a înlocuit republica parlamentară cu un regim autoritar (*Magazin istoric*, nr. 6/1997). Orice compromis, considerau acum cei doi lideri naționaliști, devenise imposibil, iar evenimentele se îndreptau rapid spre un război civil devastator. Aceeași idee era împărtășită și de către creștin-democrați: amintitul M. Krupavičius recunoștea că oferta lui Smetona a venit providențial, în caz contrar „războiul civil însemnând sfârșitul independenței“.

În seara zilei de 16 decembrie 1926, după ce s-au asigurat de sprijinul necondiționat al Statului Major General al armatei lituaniene, prin intermediul tânărului maior Povilas Plechavičius, Antanas Smetona și Augustinas Voldemaras au declanșat lovitura de stat. Voldemaras a fost trimis la locuința președintelui Republicii, Kazys Grinis, pentru a i se aduce la cunoștință evenimentele care aveau loc. Președintele a fost asigurat că noul regim va respecta întru totul prevederile Constituției din 1922 și independența statului. Conșcins fiind de aceste argumente, a doua zi, dis de dimineață, președintele Republicii îl anunța pe președintele Parlamentului, Jonas Stangaitis, că renunța la prerogativele de șef al statului.

În același timp, armata (căreia i s-a alăturat mare parte a studenților Universității din Kaunas) a ocupat – în noaptea de 16 spre 17 decembrie – sediile instituțiilor oficiale, poșta și oficiile de telegraf și telefon, blocând comunicațiile. De altfel, aproape toți lituanienii din afara Capitalei au aflat despre lovitura de stat după câteva zile, îndeosebi prin intermediul prelaților și funcționarilor catolici. Membrii cabinetului Mykolas Slezevičius au fost reținuți la domiciliu până când, pe rând, în cursul zilei de 17 decembrie 1926, și-au prezentat demisiile și au promis că nu vor acționa împotriva noului regim. Câteva ore după aceea, președintele Parlamentului, Jonas Stangaitis, era și el silit să demisioneze, predând prerogativele colegului său creștin-democrat, Aleksandras Stulginskis, fost șef al statului.

Antanas Tumenas,
președintele comisiei de redactare
a Constituției

La 18 decembrie 1926, în aula Parlamentului, deputații l-au ales și investit drept președinte al Republicii pe Antanas Smetona, liderul Uniunii Naționaliste – LTS, iar în funcția de prim-ministru a fost desemnat Augustinas Voldemaras, în fruntea unui guvern minoritar de coaliție, compus din Partidul Creștin-Democrat, Partidul Tărănesc și Uniunea Naționalistă.

Cum atât președintele Republicii, cât și noua orientare

politică insistau pentru „inovarea” societății și statului, legitimitatea Parlamentului, dominat de stânga, s-a dovedit, foarte curând, desuetă. La 12 aprilie 1927, Augustinas Voldemaras informa opinia publică de faptul că a decis să dizolve Seimas. Cărcotașii rețineau doar faptul, fără precedent că primul ministru „uitase” – și nu din cauza grabei – să anunțe data viitoarelor alegeri. Noul Parlament lituanian avea să se întrunească abia peste nouă ani, în iunie 1936.

Ce era și ce își propunea noul regim politic lituanian, instaurat în decembrie 1926 de către Antanas Smetona?

Trebuie menționat, mai întâi, că schimbarea de la Kaunas a avut drept consecință imediată o modificare în sens pozitiv, fără precedent, a imaginii Lituaniei și a naturii relațiilor ei cu celelalte state. Primul ministru Voldemaras dăduse asigurări, încă din 21 decembrie 1926, în oficiosul *Lietuva*, că „Litania trebuie să rămână în relații prietenești cu U.R.S.S., deoarece Polonia rămâne inamicul ei principal”.

Membrii Adunării Constituante lângă monumentul ridicat luptătorilor
pentru libertatea Lituaniei

Membrii Parlamentului în 1926

Noul guvern lituanian dădea publicității, în aceeași zi, un comunicat oficial prin care susținea – spre satisfacția nedisimulată a Moscovei – că Pactul de neagresiune cu U.R.S.S. rămânea în vigoare, autoritățile de la Kaunas obligându-se să respecte întocmai principiile care au fundamentat relațiile bilaterale.

În continuare, la 19 februarie 1927, într-o notă comună, guvernele Marii Britanii, Franței și Italiei făceau publică susținerea „noii Lituanii” și, îndeosebi, a procesului de detensionare a raporturilor cu Polonia. Mai mult decât gestul Puterilor occidentale, Sf. Scaun a acceptat să negocieze cu guvernul de la Kaunas și să semneze cu acesta, la 17 septembrie 1927, Concordatul. Lituania primea, drept răsplată, și o excepțională satisfacție diplomatică: articolul 9 al documentului impunea că „nici o parte din Republică nu poate fi administrată de un episcop cu reședința în afara statului lituanian”, ceea ce, în interpretarea minuțioasă a Kaunasului, însemna că se putea discuta

despre administrarea „ilegală” a Vilniusului de către Polonia.

Diplomație cu bastonul

Direcțiile, strategiile și obiectivele noii politici externe fuseseră trasate în discursul din Seimas, din 25 februarie 1927, al primului ministru. Augustinas Voldemaras insista asupra faptului că Lituania nu putea intra în relații speciale cu nici unul dintre marii ei vecini (Germania, Polonia, U.R.S.S.), deoarece ar fi existat pericolul anexării, și denumea Europa Occidentală un „factor perfid”, care dorea să utilizeze statele baltice în războiul politico-propagandistic cu Sovietele. Cine erau adevărații prieteni, între atâtea incertitudini? Același Voldemaras o spunea extrem de limpede: „dintre puterile străine, cea mai prietenoasă va fi aceea care va ajuta la realizarea programului Lituaniei independente: stabilirea capitalei la Vilnius”.

Prima între aceste puteri care a conceput, imediat după lovitură de stat, o acțiune menită să cucerească „bună-

voînța” vecinului baltic a fost Polonia. Mareșalul Piłsudski l-a trimis la Kaunas, la începutul lunii ianuarie 1927, pe unul dintre emisarii săi personali, profesorul Roman Stocki. Universitarul polon i-a relatat, amănunțit, premierului Voldemaras viziunea Varșoviei privind împăcarea: dacă lituanienii ar accepta ideea unui compromis – însemnând un condominiu la Vilnius –, polonezii erau gata să stabilească relații diplomatice cu aceștia, urmând să deschidă și comunicațiile feroviare, și traficul de frontieră.

Extrem de iritat de „insoolența” mareșalului, premierul a respins propunerile, pe motiv că „principiul condominiului este aplicabil doar coloniilor”. La Varșovia, Piłsudski (care îndeplinea funcția de șef al armatei polone) a ordonat înstituirea imediată a stării de război cu Lituania și trimiterea de trupe pe frontiera din jurul Vilniusului. Scala înfruntării bilaterale a crescut în mod accelerat de-a lungul întregului an 1927: se pare că Piłsudski era decis să ocupe întreaga Lituanie, având sprijinul *de facto* al câtorva dintre Puterile europene, în special Italia și Marea Britanie.

Schimbul de replici diplomatice între Varșovia și Kaunas, dar mai ales invectivele schimbate între Piłsudski și Voldemaras au depășit, în intensitate și grosolanie, aproape tot ceea ce cunoscuse lumea politică și diplomatică europeană modernă. Mareșalul polon a dat ordine, în zilele de 1 aprilie 1927 și 1928, ca *Jurnalul Oficial* al Republicii Polone să publice decretul privind decorarea primului ministru Augustinas Voldemaras. Același premier

era caracterizat, public, drept un „fenomen patologic“, un „bolnav mintal fugit dintr-un balamuc“, „obsedat“. Voldemaras, ilustru istoric și cadru universitar, analiza în presă discursurile și acțiunile „unui moș țenic“, ale „unui vampir nenorocit“, care dorea doar războaie pentru satisfacerea conștiinței sale „scelerate“.

Pericolul unui conflict deschis, cu urmări imprevizibile, a fost demontat de intervenția energetică și mai puțin obișnuită a ministrului U.R.S.S. la Varșovia. La 24 noiembrie 1927 mareșalul Piłsudski era informat de diplomatul sovietic că Moscova a cerut Lituaniei să se abțină de la orice „acțiuni provocatoare“, principala responsabilitate pentru păstrarea păcii urmând să revină Poloniei. Oricum, avertiza reprezentantul Kremlinului, sovieticii nu ar fi stat deoparte dacă trupele polone ar fi acționat prin forță împotriva Lituaniei.

Pornind de la acest avertisment, alături de presiunile Marii Britanii, Franței și Italiei

Președintele Antanas Smetona se adresează Parlamentului

în favoarea deschiderii unor negocieri de pace, mediate de către ministrul olandez de Externe, Baelerts von Blockland, Varșovia a acceptat o rundă de întrevederi directe, ce ar fi urmat să se desfășoare la Geneva.

Întâlnirea dintre mareșalul Józef Piłsudski și primul ministru Augustinas Voldemaras s-a desfășurat la 10 decembrie 1927, în plină ședință a Consiliului Societății Națiunilor, și a fost una dintre cele mai scurte și mai savuroase din istoria diplomației. Fără a ține seama de faptul că unul dintre

delegați își prezenta punctul de vedere la tribună, Piłsudski a intrat în sală, s-a îndreptat ținută spre locul unde ședea Voldemaras, a făcut un semn cu celebrul baston pentru a se auzi și a întrebat pe adversarul său, în polonă: „Este pace sau război?“. „Este pace!“, a răspuns, imediat, tot în polonă, liderul de la Kaunas. Lăsându-și jos bastonul, mareșalul s-a întors spre prezidiu și a rostit către delegații înmărmuriți, în limba franceză: „Vă iau de martori. Intenționez să telegrafiez la Varșovia, să sune clopotele și să se țină *Te Deum*-uri.“ După care, nepăsându-i de uluirea și consternarea ce se așternuseră în sală, s-a îndreptat spre ieșire, nu înainte de a mai auzi ultima replică, rostită curajos de către Voldemaras, tot în franceză: „*Te Deum*-uri doar pentru pace, nu pentru victorie!“

În aceeași seară, un comunicat oficial emis de către guvernul de la Varșovia informa despre încetarea stării de război dintre Polonia și Lituania. ■

RADIO ROMÂNIA CULTURAL

	FM
Arad	106,8
Bacău	101,4
Baia-Mare	100,1
Bârlad	102,8
Botoșani	100,8
Brașov	105
București	101,3
Buzău	103,7
Cluj-Napoca	101
Focșani	101
Galați	101,6

	FM
Iași	103,1
Oradea	96,1
Ploiești	104,1
Rm. Vâlcea	102,5
Sibiu	103,7
Suceava	101,6
Târgu-Mureș	104,9
Timișoara	100,7
Tulcea	105,4
Vaslui	102,4
Zalău	105

Eveniment

GALERIA GUVERNATORILOR

Pentru Banca Națională a României 2005 este an sărbătoresc. Instituția împlinește 125 ani de existență. Sub această siglă aniversară sediul central din strada Doamnei a găzduit în luna aprilie un simpozion consacrat Centrului financiar-bancar al Capitalei – indiscutabil o reușită, inteligent moderată de domnul Cristian Păunescu, director al Direcției Resurse Umane (Magazin istoric, nr. 5/2005) – iar în luna mai, în ziua de 25, o altă reuniune, intitulată Guvernatori și înalți funcționari ai B.N.R. de-a lungul timpului.

Cea din urmă poate fi socotită un fel de ghid sentimental și vizual al Băncii. În primul rând pentru că în cadrul lucrărilor, cinci personalități de marcă aparținând istoriei instituției, respectiv Menelas Ghermani (autor: asist.univ. Cristina Gudin), Mitiță Constantinescu (autor: prof.univ.dr. Maria Mureșan), Mihail Oromolu, Florin Oromolu (autor: Cristian Păunescu) și Costin C. Kirișescu (autor: Virgiliu Jorj Stoenescu) au fost evocate în comunicări aparte. Apoi, pentru că simpozionul s-a încheiat cu vernisarea unei expoziții de portrete ale guvernatorilor, realizate în ultimii ani în atelierul de pictură al B.N.R. și reproduse pe un pliant primit de toți participanții la reuniune.

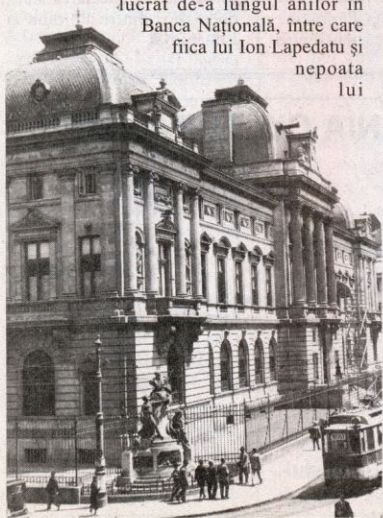
În prezența unor urmași ai celor care au lucrat de-a lungul anilor în Banca Națională, între care fiica lui Ion Lapedatu și nepoata lui

Mihail Oromolu, cărora guvernatorul Mugur Isărescu le-a mulțumit personal pentru amabilitatea de a fi răspuns invitației, s-a conturat, prin comunicările rostite, o biografie a instituției, începând din 1880, anul fondării, până în 1989, perioada interbelică fiind abordată de academician Victor Axenciuc, iar cea postbelică de academician Iulian Văcărel. În acești peste 100 de ani s-au perindat la conducerea B.N.R. 26 de guvernatori, am aflat din alocuțiunea guvernatorului Mugur Isărescu (16 dintre ei până în 1948, când B.N.R. a devenit bancă de stat, iar guvernatorul – președinte al băncii), cu mandate între 17 ani (Anton Carp) și 3 luni (Mihail Manoilescu).

Atent selecționat, corpul funcționarilor bancari era constituit din absolvenți de academii comerciale sau cel puțin de școli comerciale, care trebuia „să aibă chemare și tragere de inimă – se menționa într-un document – pentru cariera de funcționar bancar”. Erau oameni cu un profil moral ireproșabil, de maximă decență, cărora le erau interzise jocurile de noroc, de pildă, și care se căsătoreau cu avizul conducerii băncii. Guvernatorii și înalții funcționari erau bogați, oameni cu stare, posesori de moșii, vii, păduri, pășuni și pământuri în arendă, persoane cultivate, cu studii la Paris sau Berlin, dar care nu s-au putut sustrage vremurilor vitrege.

Unii au plătit pentru originea lor „nesănătoasă” cu ani grei de temniță (100 salariați ai B.N.R. au fost arestați în perioada comunistă), cinci guvernatori au murit în închisoarea de la Sighet, alții angajați ai B.N.R. au pierit pe câmpurile de luptă, fiind astăzi omagiați ca eroi pe o placă de marmură de la etajul I al Palatului vechi al B.N.R. „O instituție trăiește prin oamenii ei, spunea domnul guvernator Mugur Isărescu, în deschiderea simpozionului din 25 mai, și nu numai prin cei de la conducere, ci și prin ceilalți”. ■

Florentina DOLGHIN

Trecătorul care, vrând să scurteze distanța dintre strada Academiei și Calea Victoriei, folosește ca drum de acces Pasajul Majestic, este întâmpinat, pe trotuarul dimpotriiva Capșei, de ferestrele oarbe, murdare, pline de afișe sau resturi de afișe, ale unui fost restaurant adăpostit de clădirea situată între magazinul „Lâna de aur” și Teatrul de revistă „Constantin Tănase”. Singurul indiciu sunt urmele unei reclame care ne amintește că aici a fost, nu demult, „Corona Extra – Restaurant – Tex-Mex”.

Puțini bucureșteni își aduc aminte că, după 1948 și până în 1989, în acel spațiu a funcționat bufetul expres „Simplon”, dar și mai puțini sunt cei care știu că aici se afla, înainte de al doilea război mondial, celebra cafenea a tinerilor scriitori „Café de la Paix” sau „dă Pă”, cum îi spuneau mucaliții. De altfel, după inspirația unuia sau altuia dintre obișnuiții ei, a fost botezată fie „Cafeneaua cu poezi și amintiri” (Coca Farago, fiica scriitoarei Elena Farago, într-un articol scris la sugestia lui George Sbârcea), fie sediul „belferilor”, adică al „croitorilor de vorbe gratuite”, cum erau considerați cei ce frecventau cafețele literare din București (scriitorul Ioachim Botez). Cel care s-a apropiat, poate cel mai mult, de semnificația și substanța

reală a acestei cafenele a fost scriitorul și caricaturistul Neagu Rădulescu. El a comparat-o, pe bună dreptate, în cartea sa cu același titlu, cu un adevărat „Turn Babel”.

„CAFÉ DE LA PAIX” ȘI BOEMA LITERARĂ BUCUREȘTEANĂ

Dr. MIOARA IONIȚĂ

● Diferența dintre temenele și o simplă strângere de mână ● Băiete, trece-o în cont! ● Zâmbetul – semnul inteligenței ● Dușmanul este dascălul cel mai bun ● Maria Tănase face cinste „Mărășești”-ului ● Singurul european din Oltenia

Cafeneaua a început să funcționeze cu puțin înainte de al doilea război mondial, anul nefiind precizat, dar cu siguranță exista în 1936, când cafeneaua „Capșa” s-a desființat și acolo „s-a zidit ușa pentru scriitori”. Atunci, își amintește Neagu Rădulescu, de „un Sfânt Gheorghe posomorât... ne-am mutat

calabalăcul și veninul, vis-à-vis la «Café de la Paix», întronând într-o cafenea plină de dame de consumație și boxeuri, desordinea și gălăgia specifică discuțiilor literare și a șvarțurilor neplătite și trecute în cont”. În ce-l privește pe proprietarul cafenelei cu pricina, pe numele său Gogu Atanasulakis (Atanasache,

după alte surse), acesta era „un gros urmaș al lui Agamemnon”, care își ținea „burta cu amândouă mâinile ca să nu-i scape și să se ducă de-a dura pe dușumele”.

Nu s-ar putea spune că domnul Gogu, deși era un om cu o bunătațe de copil, s-a bucurat prea tare văzându-și „periclitare afacerile prin ocuparea

Iancu Brezeanu la un pahar cu vin

meselor și lipsa de consumație a scriitorilor“, dar nici nu s-a plâns vreodată, pentru că aceștia, devenind un real punct de interes, îi atrăgeau pe ceilalți clienți, cei cu dare de mână. Așa că Gogu Atanasulakis'a continuat, ca orice negustor adevărat, să-și împartă clienții în două categorii distincte — cea care îi aducea venituri și în fața căreia făcea „adânci temenele profesionale“, și cea de pe urma căreia nu căpăta mari profituri, consumația fiindu-i statistic constatată la „o singură cafea la cincisprezece sau douăzeci pahare de apă“ și cu care se rezuma la a da, familiar, mâna.

Deși alături de „Café de la Paix“ exista un alt local, destul de frecventat, care-i făcea concurență, în care se spunea că investise bani și marele și popularul actor și director de teatru Constantin Tănase, cafeneaua în discuție a rămas, vreme de peste un deceniu, și chiar și în timpul războiului, „locul cel mai stabil de întâlnire al scriitorilor“.

Să facem însă o scurtă incursiune în lumea umbrelor, urmând firul amintirilor unor

dintre scriitorii ce i-au trecut pragul, fie că ei se numeau Coca Farago, George Sbârcea, Virgil Carianopol sau Neagu Rădulescu.

Revenind după război, împreună cu Ion Vinea, la „Café de la Paix“, George Sbârcea, autorul celebrului *Ionel*, *Ionelule*, constată că „totul era aidoma ca odinioară, pereții la fel de mohorâți, intrarea deopotrivă de îngustă, aceleași vitrine mari priveau spre Pasajul Comedia“, însă refuză să intre în localul devenit bufet expres, deși este convins că, cu ochii minții, la mese i-ar vedea tot pe vechii ocupanți: „...acolo era masa la care poposeau G.D. Mugur, Vasile Voiculescu și Vladimir Streinu“, la alta venea, din când în când, Păstorel Teodoreanu „cu gașca lui veșnic veselă“, iar la cea de alături se instalase, de câteva ori, „în drum către Teatrul Național, Liviu Rebreanu, cu un maldăr de ziare și reviste sub braț“.

Cunoscutul actor George Calboreanu obișnuia ca, între

repetiții, să se abată, „de dragul unei marghilomane și-al unei șuete cu Victor Ion Popa sau cu Al. Kirițescu“ pe la „Café de la Paix“, unde ocupa masa din colțul din stânga, de lângă vitrină. Aici veneau, adeseori, și actorii Iancu Brezeanu, Ion Sârbu și Aurel Atanasescu. La una dintre mesele apropiate putea fi văzut, zilnic, Mircea Damian, „cu suita sa de tineri ziaristi“. La 11 fix, ora la care se deschideau instituțiile, „temutul pamfletar se ridică de pe canapea, îi face semn chelnerului să treacă șvarțul în cont și strângând câteva cărți cu autograf la subțioară, pleacă automat, cu pași țepeni de somnambul“, consemnează Neagu Rădulescu. Dis-de-dimineață, până când fumul de țigară nu devenea prea gros și atmosfera irespirabilă, la o masă sub fereastra din fund a localului, „se instala... actorul G. Ciprian, însoțit de Lucreția Karnabat, o ziaristă planturoasă și demnă ca o militanță a Armatei Salvării“. La aceeași masă putea fi văzut, rareori, și criticul Eugen Lovinescu, ce le dădea întâlnire aici colecționarului de artă Krikor Zambaccian și artistului liric Nicolae Secăreanu.

Mesele la care buna dispoziție „căpăta aripi“ erau cele din mijlocul cafenelei, unde se așezau tinerii, pe atunci, Dan Botta, Nicolae Carandino, Eugen Drăgulescu, Ionescu Silvan, Sonia Drăgușeanu, Dragoș Vrânceanu, Virgil Carianopol și Coca Farago, ultima recitându-și versurile care aduceau „imagini fragile din poezia tot mai colțuroasă a tinerilor din anii războiului“. Printre ei, Neagu Rădulescu: „lângă un șvarț cu puțin lapte, le făcea conștientul portretul“,

executând „uneori chiar două duzini de portrete pe zi, fără să fie stingerit de rumoarea cafenelei” și încercând să-i convingă pe ceilalți că „semnul fără greș al inteligenței este zâmbetul”. Arborând o permanentă mască de om curajos, deși era mereu chinuit de grija zilei de mâine, acesta se arăta un fin cunoscător al filosofiei vieții atunci când, răspunzând cuiva care îi atrăsese atenția asupra multor dușmani ai săi, afirma că „dușmanii sunt dascălii noștri cei mai buni; le datorăm stimă și recunoștință”.

Dar cei care îi dădeau cele mai multe băți de cap și de inimă patronului cafenelei erau ocupanții celor patru mese din fundul localului, reprezentanții generației mai tinere de scriitori numiți plastic „Mărășești-ul”, care „taie, spânzură și vociferează sub privirile speriate ale lui Gogu Atanasulakis”, ce-și simte amenințată afacerea. Tot ei erau, de altfel, cei care consumau cel mai puțin, exceptând cazurile în care li se făcea cinste de către altcineva, uneori chiar de către Maria Tănase.

Nelipsit de la „Café de la Paix”, fie în uniformă sa de ofițer superior, fie îmbrăcat civil, era scriitorul Octav Desilla. Nu-și cerea șvarțul sau prăjitura până când, adresându-se celor tineri, nu afla ce-și dorește fiecare și făcea comanda pentru toată lumea. Același lucru se întâmpla când la cafenea apărea directorul revistei *Convorbiri literare*, I.E. Torouțiu, supranumit chiar „Nababul”, căruia „îi plăcea acest tineret sărac, dar cinstit și entuziast și..., de câte ori venea, achita

consumația fiecărui candidat la gloria literelor”.

Obişnuirii cafenelei au trăit însă o adevărată surpriză când, într-o caldă seară de iulie, au avut-o printre ei pe Maria Tănase. Invitată la masa scriitorilor de Ion Minulescu, neuitata interpretă a inițiat și condus o interesantă discuție despre muzică, folclor și poezie, cerându-le chiar sfatul în legătură cu versurile pe care le scrisese pentru o melodie populară culeasă de ea. A fost o seară plăcută, la plecare fiind însoțiți de domnul Gogu, lucru neobișnuit, cu plecaciuni, pentru ca a doua zi să aștepte motivul: Maria Tănase plătită pe ascuns toată consumația din acea seară.

Caricatură de epocă. În prim plan: Ion Minulescu, Ionel Teodorescu, Liviu Rebreanu și Victor Ion Popa

Printre cei ce frecventau zilnic „Café de la Paix”, nu putem să nu-i amintim pe George Doru Dumitrescu, cu papionul său demodat, și pe bunii săi prieteni Mihail Straje, scriitor, dar și funcționar la poșta, calitate grație

Maria Tănase (în mijlocul grupului)

căreia „era informat despre tot ce se întâmpla deosebit în lumea scriitoricească“, și Nicolae Crevedia, „reprezentantul bulgarilor din România“. La aceeași masă din dreapta intrării se întâlneau scriitorii: C. Manolache, Al. Cazaban, Carol Ardeleanu și Mihail Sorbul, „indignat că teatrul său nu mai este înțeles de cronicarii dramaticei“, dar și traducătorul de limbă engleză Jul. Giurgea, care se identificase atât de mult cu munca pe care o făcea, încât se îmbrăca doar englezește și vorbea de traducerile sale ca despre propriile-i scrieri, chiar dacă ele erau semnate de John Galsworthy, Rudyard Kipling sau Somerset Maugham.

Printre prezențele care făceau notă aparte în această lume pestriță a cafenelei, neobositul și causticul Neagu Rădulescu îi surprinde, în atitudinile lor caracteristice, pe Tudor Vianu, „prețios ca un porțelan de Sèvres“, pe Ion Barbu, „ghemuit și strâmb la o masă, calculând câte-o zi întreagă distanțele dintre Marte și Neptun“, pe Zaharia Stancu, veșnic încruntat, aspru și necruțător cu cei din jur, „revoltându-se pe nas, țârcovnicește, dar aranjându-și cu lumească pricepere socoteli“, pe omnipotentul Ion Minulescu, înconjurat permanent de tineret, cu ne-lipsitele sale accesorii vestimentare – pălăria cu boruri largi, fularul și bastonul semănând mai mult cu o „măciucă de pandur“, ca și pe scriitorul Traian Lalescu, fiul matematicianului cu același nume, despre care

Ziarista Lucreția Karnabat

Virgil Cărianopol spunea că este bunătatea personificată în om, fire care „de o adâncă sensibilitate, de o mare omenie, a ars în viață mai mult pentru alții, decât pentru el și ai lui“.

Dar la „Café de la Paix“ era prezentă și provincia, prin reprezentanții săi, în cea mai mare parte directori de ziare, care veneau la cafenea pentru a obține „pe prietenie“ un interviu sau un articol de la unul dintre scriitorii importanți aflați acolo. Din această categorie de „ambasadori literari“ ai provinciei, i-am putea numi pe transilvăneanul Ion Th. Ilea, care, „cu pălăria pe ceafă, cu niște spice de păr lăsate neglijent pe lângă urechi“, aduce cu el un vânt de podgorie, sau pe directorul revistei *Pământul* din Călărași, Eugen Cealac, prezent săptămânal lângă masa poezilor ca „un Ceahlău cu două felii de parizer în obraz și o

măslină de mustață sub nas“. De altfel, în afară de bucovineni, care nu veneau în București și nici la cafenea, erau prezenți la „Café de la Paix“, venind după manuscrise pentru revistele lor, I. Gr. Vasiliu de la Târgoviște, Constantin Jaleș, Eugen Constant sau Păunescu Ulmu de la Craiova, C. Miu-Lerca de la Timișoara, Octav Suluțiu din Brașov, Sandu Teleajen de la Iași, Apostol Fulga și Virgil Huzum din Focșani, de la Turnu Severin doctorul Ion Biberi, considerat „singurul european al Olteniei“, Grigore Popa de

la Sibiu, Emil Giurgiuca, animatorul *Abecedarului*, directorul revistei *Gând românesc*, Ion Chinezu, basarabeanul Ion Clopoțel ș.a.

Chiar dacă a fost considerată cafeneaua aparținând preponderent tinerilor scriitori, la „Café de la Paix“ erau prezenți și mulți scriitori deja consacrați, ceea ce nu a împiedicat crearea unei comunități între generații, o osmoză a generațiilor, nici unul dintre scriitorii cu renume neconsiderându-se prea mare „pentru a discuta amical cu urmașii mai tineri în ale scrisului“. Unii aveau tineretea și entuziasmul debordant, iar ceilalți experiența și înțelepciunea maturității. Izbucnirea războiului a împuținat rândurile celor ce se întâlneau acolo, majoritatea celor tineri plecând pe front, de unde o parte nu s-au mai întors, iar după război destinația localului a devenit cu totul alta. Așa a luat sfârșit „cafeneaua cu poezi și amintiri“. poezii nu mai sunt, dar au rămas amintirile. ■

Clio anunță

UN GESTAPOVIST CU FATĂ UMANĂ

O recentă producție cinematografică, Sophie Scholl – ultimele zile, prezentată la Berlinale din acest an, a stârnit puternice ecouri în societatea germană. Filmul relatează prinderea unei organizații antinaziste, rămasă în istorie după numele de cod: Trandafirul Alb. Inițiatorii mișcării au fost doi studenți münchenezi, frate și soră, Hans și Sophie Scholl. Memoria lor este păstrată în importantul oraș bavarez prin botezarea pieței situate în fața vestitei Universități Ludwig Maximilian – Piața fraților Scholl – și printr-un basorelief, aflat în holul aceleiași universități, chiar pe locul unde obișnuiau tinerii să-și dea întâlnire în anii războiului.

Cheia scenariului o reprezintă încercarea producătorilor de a creiona, în persoana anchetatorului tinerei ilegale, pe gestapovistul Robert Mohr, un personaj cu trăsături umane. Din schimburile de replici ale interogatoriului, susținute cu talent de doi cunoscuți actori germani, Alexander Held și Julia Jentsch, reiese dorința lui Robert Mohr de a o ajuta pe prizonieră, sugerându-i, pentru a evita pedeapsa cu moartea, să își schimbe mărturia.

Cât adevăr și câtă ficțiune este în demersul artistic al producătorilor germani, doar martorii direcți ar fi putut spune. Redactorii cunoscutei publicații *Der Spiegel* au realizat un interviu cu fiul anchetatorului, Willi Mohr (81 de ani). Willi însuși se temea de duritatea și exigența tatălui. Pentru a se feri de reacțiile sale violente, încerca, de fiecare dată, să stea la câțiva pași distanță de el. „Dacă nu-i plăcea ceva, îmi trăgea o palmă imediat.” Dar își lăsa acasă comportamentul impulsiv. După opinia fiului, Robert Mohr era prea disciplinat ca să-și fi pierdut stăpânirea de sine la serviciu. Și în general „era un personaj sociabil, care știa să se poarte cu oamenii...”.

Probabil că această ultimă calitate l-a ajutat foarte mult și în relațiile cu tânăra membră a Rezistenței, Sophie Scholl, și, mai târziu, cu părintele acesteia, Robert Scholl. Din amintirile lui Willi Mohr reiese nu numai că anchetatorul Gestapo-ului ar fi încercat să o salveze pe Sophie, considerând-o doar o colaboratoare fără implicare personală în acțiunile fratelui ei, Hans Scholl, ci, conștient de drama prin care trecea familia Scholl, a făcut câteva însemnări

Willi, prezentând fotografia tatălui, Robert Mohr

cu privire la comportamentul tinerei, pentru a le înmâna familiei la o eventuală întâlnire.

Contactul dintre cei doi Robert, anchetatorul, și tatăl celor doi frați s-a realizat în condiții destul de ciudate. Prima lor întâlnire a avut loc puțin după execuția lui Sophie și a lui Hans, când Robert Mohr a primit ordinul de a-l interoga și pe Robert

Scholl. În 1950, în încercarea familiei Scholl de a reconstitui ultimele zile ale copiilor lor, a avut loc și un schimb de scrisori între cei doi. Ele sunt dovada că anchetatorul german nu a consemnat în procesul-verbal al interogatoriului luat lui Scholl senior părerea politică ale acestuia, ce corespundea într-un total al celor ale copiilor salvându-l astfel de internarea într-un lagăr de concentrare.

Răspłata pentru omnia lui Mohr a venit tocmai atunci când era mai mare nevoie de ea. Căci, anii de după capitularea Germaniei naziste au fost grei pentru familia Mohr. În 1947, Robert Mohr a fost intermnițat la Landau, fiind eliberat însă după un an, fără a mai primi vreo altă condamnare.

Robert Scholl și-a adus aminte de comportamentul fostului gestapovist și nu numai că i-a trimis, printr-o scrisoare, suma de 10 mărci germane, ci l-a și ajutat să se angajeze la o cunoștință de a sa, un notar din Ulm.

Și acest film, ca și cel despre ultimele zile ale lui Hitler, arată că Germania de azi încearcă să abordeze problema celui de al doilea război mondial cu o mentalitate diferită de cea de până acum. ■

Sorin CRISTESCU

Otto Ohlendorf în timpul procesului

Continuăm publicarea conferinței susținute de profesor la Institutul britanic din București, la 29 octombrie 2004.

În Transnistria trăiau înainte de război aproximativ 300.000 de evrei, mai bine de jumătate locuind la Odessa. Operațiunea de masacrare a evreilor în nordul Bucovinei, în Basarabia și în interiorul Transnistriei a fost orchestrată de „echipele morții” Einsatzgruppe D, aflate sub comanda colonelului Otto Ohlendorf. Aceste trupe SS li s-au alăturat în unele cazuri și soldați din Armata 11 germană și Armatele 3 și 4 române.

Membrii unei Einsatzgruppe D în acțiune

ANTONESCUL ȘI TRANSNISTRIA

DENNIS DELETANT

Potrivit termenilor convenției de la Tighina semnată la 30 august 1941, între reprezentanții armatelor României și Germaniei, *Einsatzgruppe D* a părăsit Transnistria. Numărul exact al evreilor pe care i-au ucis în această provincie rămâne necunoscut, dar se ridică cu siguranță la multe mii. Colonelul Otto Ohlendorf a recunoscut în cursul procesului său de la Nürnberg că el a ucis în jur de 90.000 de evrei între iunie 1941 și iunie 1942. Aceștia includ și evreii din Crimeea și din regiunile de până la Don.

După primul val de ucidere comise de *Einsatzgruppe D* și trecerea acestora dincolo de Bug, evreii care au supra-

viețuit au rămas în seama autorităților române. Potrivit unor calcule făcute pe baza unor rapoarte ale Jandarmeriei române și a altor documente oficiale românești, în județele din nordul și centrul Transnistriei au mai rămas aproximativ 45.000 de evrei, alți 45.000 în județele din sud și aproape 100.000 în Odessa. Politica marelui Antonescu față de evreii din Transnistria a fost pusă în practică de guvernatorul provinciei, Gheorghe Alexianu. Prin ordinele verbale date de Antonescu lui Alexianu, chiar înainte de semnarea înțelegerii de la Tighina, mareșalul i-a cerut guvernatorului Transnistriei înființarea unor lagăre improvizate de-a lungul râului Bug,

unde urma să fie duși evreii și de unde, la momentul potrivit, să fie expulzați dincolo de Bug și astfel Transnistria să fie „curățată” de evrei.

Evreii erau duși în colonii și lagăre de muncă în marșuri forțate sau convoaie. De la sfârșitul lui iulie 1941 și până în primăvara lui 1943, evreii din Transnistria și cei care supraviețuiseră expulzării din nordul Bucovinei și Basarabia au mărșăluit de-a lungul Transnistriei spre lagărele improvizate de-a lungul râului Bug. Planurile autorităților din Transnistria de reașezare a populației sunt așa-numitele „Directive privind organizarea convoaielor de transferare a populației din zonele dens populate în cele

slab populate". Directivele au fost trimise Jandarmeriei la 6 septembrie 1941.

Înainte să ajungă în lagăre, evreii aveau de îndurat și alte chinuri. Autoritățile române nu le-au asigurat nici un fel de hrană, așa că singurul mijloc de supraviețuire pentru deportați rămăsese bunăvoința localnicilor – cei mai mulți ucraineni. Din cauza foamei și a oboselii, mulți rămăneau în urma coloanelor și erau împușcați de jandarmi. Cadavrele nu erau îngropate, ci lăsate la marginea drumului. Acestui traseu terifiant i se mai adăuga un coșmar: bandele criminale ucrainene, foarte active cu precădere în județul Moghilev. Acestea atacau convoaiele, jefuindu-i pe evrei. Uneori jaful mergea până acolo, încât le luau și hainele de pe ei, lăsându-i aproape dezbrăcați pe un frig năpraznic. Astfel că mulți au murit înghețați. Convoaiele evreiești erau însoțite de miliția ucraineană, formată în parte din moldoveni, care primea ordinele date de Jandarmeria română. Mulți dintre acești ucraineni fuseseră înarmați încă din lunile iulie/august de către *Einsatzgruppe D*, când participaseră la lichidarea evreilor.

Zonele de deportare a evreilor stabilite inițial erau localitățile Mitkin, Peciora și Rogozna, situate în nordul Transnistriei, orașul Obodovka, satul Balantovka din județul Balta, Bobrick și Krivoi Ozero și Bogdanovka – o mare fermă de stat situată în județul Golta. Numărul mare de deportați a creat însă probleme uriașe de organizare

autorităților române, care nu aveau nici un plan pentru hrana sau asistența evreilor, nici pe drum, nici după ce ajunseseră la destinație.

Din cauza răspândirii tifosului exantematic, administrația din Transnistria a fost nevoită să îndrepte convoaiele de evrei din sudul Transnistriei spre județul Golta. Prefectul Modest Isopescu, un locotenent-colonel de jandarmerie, a primit ordin să concentreze grupurile de evrei în zona fermei de stat din Bogdanovka. În noiembrie 28.000 de evrei se adunaseră acolo. La 13 noiembrie 1941, Isopescu i-a trimis lui Alexianu un raport confidențial în care prezenta situația din județ: „La luarea în primire a județului am aflat mai multe colonii jidovești din cei adunați prin târgurile de aici, iar marea majoritate din cei trimiși de peste Nistru. În comuna Vazdovka din raionul Liubașevka, comună românească, se adunaseră vreo 15.000, iar în Krivoi Ozero și

Bogdanovka câte circa 1.500. În cei din Vazdovka a dat tifosul și au murit vreo 8.000, cu toți cei morți de foame. Primarul comunei disperat a cerut voie să-i transfere în altă parte, fiind un veșnic pericol de infecție. Am intervenit oficial la Reg[imen]t[ul] 20 Inf[anterie] să dea garda necesară pentru ca populația civilă să nu mai poată lua contact cu ei, precum și ca să-i transporte la Bogdanovka, comuna situată pe malul Bugului, cu intențiune de a-i trimite peste Bug.

Tot la Bogdanovka au fost trimiși și cei de la Krivoi Ozero, unde au fost cazați în cocinele de porci ale sovhozului.

Până însă să sosească transportul de jidani de la Vazdovka, au fost trimiși din direcția Odesei vreo 9.000 de jidani, așa că astăzi din ce a fost acolo și din ce a mai venit sunt 11.000 jidani plasați în grajdurile sovhozului, unde nu încăpeau 7.000 porci.

Astăzi a venit primarul cu șeful de sovhoz disperată, căci li s-a spus că mai sunt în drum încă vreo 40.000 din direcția

Supraviețuitori dintr-un lagăr din Transnistria

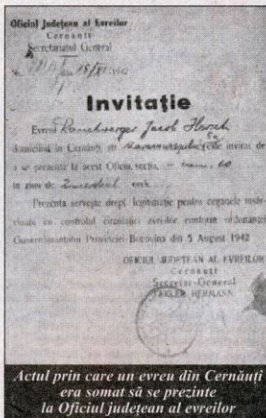

Orfan din Transnistria,
după eliberare

Odesa. Cum sovhozul nu mai poate găzdui pe toți, iar cei de afară omoară pe cei din grajduri pentru a le lua locul, iar poliția cu jandarmii nu priidesc a dirija înmormântările și cum apa Bugului este folosită ca apă potabilă, în curând o epidemie se va întinde ca o adevărată molimă în întreaga regiune.“

Dificultățile cu care s-a confruntat Isopescu s-au agravat în urma evenimentelor de la Odesa. La 22 octombrie 1941, fostul sediu central din Odesa al NKVD, situat pe strada Engels, unde armata română își stabilise Cartierul General, a fost aruncat în aer de agenți sovietici (*Magazin istoric*, nr. 3/1995). Documentele românești vorbesc despre 61 de victime, între acestea aflându-se generalul Ioan Glogojanu, comandantul orașului, 16 ofițeri, 35 de soldați și 9 civili. Printre morți s-au numărat și doi ofițeri de marină germani și doi traducători. Mareșalul Antonescu a ordonat represalii sângeroase imediate și fără

deosebire – pentru fiecare ofițer român sau german ucis, 200 de evrei au fost considerați comuniști urma să fie spânzurați, iar pentru fiecare rănit câte 100.

În noaptea de 22 octombrie, autoritățile militare au pus în aplicare ordinul, așa încât până în zori 450 de evrei considerați comuniști au fost lăsați spânzurați pe străzile din Odesa. Alte câteva mii de evrei au fost duși în marș forțat la Dalnik, situat la 8 kilometri în afara orașului. La intervenția primarului din Odesa, Gherman Pântea, și a generalului Nicolae Macici, coloana a fost trimisă înapoi la Odesa, dar nu înainte ca oamenii din capul convoiului să fie adunați în patru mari grupe și executați cu mitraliera, după care trupurile lor să fie arse. Nu se știe precis câți evrei au murit în acest fel. Cifra menționată în procesul lui Macici, desfășurat în luna mai a anului 1945, a fost de 20.000. Într-un raport întocmit de armata germană se

spune că „în dimineața de 23 octombrie aproximativ 19.000 de evrei au fost împușcați într-o piață din port, fiind înconjurați de un gard de lemn. Cadavrele au fost stropite cu benzină și arse.“

Majoritatea evreilor deportați în județul Golta – în număr de 48.000 – au fost împușcați la Bogdanovka, la ordinul lui Aristide Pădure, adjunctul prefectului județului Golta, de echipe de polițiști ucraineni la sfârșitul lui decembrie 1941 și începutul lui ianuarie 1942.

În vara anului 1942, Antonescu și-a schimbat poziția față de deportări, în general, și față de cererile Germaniei ca restul populației evreiești care mai rămăsese în România, în Banat, sudul Transilvaniei, Muntenia și Moldova, să fie deportată spre lagărele de exterminare din Polonia. SS Hauptsturmführer-ul Gustav Richter, consilier pe probleme evreiești al Legației Germaniei la București, a făcut presiuni asupra autorităților de la București pentru aplicarea *Soluției finale*. La 22 iulie 1942, el raporta Berlinului că Mihai Antonescu a primit din partea guvernului său permisiunea de a-i deporta pe evreii români în lagărele morții din Polonia. La 26 iulie, șeful SS, Heinrich Himmler, a fost informat că pregătirile în vederea deportării sunt în derulare și că primul tren, dintr-o serie care va urma, va pleca în jurul datei de 10 septembrie spre districtul Lublin, „unde cei în stare vor fi puși să muncească, iar celorlalți li se va aplica tratamentul special (lichidarea)“.

În 23 septembrie, directorul general al Căilor Ferate

Române, generalul T.C. Orezeanu, îi scria lui Radu Lecca, însărcinat cu problemele evreilor din România, informându-l că directorul căilor ferate germane „Ost-Berlin” stabilește în perioada 26-28 septembrie o întâlnire cu partenerii români în care să hotărască un program special de trenuri care să-i transporte pe evreii din România spre zona ocupată de germani din Polonia. Orezeanu cerea detalii, astfel încât delegații români la respectiva întâlnire să poată ajunge la o decizie asupra problemei. În răspunsul dat chiar a doua zi, Lecca a confirmat că mareșalul Antonescu a dat ordine de evacuare a evreilor din România, la care Ministerul de Interne lucrează până în cele mai mici detalii, pe baza instrucțiunilor primite de la Mihai Antonescu. În același timp, Franz Rademacher, șeful departamentului care se ocupa de problema evreilor în Ministerul german de Externe, anunța Berlinul că are informații „din două surse din România, dr. Emil Hoffman, atașatul de presă al Legației Germaniei la București, și un consilier al guvernului român, membru al Gărzii de Fier, cum că mareșalul Antonescu nu are în realitate nici o intenție să-i deporteze pe evreii din România”.

Descifrarea intențiilor reale ale lui Antonescu în această privință reprezintă un adevărat mister. Cu siguranță răspunsul lui Lecca către directorul general al Căilor Ferate din România a confirmat raportul lui Richter despre consimțământul lui Antonescu în privința deportării. Dacă e să-i dăm crezare lui Lecca – și

atâta vreme cât el i-a scris unui oficial român și nu german, probabil că ar trebui să-l credem –, Mihai Antonescu i-a spus lui Richter adevărul atunci când l-a informat că guvernul său a fost de acord cu deportările. Ulterior însă, mareșalul s-a răzgândit.

Iricare ar fi explicația, este cert că niciodată nu au fost puse în practică măsurile de deportare a evreilor din România spre Polonia. Reprezentanții companiei de căi ferate din România nu au mai ajuns la conferința de la Berlin, organizată de Adolf Eichmann în 26 septembrie, unde erau așteptați să discute transportul evreilor din România, „cu trenuri speciale”, în ritm de o garnitură pe zi și fiecare transportând câte 2.000 de evrei, cu destinația Belzec. La București a fost trimis un expert german în căi ferate, ca să pună la punct plecările, dar nici o deportare nu a avut loc. Absența oficialilor de la căile ferate române la întâlnirea organizată de Eichmann apare într-o perspectivă aparte în lumina unui raport al directorului general al Căilor Ferate Române, generalul T.C. Orezeanu, raport trimis lui Antonescu la 27 octombrie 1942: conducerea căilor ferate germane „Ost-Berlin” a anunțat o conferință pe 24 septembrie, în scopul organizării unor trenuri speciale cu care evreii din

România să fie trimiși în Polonia ocupată. El, Orezeanu, nu avea nici un fel de cunoștință anterioară asupra acestei probleme și de aceea s-a adresat Ministerului de Interne și lui Radu Lecca, ministru plenipotențiar pentru problemele evreilor din România. Ambii, scrie el, nu au cunoștință de această chestiune. Orezeanu a trimis o cerere de amânare a conferinței către căile ferate germane, dar aceasta a fost ignorată, iar conferința s-a ținut fără participarea reprezentanților români. Potrivit informațiilor primite de Orezeanu, la conferință se stabilise furnizarea de trenuri speciale pentru deportarea a 280.000 de evrei. Trenurile urma să fie alcătuite din 50 de vagoane de marfă și să fie însoțite de un vehicul de pasageri, destinat gărzilor. Aceste trenuri urma să transporte zilnic 2.000 de evrei. Ele urma să plece de la Adjud și să ajungă la Belzec, via Orășeni și Sniatyn (stația de frontieră din zona de ocupație germană din Polonia). În această situație, Orezeanu îi cerea instrucțiuni lui Antonescu. Acesta a răspuns simplu, printr-o notă scrisă de mână: „La ședința Consiliului

Execuție pe marginea unui șant, în Ucraina

Adolf Eichmann și poarta de intrare la Auschwitz.

de Miniștri din 13 octombrie 1942, (eu) am oprit deportarea evreilor.“ Este posibil ca Antonescu să fi considerat că o cedare în fața presiunii părții germane ar fi fost un afront la suveranitatea României, atâta vreme cât nu erau vizați doar evreii din Regat, Banat și sudul Transilvaniei, dar se propunea și deportarea lor într-un teritoriu străin.

Într-o lună Antonescu a pus capăt tuturor deportărilor din România. La ședința Consiliului de Miniștri din 13 octombrie, la care mareșalul nu a participat, Mihai Antonescu a anunțat că toate „evacuările“ evreilor dincolo de Nistru sunt suspendate. Mareșalul nu și-a explicat niciodată această decizie, dar următoarele argumente trebuie să fi fost hotărâtoare. Cu fiecare zi, Antonescu realiza că Hitler s-ar putea să nu câștige războiul și, în consecință, ar putea fi tras la răspundere pentru acțiunile sale. Era conștient că din cauza deportărilor imaginea României la Washington, și așa negativă, era și mai mult înrăutățită.

Acest lucru a fost subliniat într-un apel adresat guvernului României de secretarul de Stat al Statelor Unite, Cordell Hull, în septembrie 1942, prin care

cerea oprirea deportărilor în Transnistria; în caz contrar, spunea Hull, se vor lua măsuri împotriva românilor care trăiau în Statele Unite. În plus, au avut loc proteste vehemente împotriva planului de deportări a evreilor din România în Polonia, din partea Reginei Mamă Elena, a atașatului cu afaceri al Elveției, René de Weck, din partea Nuntului Apostolic Andrea Cássulo și a Mitropolitului Transilvaniei, Nicolae Bălan, care a subliniat că deportarea, instituția ghetoului și purtarea însemnului steaua lui David erau măsuri ce fuseseră luate doar de țările sate-lite și ocupate, precum Croația sau Polonia, nu și de statele suverane, membre ale Axei, precum Italia sau Ungaria.

Tratamentul aplicat de Antonescu evreilor a fost ambivalent. Pentru cei din Bucovina, Basarabia și Transnistria, Antonescu a fost un criminal antisemit. În schimb, pentru evreii din Moldova, Muntenia și sudul Transilva-

niei, se poate spune că Antonescu a fost un antisemit providențial. La nivel ideologic, el împărțea concepția nazistă potrivit căreia evreii erau identificați cu bolșevismul, Antonescu referindu-se adesea în discursurile sale la „pericolul iudeo-bolșevic“. Dar felul în care Antonescu a luptat împotriva acestei „amenințări“ a fost diferit de cel al lui Hitler. Inițial, trupele germane și cele române s-au aliat în acțiunile împotriva evreilor, cei din Basarabia și nordul Bucovinei fiind executați în masă în vara anului 1941. După această dată însă, tratamentul aplicat evreilor – în sens larg vorbind – a urmat un traseu diferit. Chiar dacă, la fel ca în Germania, discriminarea evreilor a fost urmată de deportare, în cazul României deportarea nu a dus la camerele de gazare. A însemnat însă umilință, abandon complet și înfometare. Dacă un evreu din Ucraina murea mai degrabă de o moarte rapidă sub gloanțele germanilor, un evreu din Transnistria avea parte de o moarte chinuitoare în urma tifosului exantematic sau a înfometării, pe fondul unui abandon total din partea autorităților române. Contrastele dintre acțiunile Germaniei și ale României este ilustrat de faptul că cea mai mare proporție a evreilor care au supraviețuit stăpânirii Axei din Uniunea Sovietică de-a lungul celui de-al doilea război mondial a fost cea din Transnistria. Dacă acest lucru nu poate fi o consolare pentru cei morți, a fost în schimb important pentru cei care s-au dus pe drumul de întoarcere la Odessa sau în România în primăvara și vara lui 1944. ■

ARMAND CĂLINESCU - AȘA CUM L-AM CUNOSCUȚ

RENÉ DE WECK

Numele lui René de Weck (1887-1950), ministru al Elveției la București între 1933 și 1945, a fost de mai multe ori evocat în paginile revistei Magazin istoric (nr. 4-12/1990; 8-10/1992; 8/2000). Publicul românesc a avut prilejul să-l cunoască și din Jurnalul tradus și publicat în anul 2000, în ediția îngrijită de Viorel Grecu și Claudia Chinezcu. Ediția integrală a acestuia, cu titlul Journal de guerre. 1939-1945. Un diplomate suisse à Bucarest (Jurnal de război. 1939-1945. Un diplomat elvețian la București), a apărut, sub îngrijirea domnului Simon Roth, prefată de domnul Francis Python, la S.H.S.R.Z.-La Liberté, în anul 2003.

Din paginile acestei ediții am aflat și despre existența unor amintiri ale lui René de Weck consacrate lui Armand Călinescu, pe care l-a cunoscut în multiple ipostaze, uneori surprinzătoare pentru istoricii români. Grație amabilității domnului Joseph Leisibach, de la Biblioteca cantonală și universitară din Fribourg, am obținut textul original, aflat acolo în păstrare. Și, socotind că el prezintă un indiscutabil interes pentru mai buna cunoaștere a unei perioade foarte frământate din istoria noastră contemporană, l-am tradus.

Câteva pasaje nesemnificative au fost eliminate și marcate prin trei puncte între paranteze drepte; cu aceleași paranteze am semnalat și completările explicative, ce ne aparțin.

Dumitru HÎNCU

Februarie 1939: G.G. Mironescu, Gr. Gafencu, A. Călinescu și Ernest Urdăreanu

Prima oară l-am întâlnit la Mihai Popovici, fost ministru.

Și numaidecât am ghicit că era un „om ciudat”. În zâmbetul lui era o anumită maliție veselă, de om de treabă, care amintea de Ludovic XI prin aerul de țaran șmecher pe care îl atribuie acestuia imaginarul popular. Mic de stat, sprinten și vioi, cu ochiul drept selipind de inteligență și cel stâng ascuns de un monoclu negru, care-i dădea un aer puțin tenebros, sardonice, m-a făcut să mă gândesc la capii poliției descriși în romanele lui Balzac și Stendhal.

Pe vremea aceea, Armand Călinescu nu era decât un deputat din opoziție, devotat partidului din care făcea parte și ale cărui intervenții în Camera puneau în încercătură guvernul. În 1932 fusese subsecretar de stat la Interne într-un guvern național-tărănist condus de Vaida. În dezacord cu șeful lui care, în înțelegere cu regele, făcea avansuri lui Codreanu și Gărzii de Fier, și-a dat încă de pe atunci seama cât de primejdioasă era această mișcare pentru ordinea publică și dinastie. Singurul care, de la bun început, a văzut limpede – aveau să scrie mai târziu [publiciști francezi] frații [Jérôme și Jean] Tharaud – „a fost acest omuleț chior, energetic

și încăpățânat, care nu-i suferea pe legionari”.

Sabina Cantacuzino, sora lui Ionel, Vintilă și Dinu Brătianu, l-a cunoscut de copil. Și mi-a povestit cum și-a pierdut ochiul. Întrucât odrasla se plângea de tulburări de vedere, tatăl lui, ofițer veterinar într-un regiment de cavalerie cu garnizoana în zona Pitești, l-a dus la un medic care i-a prescris un colir. Tatăl a vrut chiar el să-i administreze medicamentul, dar n-a apucat să-i toarne decât o picătură și copilul a început să țipe ca mușcat. „Ce-i, măi băiete, ce te smiorcăi ca o fetișoară, s-a răstit la el ofițerul. Dacă mai zbirii îți torn și în celălalt ochi.” Și ar fi făcut-o, dacă nu s-ar fi interpus mama. Abia

atunci și-au dat seama că ochiul stâng al micuțului Armand era complet ars și până și pleoapa era așa de rău atinsă, încât nu i s-a mai putut implanta nici măcar un ochi de sticlă. Greșeala unui farmacist îl chiorăse pe viitorul om de stat, iar zelul tatălui l-ar fi putut orbi.

Poate că tocmai această încercare a călit sufletul lui Armand Călinescu.

Ce te izbea însă în primul rând la dânsul nu era energia, ci mai degrabă voioșia, optimismul, o încredere în sine ce mergea mână în mână cu modestia. Și nici când destinul a făcut din el – după rege – cel mai puternic și mai temut om din regat, n-a renunțat vreodată la buna-i dispoziție, la voioasa-i simplitate. Atunci când mai părea încă un ireductibil opozant, îl întâlneam uneori, alături de soție, la cinema și, la ieșire, dezbăteam cu amândoi calitățile filmului pe care tocmai îl văzusem.

În vara lui 1937, când guvernul liberal al lui Gheorghe Tătărescu era ca și condamnat, Vaida – care [în 1935] se despărțise de Maniu și de prietenii lui țărăniști și pusese bazele unui nou partid naționalist cu tendințe autoritare – trecea drept favoritul Majestății Sale. Doritor să-și pregătească din vreme echipa pentru momentul când avea să fie adus la putere, a încercat să-l atragă și pe Călinescu, ca și pe alți „tineri” țărăniști. Dar aceștia s-au dovedit fideli lui Maniu.

Câțiva ani regele și sfetnicii lui aplicaseră partizanilor lui Codreanu regimul dușului scoțian, alternând ademenirea cu amenințările, ochii dulci cu măsurile aspre. A fost însă cea mai proastă politică

Și combinația Vaida a căzut. În conformitate cu regulile jocului parlamentar, liberalii ar fi trebuit să fie înlocuiți de țărăniști. Pentru a facilita venirea la putere a acestora, Maniu – pe care regele nu-l voia cu nici

un chip – îi cedase [în noiembrie 1933] locul lui Ion Mihalache. Și când guvernul Tătărescu a hotărât, în fine, să demisioneze, regele l-a convocat pe Mihalache și i-a oferit șefia guvernului, dar cu condiția să colaboreze cu Vaida, despre care știa că țărăniștii nici nu voiau să audă. Calculul regelui s-a dovedit bun: țărăniștii n-au permis proaspătului

lor șef să accepte puterea în aceste condiții și Carol II s-a întors din nou la scumpul lui Gheorghe Tătăreanu. [Pentru prima oară în perioada interbelică, guvernul a pierdut alegerile, deși le organizase.]

Și a început un joc murdar. Camuflată ad-hoc în partid politic, Garda de Fier a întrunit 480.000 de voturi, deși ministrul de Interne al guvernului liberal calculase cu doar câteva luni înainte că avea doar 6.000 de aderenți. Vreme de câțiva ani regele și sfetnicii lui aplicaseră partizanilor lui Codreanu regimul dușului scoțian, alternând ademenirea cu amenințările, ochii dulci cu măsurile aspre. A fost însă cea mai proastă politică, adevăr elocvent demonstrat de alegerile din 1937.

După eșecul lui Tătăreanu, înțelegând, în fine, că trebuia să renunțe la ideea de a și-i apropia pe legionari, regele a căutat omul care să-i poată ține în frâu. Un avocat șmecher, un sofist subtil, Istrate Micescu, l-a convins că pentru a învinge Garda trebuia să adopte o parte din programul ce tocmai adusesese acesteia un succes în alegeri. Dar ce anume? În primul rând antisemitismul; apoi imitarea și adoptarea în România a tendințelor și metodelor folosite în țările totalitare. Iar în România exista un partid care, în aceste două puncte, îl concura pe Codreanu. Anume acela al „național-creștinilor” care, de la o vreme [14 iulie 1935], reunea clientela lui Cuza – bătrânul profesor de la Iași, veteran al campaniilor împotriva evreilor – cu aceea a poetului transilvan Octavian Goga, întemeietor al unui partid „agrar”.

La scrutin doar nouă la sută dintre alegători votaseră cu acest nou partid care-și luase ca emblemă svastica lui Hitler. Din punct de vedere parlamentar, încredințarea puterii „național-creștinilor” putea să

Istrate Micescu l-a convins pe Carol II să folosească împotriva Gărzii de Fier remedii homeopatiche: adică să preia câteva dintre punctele programatice pe care le susțineau legionarii

pară cel puțin ciudată. Să se fi lăsat regele convins de argumentele lui Istrate Micescu, care-l sfătuia să folosească împotriva Gărzii de Fier remedii homeopatiche? Se prea poate, dar dacă e să judecăm după ce a urmat, mai probabil e că a ales expedientul propus spre a pune capăt regimului parlamentar, pe care de mult voia să-l desființeze.

Și Goga, care nu-și credea ochilor, a primit misiunea să formeze noul guvern.

În ciuda stimei pe care o profesa față de Führer și de Duce, Goga rămăsese un politician de modă veche. Nu concepea că se poate guverna fără sprijinul unei majorități și pentru a o constitui a apelat la forțe din afara grupării lui. Iar Armand Călinescu i l-a acordat.

Acest comportament i-a supărat rău pe prietenii săi țărâniști. Aceștia, care îl admiraseră atunci când rezistase la avansurile lui Vaida, au fost cu atât mai indignați văzând că intră într-un guvern ce n-avea nimic comun cu programul partidului lor. Și aflând că odată cu dânsul mai antrenase și alți transfugi, „purii” l-au declarat trădător. Oamenii politici cu simțul realității îl plângeau că-și legase soarta de o combinație condamnată în scurt timp la o prăbușire totală. „L-am fi crezut mai dibaci”, își spuneau aceștia [...]

Ajunși la putere în ultimele zile ale anului 1937, „național-creștinii” au fost concediați ca niște valeți la 10 februarie 1938. L-au acuzat pe

Călinescu că i-a trădat. Acuzatie care ar fi fost întemeiată dacă, în cele șase săptămâni cât a durat regimul lor, el ar fi aprobat ori s-ar fi făcut că aprobă greșelile comise de guvernul din care făcea parte. Eu am motive să cred că, dimpotrivă, el n-a pierdut nici un prilej ca să le arate, lui Goga și Micescu, lipsa de coerență a politiciii lor și catastrofele pe care aceasta urma să le provoace. În materie de politică externă, de pildă, el a fost, în afară de generalul Antonescu, ministrul de Război, singurul care s-a ridicat împotriva a tot ce putea slăbi tradiționalele legături dintre România și Franța [...]

La 10 februarie 1938, ministrul Statelor Unite, Günther [Mott], urma să dea un dineu în cinstea primului ministru și a d-nei Goga. În după-amiaza aceleiași zile a fost însă anunțat că nici unul dintre ei nu-i putea onora invitația, întrucât

Corneliu Zelea Codreanu, în costum popular

guvernul era demisionar. Intrând în salonul unde ceilalți invitați se cinsteau cu coc-tailuri, l-am zărit pe Armand Călinescu foarte calm, numai zâmbet, dar și vizibil preocupat. N-am apucat să schimbăm decât câteva cuvinte, când a fost chemat la telefon și nu l-am mai revăzut toată seara. Căci în timp ce noi cinam, la Palatul Regal s-a constituit noul guvern. Din când în când, un lacheu șoptea ceva la ureche unui invitat, care nu bea deloc. Apoi prințul Anton Bibescu s-a ridicat de la masă. Iar când a revenit, cineva l-a întrebat dacă i se oferise Ministerul de Externe. „Nu – a răspuns el –, dar îmi face plăcere să vă anunț că d. Armand Călinescu rămâne la Interne.” Toate privirile s-au îndreptat atunci către doamna Călinescu, rămasă printre noi ca un ostatec, și am toastat în sănătatea ei.

Către sfârșitul dîneului am aflat numele noului prim-ministru: Prea Fericitul Miron Cristea, Patriarhul României. Spre a opri întinderea influenței mișcării legionare în sânul preoției ortodoxe, Suveranul socotise nimerit să încredințeze funcția de prim-ministru celui mai înalt demnitar al Bisericii, cu riscul, cum mi-a spus unul dintre amicii mei români, „de a mânji cu sânge barba-i albă”.

A fost începutul dictaturii regale, iar alegerile au fost amânate „sine die”. Încă înainte de căderea lui Octavian Goga legionarii anunțaseră că renunțau la orice propagandă electorală. „Le ajunge cât au fost împușcați”, îmi spusese

Funeraliile lui Armand Călinescu

Călinescu cu câteva zile înainte de 10 februarie. „S-ar putea, am transmis eu a doua zi la Berna, ca teama să fi făcut ravagii în rândurile lor, deși printre ei există mistici și fanatici opaci la acest sentiment; în ce mă privește, aș crede mai degrabă că se reculeg și că așteaptă momentul potrivit. Despre unii dintre șefii lor aș crede că vor să aștepte majorat prințului moștenitor (25 octombrie 1939) ca să declanșeze o revoluție de palat în favoarea lui” [...]

Unii au judecat ca asprime rolul asumat atunci de ministrul de Interne [în reprimarea Gărzii de Fier]. Pentru a-l aprecia cum se cuvine să nu uităm că, de la începuturile ei, Garda de Fier proclamase că disprețuia însuși conceptul de legalitate și că atunci când o să vină la putere n-are să ezite să-i ucidă pe toți cei care ar îndrăzni să i se opună.

Românul e optimist. E mereu convins că lucrurile se vor aranja. Are oroare de violență. De aceea, în pofida asasinării lui Ion Duca, nici guvernul Tătărescu care i-a urmat, nici opinia publică în ansamblul ei n-au luat în tragic primele fărâdele ale legionarilor. Chiar regele părea că-și spune: ei, niște tineri care-și fac de cap, să încercăm

să-i atragem spre noi, să le canalizăm elanul.

Armand Călinescu a fost singurul care a văzut clar, de la bun început. Cu unicul lui ochi a văzut că „Trimisul Germaniei”, „Căpitanul”, nu era decât un mediocrul aventurier. „Eu nu cred în mituri”, obișnuia el să repete. Adică miturile de care se entuziasma tineretul, care vedea în Codreanu un șef și pe care gândirea lui latină le socotea barbare și infantile. Tot acest talmeș-balmeș nu avea nimic românesc; era un amestec confuz de ideologii preluate de la Hitler, Mussolini, Kemal Atatürk, când nu-i aveau drept autori pe Lenin sau pe „genialul părinte al popoarelor” [Stalin]. Tot ce voia „Căpitanul” era să ajungă pe orice cale la o dictatură care să aservească Coroana sau care s-o smulgă Suveranului. Victoria lui ar fi însemnat: revoluție socială, răsturnarea sau punerea sub tutelă a monarhiei, protectoratul unei puteri străine.

Pentru un patriot conștient nu putea fi vorba de un târg. Convins că trebuia să lovească de la cap, n-a sovăit o clipă să-l ucidă pe Corneliu Codreanu și pe cei treisprezece tovarăși ai lui. ■

(Va urma)

Revoluție socială, răsturnarea sau punerea sub tutelă a monarhiei, protectoratul unei puteri străine – iată ce putea aduce românilor „Căpitanul”

Exclusivitate

La începutul lunii aprilie, la invitația Institutului Cervantes, autoarea acestui articol a conferențiat la Institutul Cultural Român despre obiceiuri și gastronomie la Curtea Casei de Austria (1561-1700). Și-a însoțit prezentarea de un bogat material iconografic, oferit auditoriului pe suport electronic, apoi a întreținut un dialog, despre protocolul regal al mesei la Curtea Spaniei, cu realizatorul de televiziune Radu Anton Roman, dialog mediat de directoarea Institutului Cervantes, doamna Ioana Zlotescu, și adesea întrerupt de întrebările celor din sală.

Doamna profesoară Maria del Carmen Simón Palmer a avut bunăvoința să pună exclusiv la dispoziția revistei noastre un text consacrat subiectului, pe care ni l-a trimis imediat ce s-a întors acasă.

VIATA COTIDIANĂ LA PALAT ÎN SECOLUL DE AUR SPANIOL

MARÍA DEL CARMEN SIMÓN PALMER (Madrid)

În 1561, Filip II (1556-1598) instalează capitala la Madrid, transformând astfel palatul (cu numele arab de alcázar) în centrul imperiului.

Lumea Secolului de Aur – cum au fost numite veacurile XVI-XVII – este săracă. Nu de mult au devastat-o câteva epidemii de ciumă; deși țărani se hrănesc corect din ceea ce produc, cu excepția lor și a celor bogați, restul populației suferă de pe urma proastei distribuții a alimentelor.

Palatul regal de la Madrid, al cărui nume vine din cuvântul arab al kazar, a concentrat în regulile lui de protocol întreaga etichetă a meselor monarhice, păstrată cu religiozitate

Merită reamintit că într-o serie de opere literare ale vremii, în care își face apariția foamea, numele protagoniștilor derivă exact din meseria pe care o practicau rânđașii în bucătăriile marilor conace, la curățirea și jumulirea păsărilor: pıcaros; or, acestea sunt romanele picarești cu care Don Quijote, creația lui Cervantes, are trăsături comune. Ele reflectă disperarea și efectele distructive ale foametei asupra conduitei morale sociale și individuale.

Cervantes îi critică pe cei care trăiesc de pe urma falselor aparențe, încercând să pară bogați. Mulți autori ne-au lăsat mărturie despre numărul mare al acestui soi de persoane, mai ales printre cei ce aspirau la titlul de membri ai Curții.

Pe plan artistic, nu e întâmplător că în această epocă apar cele mai bune naturi moarte din pictura spaniolă, tablourile lui Sánchez Cotán și, câțiva ani mai târziu, ale lui Velázquez și Zurbarán.

Începând cu Filip II, la palat este urmată cu strictețe eticheta burgundă, pe care în 1547 a impus-o împăratul Carol Quintul, cu prescripții parțial valabile și astăzi: interdicția de a face portretul monarhilor când mănâncă sau

beau, fapt care ne-a împiedicat pe noi, spaniolii, să dispunem de imagini festive ale banchetelor, spre diferență de cele petrecute în Franța.

Primul aliment

Reginele străine sosesc în Spania cu unica îndatorire de a fi calea de continuitate a monarhiei, fapt ce le explică în parte conduita. Datorită vârstei fragede, pe lângă duhovnic și bucătar, unele își aduc, încercând să nu se despartă de copilărie, și doica. Nici nu se mărită bine, că se și așteaptă de la ele un descendent, iar în localitățile prin care trec, monarhii profită să viziteze locuri vestite pentru stimularea fecundității. Frecvențele decese la naștere le determină să-și facă testamentul înainte de a naște, să caute ajutorul Bisericii prin organizarea de rugăciuni în întregul regat sau să-și aducă în Alcázar relieve ca toiagul Sfântului Dominic din Silos sau Sfânta Panglică de la Tortosa.

Dacă ne oprim asupra primului aliment ingerat de prinț sau infante, observăm că, în pofida argumentelor medicale și religioase, regii sunt cei ce inițiază în Spania alăptatul de către doică. Cartea lui Huarte de San Juan, *Studiul inteligențelor consacrate științelor*, este dedicată lui Filip II și se adresează oamenilor „dăruiți”. Teoria clasică a umorilor, așa cum au dezvoltat-o anticii Galenus și Hipocrat, are la bază conjuncția celor patru elemente cosmice – aerul, pământul, focul și apa – cu cele patru fluide corporale fundamentale: sângele, flegma, bila neagră și bila galbenă. În

Regele Filip IV...

funcție de cel predominant, individul are temperament sanguin, flegmatic, melancolic sau coleric. Stabilitatea emoțională depinde de echilibrul dintre cele patru umori corporale. Huarte încearcă să explice cum se pot avea fii inteligenți și avertizează cu privire la aparentele incongruențe ce apar, astfel încât persoanele care consumă mâncăruri delicate au mai târziu fii grosolani și neîndemânatici.

Cervantes cunoaște sursele medicale și, în romanul său, conferă dieteticii scopuri literare. Astfel, dimensiunile și configurația trupului lui Don Quijote – înalt și slab –, față de Sancho – mic și gras –, nu sunt întâmplătoare, au caracter diferențiat, iar dieta le influențează stările de spirit. Subrezina lui Don Quijote este determinată de modul său de viață.

Plecând de aici, când se pune problema creșterii fiilor monarhilor, la selectarea doicilor se preferă ca ele să nu fi consumat mâncăruri rafinate și să fi fost obișnuite cu munci grele și mâncăruri proaste, pentru ca laptele lor să poată contracara excesiva umiditate și răceală primite de copil de la trupul matern.

Legătura spirituală și afectivă creată între copil și doică explică atenta selectare a acestor femei și faptul că printre condițiile precise puse la angajarea lor figurează ceva atât de ciudat ca obligația de a fi de religie catolică. Fapt stipulat într-o clauză a eșuatei căsătorii a infantei Maria, sora lui Filip IV (1621-1665), cu prințul Charles al Angliei.

Curtezanii

Trebuie să amintim că, după depunerea jurământului, personalul de la Palat figura pe „lista de plată” și primea o porție zilnică de mâncare, pe lângă salariu și locuință.

Casa reginei se ocupa de Prinț și infanți, atâta vreme cât erau minori. Camerista și mod special ca doamnele „să nu trimită și să nu primească mesaje și nici să nu vorbească cu nimeni”. Una dintre grijile lor cele mai mari era evitarea contactelor cu elementul masculin. De aceea se încearcă

Bucătărie tipică pentru un palat

o oarecare regularizare a relațiilor și se îngăduie „flirtul”, în limitele anumitor norme.

În 1638, Filip IV face public un Decret, căci dorește revenirea la vechea strălucire care deosebea nobilimea de restul norodului: „nu pot intra în Palat, nici în apartamentele reginei și nici întovărăși doamnele cei ce nu sunt călare și nu au în grajd patru cai”. De nu, „să plece de la Curte și să renunțe să slujească și să umble prin Palat cu ifosele obișnuite”. Au loc numeroase incidente cu Granzi de Spania și aristocrați iluștri, care nu respectă indicațiile Primului Majordom și au relații cu doamnele.

Meserii de-ale gurii

Sub dinastia de Austria Casele regelui și reginei se mențin separate și trebuie așteptat Carol III, în plin secol XVIII (1759-1788), pentru a le unifica. Ca atare, așa-numitele „meserii de-ale gurii”,

... și soția sa Isabella de Bourbon (aici pictată de Velázquez) și-au dorit o Curte strălucitoare, cu bucătări străini, francezi și germani

care se ocupau de alimentație, erau practicate îngemănate.

La început, bucătarii lui Filip II sunt „germani din Flandra”, cum se autocalificau, dar există printre ei și câțiva spanioli. Reginele se bucură întotdeauna de o extraordinară influență pe acest teren și introduc noile deprinderi. Isabel de Valois are deja un bucătar francez, Valentin Hori, dar ocuparea vetrelor de către străini începe în 1615, când Charles de Villaneuve intră în Alcázar ca membru în suita Isabellei de Bourbon, soția lui Filip IV. Începând de atunci, Franța și Germania vor alterna la bucătărie, în funcție de naționalitatea reginei consoarte.

Condițiile de muncă ale acestor salariați sunt invers proporționale cu ale stăpânelor. În anii când Curtea spaniolă este centrul Europei și masa regală atrage toată atenția, așa cum demonstrează mărturiile ale vizitatorilor, bucătarii trăiesc într-o sărăcie absolută. Unicul lor avantaj constă în a nu suferi de foame. În schimb, sănătatea le este precară, din cauza muncii grele, fapt ce se poate constata

consultând cererile pe care le fac, de a merge în stațiuni balneare, deoarece suferă de ulceratii la picioare și la brațe, care necesită băi și odihnă. Amintim că bucătarul „șervețelului”, cel mai sus în ierarhie, îi întovărășeste pe regi în toate călătoriile, ocupându-se exclusiv de ei, obicei schimbat de Bourboni (1700-1868).

Filip IV pretinde ca acei ce doreau să se angajeze ca rânđași „să fie curați, îndemnatici și apți și să știe să scrie și să socotească”, deoarece cu vremea erau avansați și prin mâinile lor trecea tot ce mănca regele. Această imagine este în mod special păstrată pe vremea Casei de Austria, iar ducele de Alba va evita cu mare strictețe ca la bucătărie să se producă ciocniri sau certuri. Bucătarul-scriitor spaniol Francisco Martínez Montino, care își publică volumul în 1620, insistă frecvent asupra importanței curățeniei și a „nepurtării de barbă”, pentru a se evita căderea firelor de păr în „măncarea de culoare albă”, cel mai ales fel de bucate din vremea aceea.

Astfel, el vede o legătură directă între înfățișarea plăcută a bucătarului și rezultatul muncii lui: estetica și bunele maniere ocupă un loc important. Atracția trebuia deplasată spre bucate, căci în vremea aceea monarhul algea dintre cele ce i se prezentau zilnic, iar ornarea mâncărilor era fundamentală. Din nefericire pentru istoria culinară, bucătarii își apreciau munca în funcție de cunoașterea „din memorie” a unui lung șir de mâncăruri, fapt pentru care nu aveau nici un interes să-și dezvăluie rețetele în scris. În cel mai bun caz, se pot găsi

În timpul dinastiei de Austria

referiri la ce s-a servit la unele banchete, dar niciodată la rețetele folosite.

După o viață foarte grea, bucătarii se pensionau, fără să li se arate nici cea mai mică recunoștință, plini de datorii din cauza plății cu întârziere a salariilor, cu toate că, vâcărindu-se, izbuteau să-și angajeze copiii în Alcázar și uneori chiar într-una dintre „meseriile de-ale gurii“.

Munca este împărțită într-o serie de departamente. Fiecare șef de departament sau *sommelier* depune un jurământ, devenind răspunzător de obiecte, astfel încât trebuie să le plătească, dacă dispar. Atunci când pierderea servetelor, tacâmurilor, farfuriilor etc. a devenit foarte frecventă, a trebuit să se recurgă la afișarea pe ușile tuturor dependențelor a amenințării infractorilor cu excomunicarea.

Preceptele medicale

Urmând indicațiile medicilor, în fiecare zi se pregătea o numeroasă listă de feluri de mâncare, ce i se prezenta monarhului. Necunoașterea funcționării interne a „meseriilor de-ale gurii“ a dus la refuzul de a pregăti zilnic acel mare volum de alimente, cu argumentul că unei singure persoane îi era imposibil să le mănânce pe toate. Dar logica întrebare cu privire la destinația finală a ceea ce rămânea neconsumat primește răspuns când se observă că totul era perfect prevăzut, iar distribuirea mâncării se făcea în conformitate cu categoriile de personal apropiate de monarh, care plătea serviciile acestora cu alimente. Se forma un lanț care pleca de la rege și ajungea

Soră lui Filip IV, infanta Maria, pictată tot de Diego Velázquez, numit în 1623 pictor de Curte

la popor, căci mulți slujitori vindeau, la rândul lor, mâncarea hanurilor de la Curte, unde mâncau madrilenii.

Cât privește capitolul alimente, sunt cunoscute caracteristicile mâncărilor servite în acea vreme în Alcázar: consum ridicat de carne, cu preferință de berbec, urmat de vânat și păsări, toate pregătite cu slănină și pătrunjel. E clar că la sfârșitul secolului XVII consumul de grăsime nu scade, așa cum se întâmplă în restul Europei, ci, din contră, crește.

Doctori ca Lobera de Ávila, în serviciul suveranului, se ocupă exclusiv de masa celor puternici, elogiază carnea, mai ales berbecul și carnea de pasăre. Există părți din animal bune sau rele și ele sunt mâncate în mod diferit, în funcție de grupul social. Mari categorii de alimente nu pot ajunge pe mesele nobile: fructe, legume, verdețuri, „astfel încât a mânca verdețuri și a fi propice unei boli e același lucru“ (Sorapán de Rieros, *Medicină spaniolă*).

Masa regală

Doctrina despre originea divină a puterii regale se referă

la viața monarhului. Masa lui trebuie să semene cu a lui Solomon și să uimească pe ai casei și pe străini, pentru a oferi imaginea puterii pe care o simbolizează. Dacă în timpurile moderne ea e îndeobște un mijloc de dialog, atunci monarhul apărea izolat, pe o estradă și sub un baldachin de brocart. Alături de el, major-domul și, mai jos, gentilomii. Invitații cărora li se face onoarea de a asista ca martori sunt uimiți, căci pe drept cuvânt totul le apare ca o autentică reprezentație teatrală. De trei ori îi sunt aduse vreo douăzeci de feluri de mâncare, iar el alege ce dorește în acel moment, urmând o etichetă strictă.

Cervantes ne descrie uimirea lui Sancho când, fiind numit guvernatorul insulei Barataria, vede un singur serviciu pe masă și nimeni nu se așază lângă el. E critica ironică a teatralității acestui act din Alcázar și a rolului medicilor, reprezentați de doctorul Tirteafuera, care îi interzice lui Sancho să mănânce după pofta inimii.

Începând din 1700, noua dinastie a Bourbonilor schimbă treptat obiceiurile, dar trebuie așteptat secolul XIX, pentru ca masa regală să devină centrul privilegiat al relațiilor cu guvernanții altor țări și cu multe personalități.

Unicitatea Secolului de Aur, adevărată apoteoză a barocului, răspunde atât splendorii culturale, cât și începutului decadenței politice. Indolenții suverani se limitau să-și arate omnipotența, inclusiv la ora mâncării. Iar această mărire îndepărtată, de neatinse, a făcut poporul să izvodească expresia „a fi tratat ca un rege“. ■

În românește de
Ileana SCIPIONE

Povestea unor acte mici

BULETIN DE VACCINARE

SIMION CĂLȚIA

Vreau să vă prezint o mică bucată de hârtie, o rară mărturie a unei epoci și a unui comportament azi dispărute. Deși eliberate, la vremea lor, cu sutele de mii, doar câteva asemenea acte au mai ajuns până la noi. Prea insignifiante ca să fie păstrate, au fost, cu foarte rare excepții, aruncate. Totuși, cele câteva care au supraviețuit ne vorbesc despre o lume deja străină nouă.

Este vorba despre un formular tipărit (nu mai mare de o jumătate de coală), având în partea de sus, scris cu litere groase, „Ministerul Sănătății și Ocrotirii Sociale”, iar dedesubt „Direcțiunea Generală a Serviciului Sanitar. Serviciul Sanitar al Cercului Cornăjelu”. Urmează textul propriu-zis al buletinului, eliberat în 1931, în parte completat cu mâna, care atestă, cu limbajul sec al oficialităților de atunci, că respectivul copil a fost vaccinat.

Lucrurile cele mai banale, cele mai obișnuite, pe care nici nu le mai luăm în considerare, au fost cândva noutăți, care au generat adesea rezistență. Uneori statul, prin instituțiile sale, a trebuit să intervină și să le impună.

Vaccinul a fost unul dintre ele. Țăranii au fost întotdeauna refractari la medic, medicamente și tot ceea ce înseamnă medicină modernă, în general. Leacurile băbești mai au, din păcate, și azi trecere. A-i convinge pe țărani că trebuie să-și vaccineze copiii – lucru pe care azi chiar și majoritatea țărilor lumii a treia îl fac – nu a fost ușor. Autoritățile a trebuit deci să apeleze la mijloace din afara sferei medicale, la pârghii administrative, pentru a asigura vaccinarea copiilor, iar una dintre metode a fost condiționarea înscrierii la școală, la liceu, ca și în tot felul de alte locuri. Pentru asta trebuia prezentat un mic act, buletinul de care am vorbit mai sus.

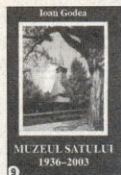
Vaccinul, o dată făcut, trebuia, peste câteva zile verificat. Ambele operații se treceau în „registrul de operații al comunei”. Surprinzător este însă că, la rubrica în care ar trebui să se treacă rezultatul vaccinului, buletinul are tipărite cuvintele „am constatat că operația a fost făcută cu succes”. Or, în epocă, cu toate progresele făcute de medicină, vaccinurile erau departe de a fi, peste tot în lume, 100% reușite. În tot interbelicului se mai înregistrează și cazuri de accidente, soldate cu decesul micilor pacienți,

din cauza unor reacții neașteptate la vaccin.

In dreptul semnăturii, unde pe formular este tipărit negru pe alb „Medic”, semnează un agent sanitar. Este vorba din nou despre o distanță între ceea ce își propunea elita politică și medicală a societății românești și ce se putea face: dezideratul acoperirii medicale a întregii zone rurale (care, de altfel, nu a fost nici până astăzi realizat). Prevederile regulamentare – medic în fiecare comună – pe care formularul le presupune ca și realizate, sunt infirmate de realitate: România (ca, de altfel, majoritatea țărilor europene ale epocii) nu avea încă puterea de a și realiza ceea ce și-a propus. Se știa cu prisosință că nu există destui medici la țară. Că situația nu poate fi remediată pe termen scurt iarăși se știa. Însă societatea românească a anilor '20-'30 era încrezătoare în posibilitățile ei pe termen lung, în capacitatea ei de progres. România de atunci nu avea de unde să știe ce jumătate de secol întunecat urmează, iar trecutul îi arăta o mare capacitate de a recupera rămănerile în urmă. De aceea, nu avea rost să cedeze în fața neputințelor momentului, dimpotrivă, trebuia afirmat, inclusiv prin formularea acestor mărunte buletine de vaccinare, că lucrurile așa trebuie să stea. ■

PENTRU BIBLIOTECA DUMNEAVOASTRĂ

Cărți primite de la Editura C.N.I. „Coresi“ S.A., apărute în 2005

● Ion Godea – MUZEUL SATULUI. 1936-2003; 464 pp.

● Simona Condurăceanu-Fesci – DARUL TRECUTULUI PENTRU VIITOR. PATRIMONIUL UNESCO – PATRIMONIUL UNIVERSAL; 248 pp.

● Michel Aglieta – MACROECONOMIE FINANCIARĂ. 1. FINANȚE, CREȘTERE ȘI CICLURI. 2. CRIZELE FINANCIARE ȘI REGLEA MONETARĂ; 240 pp.

● Guillaume Courty, Guillaume Devin – CONȘTRUCȚIA EUROPEANĂ; 152 pp.

● Christian Hen, Jacques Leonard – UNIUNEA EUROPEANĂ; 180 pp.

● Philippe Breton – CULTUL INTERNETULUI; 132 pp.

● DISCURSUL ORATORIC ROMÂNESC, DE LA ÎNCEPUTURI ȘI PÂNĂ LA INSTALAREA REGIMULUI COMUNIST; 248 pp.

● DRAME ISTORICE; 496 pp.

● NUVELE CLASICE ROMÂNEȘTI; 240 pp.

● SIMBOLISMUL ROMÂNESC; 496 pp.

● Teodor Marian – DINCOLO DE MARELE ZID. IMPRESII DE CĂLĂTORIE ÎN CHINA; 192 pp.

● Mihai Ion Pascu – ROMÂNIA – GHID AUTO-TURISTIC; 320 pp.

CURTOR

10

1584. La ieșirea din palatul său din Delft, Olanda, Stathuderul Țărilor de Jos, Wilhelm I de Orania-Nassau, zis Taciturnul, 51 de ani, este asasinat de un tânăr ucenic ebenist: Balthasar Gerard. „Doamne, ai milă de sufletul meu, Doamne, ai milă de acest sărman popor!” sunt ultimele lui cuvinte, rostite pe scările palatului, până să sosească un medic. Ebenistul ajunsese înaintea vreme la prînz, i se prezentase sub un nume fals și își oferise serviciile, declarându-și admirația față de cel mai mare dintre conducătorii reformați. Impresionat de sărăcia tânărului, care îi spusese că n-are bani nici de încălțări pentru un drum mai lung, Wilhelm îi dăduse câteva coroane, cu care Gerard avea să-și cumpere exact perechea de pistoale cu care l-a împușcat.

11

1302. În Belgia, în apropiere de Courtrai, se desfășoară așa-numita „bătălie a pîntenilor.” Flamanzii obțin o victorie răsunătoare asupra francezilor regelui Filip IV, care anexase Flandra și avea o armată mult mai bine echipată și instruită, formată din cavaleri călare și o primă linie de arcași și alți soldați pedestri. Oastea flamandă era alcătuită integral din pedestrași, înarmați cu ce aveau la îndemână, în mare parte cu halebarde, dar și cu unelte agricole. Cavalerii francezi, ieșiți să împrăstie gloata flamandă, s-au împotmolit în noroi, moment în care flamanzii s-au năpustit asupra lor ucigându-i aproape pe toți. 700 de perechi de pînteni auriți au fost agățate în catedrala din Courtrai, de unde și denumirea bătăliei.

15

1867. Matematicianul francez Michel Chasles, membru de vază al Academiei de Științe, posesor al medaliei de aur emisă de Royal Society din Londra, totodată membru corespondent al Academiei din Berlin, Petersburg, Roma, Bruxelles, Stockholm, Madrid, prezintă, într-o memorabilă ședință a Academiei din Paris, o comunicare privitoare la corespondența lui Blaise Pascal cu tânărul student Isaac Newton, anexând notițele care dezvoltă teoria gravitației și scrisorile mamei lui Newton, adresate fizicianului francez, prin care își exprima mulțumirile pentru bunătatea acestuia față de fiul ei. Orgoliul național francez este satisfăcut: nu englezul Newton descoperise legea gravitației, ci francezul Pascal, susține Chasles. Gloria trebuie să revină de drept – afirmă matematicianul – geniului francez, repus, prin urmare, pe pedestalul de pe care a fost dat jos pe nedrept. Comunicarea produce însă explozie. Deși majoritatea sălii îl ovaționează pe savant, scepticilor li se pare ceva necurat. Multe date nu concordă. Dar li se răspunde, ca de obicei în astfel de împrejurări: sunt lipsiți de patriotism și distructivi. De fapt, se va dovedi ulterior, Michel Chasles a fost victima unui escroc, un anume Vrain-Lucas, fiul unui grădinar de provincie, care n-a terminat decât școala primară. Ajuns însă la Paris, a cercetat bibliotecile, înghițind o sumedenie de cărți și creându-și cunoștințe confuze de autodidact. Așa a reușit să falsifice și să vândă pe bani grei academicianului nu o sută, nu două, ci 27.345 de scrisori falsificate ale unor personalități de seamă din istoria universală: 1.745 ale lui Pascal, 622 ale lui Newton și 3.000 ale lui Galilei. Opt ani a durat escrocheria, timp în care Vrain-Lucas a încasat de la savantul credul, care se repezea la fiecare exemplar ce i se oferea, cu lăcomia colecționarului, 140.000 de franci.

19

1989. *Washington Post* scrie despre motivele demisiei primului ministru nipon, Sosuke Uno, cel dintâi om politic care și-a părăsit postul din cauza relațiilor cu o femeie. Gheșa Nakanishi a făcut publice legăturile ei cu Sosuke Uno.

Când se întâlniseră prima oară, Uno era membru de vază al Parlamentului nipon. Un an mai târziu, el a devenit premier și atunci a sunat-o la telefon pe Nakanishi ca să-i comunice că medicii i-au recomandat să se abțină de la relații intime. Gheșa a declarat că s-a decis să dea publicității legăturile ei cu Uno nu din orgoliul rănit al femeii părăsite, ci din convingerea că un bărbat care se comportă atât de grobian cu o femeie nu poate conduce o țară.

Călătorind în viață cu Iorgu Iordan

Academicianul Marius Sala, „omul cu o mie de prieteni” – cum îl definea o tânără cercetătoare colegă – a avut un Maestru (Alexandru Rosetti), căruia i-a făcut un cald portret în revista noastră (nr. 5-12/2004) și un Mentor (Iorgu Iordan), ambii strălucitori în viață și în breaslă. Pe amândoi i-a omagiat de câte ori s-a ivit prilejul, revendicându-se ca un fel de produs osmotic Iordan-Rosetti. Deși cei doi nu s-au suportat, s-au avut ca soarecele și pisica, au reușit să facă o veritabilă școală de lingvistică la București.

Astăzi, Marius Sala își amintește, în același ton tandru-nostalgic, despre lecțiile de viață luate de la modestul Iorgu Iordan (1888-1986).

MENTORUL

MARIUS SALA

L-am văzut pentru prima dată pe Iorgu Iordan în Piața Kogălniceanu, într-o seară caldă de toamnă, în 1951. Așteptam să mă întâlnesc cu o prietenă care stătea la căminul studențesc de la I.C.E.F., când l-am zărit ieșind de la cofetăria celebră din Piața Kogălniceanu, cu un „carton” de prăjituri. Era îmbrăcat într-o cămașă galbenă, cu mâneci scurte, cu un pantalon subțire și cu sandale. Nu știam că acel domn înalt și drept avea 63 de ani și nici că va fi „profesorul” meu toată viața. După câteva zile l-am identificat la facultate, când apăruse, tot fără cravată, dar cu o haină subțire, cu gulerul cămășii răsfrânt. Am fost impresionat că, la apariția lui, se făcea loc în hol și pe coridoare. Se vedea că era cineva care era respectat. Din aceeași epocă datează și spectacolul la care am asistat, într-o zi de iarnă, în Cismigiu, unde patina... „destul de bini” (după cum se exprima el însuși).

Adevărata întâlnire a avut loc în anul al II-lea, când urmam cursul de „Limbă română contemporană”, ținut în Amfiteatrul „Odobescu”. Era de o punctualitate proverbială: de multe ori, până am învățat lucrul acesta, ne surprindea pe coridor după terminarea pauzei. Câteva săptămâni mai târziu, nu mai intra nimeni după ce se așeza el la catedră. Cursul era scris pentru a fi citit numai de el. O dată, când a fost bolnav, o asistentă a încercat să citească cursul (bătut la mașină), dar nu reușea să termine fraza lungă, pentru că nu știa când trebuia să tușească discret, pentru a marca diverse semne de punctuație. Avea un mic creion de vreo 5 cm, pus pe ceasul său de aur, cu care se juca în timp ce citea cursul. Niciodată nu s-a corectat în timpul lecturii. Era totul calculat, rareori se întâmpla să zăbovească și în timpul pauzei.

Curs în iarna lui '53

L-am cunoscut mai bine în orele de consultații, ce erau întotdeauna marțea, la ora 4 după-amiaza. Cel mai mult m-a impresionat că, în timpul viscolului din februarie '54, într-o zi de marți, pe când eu stăteam la biblioteca de lingvistică de la etajul I, vizavi de catedra de limba română, i-am auzit pașii de neconfundat pe coridor. Am ieșit să văd dacă nu mă înșelam; era el, cu paltonul lui cu guler de blană și cu căciula asortată, dar plin de zăpadă, chiar dacă, grijuliu, începuse să se scuture. Sprâncenele și mustața aveau zăpadă înghețată. La vederea mea, a întrebat în graiul său moldovenesc: „Șe cauț, domn'le, aiș?” Cu o mică obrăznicie, am răspuns: „Ca și dumneavoastră, la datorie!” Am intrat împreună în cancelaria goală și, după ce și-a scuturat cu grijă fularul și căciula și le-a pus în cuier, am început să discutăm, ca de obicei, despre lucrările pe care mi le recomandase cu o săptămână înainte. Am aflat ulterior că venise pentru consultații tocmai de la Căciulați, unde o lăsase pe doamna Iordan. Atunci am învățat să citească lingvistică. Era extraordinar de atent; mă lăsa să spun tot și comenta expunerile mele. Citeam mai ales lucrări de dialectologie.

L-am văzut pentru prima dată enervat de un fost coleg al meu, devenit ulterior lingvist, care căuta să ne explice nouă, colegilor, cum forma de singular *copac* este o formă refăcută din *copaci*, prin tăierea lui *i*. A auzit această explicație dată de colegul meu de bancă, l-a

O fotografie rară: cei doi academicieni, care s-au avut ca soarecele și pisica: Iorgu Iordan (în stânga) și Alexandru Rosetti

poftit la tablă și, nici după ce s-a enervat, colegul meu n-a cedat. L-a trimis în bancă și, supărat nevoie mare, i-a zis pe când se întorcea la locul lui: „Asta-i fonetică pi hârtii.”

L-am avut în alt fel profesor la institut. După ce a revenit în funcția de director (în 1958), a făcut seminarii de lingvistică romanică cu persoane din institut și de la facultate. Se făceau interpretări de texte vechi romane. De data aceasta, am putut remarca erudiția lui și, mai ales, am învățat că nu trebuie să facem afirmații categorice, până nu avem o informație cât mai completă. Îndoielile lui erau tot atâtea piste de cercetare.

Peste cinci zile...

Începusem, între timp, să mă ocup de iudeospaniola din București, a cărei existență mi-o semnalase Emil Petrovici. Am aflat atunci câte lucruri știa despre istoria limbii spaniole (de altfel, datorită lui s-a reluat și predarea limbii și literaturii spaniole la Universitatea din București). Era îndrăgostit de tot ce era legat de Spania (i-au plăcut mult și pepenii de acolo, așa de mult, încât și-a adus sămânță, în 1928, dar a fost dezolat că a avut producție bună doar în primul an!).

După trei ani de la data publicării primei mele lucrări de iudeospaniolă, m-a chemat la direcție și mi-a spus: „Locul matala este la romanistică, nu la dialectologie. Ti gândești până mâini și-mi dai răspunsul.” Eu lucram la secția de fonetică și dialectologie condusă de Rosetti. N-am dormit aproape toată noaptea,

20 iunie 1952. Marius Sala în primul an de facultate, alături de colegi (grupa F)

dar a doua zi i-am spus că accept propunerea. Deși data oficială a plecării mele de la secția condusă de Rosetti era 1 ianuarie 1960, au urmat luni de zile în care trecerea a fost foarte dificilă.

Continuam să merg zilnic la Rosetti, cu care colaboram, ca secretar științific de redacție, la *Studii și cercetări lingvistice* și la *Revue roumaine de linguistique*, publicații conduse de el, mai ales că Iordan pleca la prânz la Academie, unde era vicepreședinte. Binevoitorii îl informau că nu lipseam de la Rosetti. Uneori uitându-se în hârtiile de pe birou, deci cu un ton mai blajin, alții uitându-se la mine, dar nu cu mânie, ci cu un fel de gelozie și, ca în scenele de gelozie, când mai răspicat, când mai indulgent, îmi spunea: „Se cauți, dom'le, la Rosătti? Perzi vremea acolo.” Sau: „N-ai și învăța acolo.” Frecvența acestor reproșuri creștea. Norocul meu a fost că a trebuit să pregătim cele două congrese internaționale de lingvistică (în 1967 și în 1968), după ce înainte lucrasem, cu amândoi, la pregătirea Conferinței Naționale de Lingvistică din 1964. Mă numiseră amândoi secretarul comitetului de organizare.

Un timp, Iordan n-a mai avut de ce să-mi reproșeze că mă văd cu Rosetti, pentru că îi răspundeam că mă duceam pentru congres. Ajunsesem chiar să vin să-i transmit tot felul de idei din partea lui Rosetti, motiv pentru care uneori remarcă: „Foarte bini, Rosătti se prișepi la organizare.” Era dispus să ceară chiar „parali” pentru congres, mai ales dacă i se spunea unde să dea telefon (mai puțin era de acord când Rosetti mă trimitea la el să cer bani pentru secția lui).

Niciodată n-a fost de acord cu „amorul” dintre mine și Rosetti. Până la urmă s-a con-

solat, mai ales că dovedisem atașament față de sectorul de limbi romanice, pe care îl crease și al cărui secretar mă pusese (în 1967 m-a numit chiar șef de sector, după unele zvonuri, în parte *à contre coeur*). În discuțiile zilnice făcea referiri la Rosetti ori de câte ori avea ocazia, și – har Domnului – ocaziile nu lipseau; nu totdeauna acestea erau cordiale.

Iată de ce am fost șocat și nu voi uita niciodată că, într-o dimineață de duminică din septembrie 1986, fiind în vizită la el, m-a întrebat ce mai e nou. Era după vacanță și după cutremurul din august. Am început să povestesc diverse întâmplări. Printre acestea i-am spus ceva care suna cam așa: „M-a redescoperit profesorul Rosetti.” (Era după o epocă de înghețare aproape totală a relațiilor mele cu Rosetti, determinată de binevoitori din suita lui.) Mă refeream, cu o anumită intonație, amestec de plăcere și reproș, la faptul că Rosetti se entuziasmasse de diverse lucrări consacrate spaniole americane, pe care le inițiasem la sectorul de limbi romanice.

Iordan, care era întins în pat, îmbrăcat cu pantaloni și o vestă, mă asculta cu ochii închiși (era după un puseu de tensiune). Mi-a spus, frecându-se cu grijă la ochi, cu o voce pe care n-am s-o uit niciodată, fiindcă venea din adâncul ființei lui: „Mata nu trebuie să uiți niciodată că nu ești numai elevul meu, ci ești și elevul lui Rosetti.” Am amuțit și, după câteva secunde în care nu mai aveam nici aer, am crezut că cel mai bun lucru era să vorbesc despre căldura de afară. Nu știam că peste cinci zile va muri.

Dacă Rosetti îmi spunea mereu „maestrul dumitale Iordan”, aveam acum și unica dovadă, de la sursa cea mai de preț (și în ce moment al vieții!), că mă puteam considera și elevul lui Rosetti. (Despre faptul că Rosetti mă considera un miel care a supt la mai multe oi am aflat recent de la colegul Gr. Brâncuș, căruia maestrul meu i-a declarat despre mine: „Al dracului, știe să învețe de la toți!”)

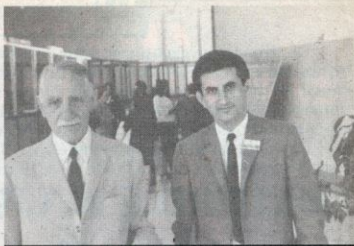
Un fel de Telemac

Am vorbit despre Profesor făcând unele referiri la orele de consultație în care am învățat multe lucruri despre felul cum trebuie să citești cărțile de lingvistică. Când am spus „mentorul”, adaug „al meu”, am făcut-o gândindu-mă la sensul curent al cuvântului, acela de „îndru-

mător înțelept", așa cum era și celebrul personaj din *Odissea*, prietenul lui Ulise, căruia acesta îi lăsase în administrare averea din Ithaca și mai ales pe Telemac, fiul său. Nu numai eu, ci toți îi spuneam lui Iordan „Moșu", pentru că așa i se adresa un nepot (în graiul moldovenesc, moș înseamnă „unchi, nene").

Dacă aș fi scris aceste relatări în urmă cu un an, n-aș fi simțit nevoia unui astfel de capitol intitulat „Mentorul". În timpul unei vizite de o lună în Peru, în august 2004, invitat pentru a ține un curs de dialectologie romanică la „Pontificia Universidad Católica de Lima" (cu această ocazie am și fost primit membru corespondent al Academiei Peruane), am aflat un detaliu pe care nu-l știam, deși m-ar fi interesat în cel mai înalt grad. Președintele Academiei, profesorul Luis Jaime Cisneros, în prezentarea pe care mi-a făcut-o la primirea mea în această instituție academică, a relatat o întâlnire de la București din 1959, când fostul meu maestru m-a considerat un fel de Telemac al lui, fiindcă i-a declarat, când eu plecasem de lângă ei: „Tânărul acesta (aveam 27 de ani) va conduce, după dispariția mea, lingvistica romanică românească." A fost cea mai tulburătoare informație despre raporturile dintre mine și el, fiindcă nu m-a lăsat să înțeleg acest lucru. Acum, la recitarea *Memoriilor*, găsesc în ultimul volum (p. 181) că mă caracterizase ca „urmaș al meu" atunci când am fost ales consilier al biroului Societății de Lingvistică Romanică.

O serie de întâmplări le înțeleg astăzi mai bine. În întâlnirile zilnice, se lega de tot felul de atitudini sau „isprăvi" ale mele, pe care astăzi le interpretez ca expresie a dorinței lui de a fi ca el. De exemplu, îmi făcea observație că am haine măro: „Pi vremea mea, numai băieții de prăvălie purtau așa ceva." Când am trecut la costume gri sau negre, s-a declarat mulțumit: „Ai intrat și mata în rândul oamenilor serioși." Îl nemulțumea faptul că purtam bace (îi spunea în tot felul, în graiul lui moldovenesc), și nu *palarie*. În străinătate, unde eu mâncam mai „ușor" ca să fac economie din diurnă (ca tot românul aduceam cadouri, fiindcă altfel nu s-ar fi considerat că am fost în străinătate), mă îndemna să mănânc: „Mănâncă, dom'le, fiindcă [urmează exemplul personal] eu, la vârsta matală, mâncam duminica la masă o *gaină* rasol cu mujdei de usturoi." Multele referiri comparative la ce făcea el la vârsta mea

În Mexic, în 1968, autorul (dreapta) și mentorul său

(nu mă refer acum la felul cum citea și studia!) mi se prezintă în altă perspectivă.

Îmi amintesc cum, pe când eram cu el la Montevideo, în ianuarie 1966, aflând din ziare că a apărut legea construirii de locuințe personale, mi-a spus că trebuie să intru „în rândul oamenilor" (fără nici un determinativ) și să-mi construiesc un apartament. S-a oferit să-mi împrumute („fără camătă") o parte din suma necesară pentru avans. Eu, așa cum știam că-i place, i-am restituit-o la data fixată („ca să fiu serios"). Am învățat de la el (de altfel, și de la Rosetti) că angajamentele trebuie respectate. Mi-a vorbit de multe ori despre importanța familiei, așa cum se face la țară (nu o dată mi-a spus, a scris-o și în *Memorii*: „Eu sunt țărân"). Când a cunoscut-o pe soția mea, mi-a acordat și o notă: „Ai crescut în ochii mei." La nedumerirea mea, care era reală, a adăugat: „Pentru felul cum ți-ai ales soția."

În diversele discuții care au avut loc între noi, în călătoriile din străinătate (acasă n-avea vreme pentru așa ceva), mi-a declarat că cel mai mult regretă faptul că în iunie 1952, când a fost celebra ședință de la Academie, în care profesorii mei au fost terfeliți și când el a fost „demis" din funcția de director al Institutului de Lingvistică (ședința l-a șocat așa de mult, încât a făcut primul atac de glaucom), într-o după-masă a distrus scrisorile pe care le primise de la cel mai bun prieten al său, Leo Spitzer. (A mai distrus, cu mâna lui, și alte scrisori, despre care am aflat doar din *Memorii*.) N-am știut că voi ajunge să scriu despre mentorul meu, pentru a-l fi întrebat mai insistent de ce a făcut acest gest. Mi-a spus o dată: „de frică", altă dată: „din prostie". ■

(Va urma)

Continuăm prezentarea unor documente din fondul Brutus Coste, aflat la Hoover Institution on War, Revolution and Peace de la Stanford University, despre situația conturilor Băncii Naționale a României. Ele fuseseră blocate de statul american după ce mareșalul Antonescu declarase război S.U.A., la 12 decembrie 1941. Reînnoim invitația adresată istoricilor care pot oferi detalii suplimentare despre acest episod să ne scrie.

Ca de obicei, mulțumim doamnei ELENA DANIELSON, directoarea Bibliotecii și Arhivelor vestitei instituții, și LAUREI COSOVANU pentru posibilitatea de a prezenta aceste documente.

CONTURILE B.N.R. BLOCATE ÎN S.U.A.

Lisabona, la 10 iulie 1942

Domnule Ministru,

Am onoarea a vă ruga să binevoiți a transmite Domnului Guvernator al Băncii Naționale a României raportul aci alăturat, tratând despre fondurile acelei bănci în Statele Unite. Anexez o copie pentru a fi păstrată într-un dosar *confidențial* al Departamentului D-Voastră.

(Brutus Coste)

fost Însărcinat cu Afaceri la Washington

Lisabona, la 10 iulie 1942

Domnule Guvernator,

Spre a vă putea prezenta un tablou exact al fondurilor Băncii Naționale în Statele Unite, am rugat Legațiunea Suediei, ocrotitoarea intereselor românești la Washington, să obțină de la diferitele bănci americane extrase ale conturilor D-Voastră. După numeroase stăruințe pe lângă autoritățile americane, băncile au fost autorizate a da Legațiunii Suediei asemenea extrase cu condițiunea ca acestea să fie păstrate de zisa Legațiune, și nu trimise în România. Din această cauză nu vă pot pune la dispoziție, cum aș fi dorit, extrasele. În schimb, am fost lăsat de Legațiunea Suediei să iau note de pe extrasele aflate la dosarele ei. Conform acelor extrase, situațiunea conturilor B.N.R. se prezenta astfel la sfârșitul lunei martie, respectiv începutul lunei aprilie:

1) National City Bank-New York (extras din 27 martie) Sold cont A) 1.105.249,81 \$
Sold cont B) 111,85 \$

Ambele sume sunt în întregime poprite de Polish Relief Inc. și de EHAG. Banca a cheltuit în contul B.N.R. pentru telegrame și rapoarte către Federal Reserve Bank 7,18 \$, pe care-i consideră sold deficitar al contului.

2) Chase National Bank-New York (extras din 20 martie) Sold cont A) 3.124.376, 33 \$
Sold cont B) 4.173,86 \$

Din întâia sumă, 2.220.955,30 \$ sunt poprite de Polish Relief Inc., iar 903.421,03 \$ de EHAG. Întreagă a doua sumă este poprită de EHAG.

3) Irving Trust Co.-New York (extras din 21 aprilie 1942) Sold 673.788,33 \$

Întregul sold este poprit de Polish Relief Inc.

4) Morgan & Co.-New York (extras din 26 martie 1942) Sold 5.118,02 \$

5) Federal Reserve Bank-New York

Sold cont S) 250.811,44 \$

Depozit de aur: 930 bare zise a conține 374.889, 341 „troy ounces“ de aur fin.

Ambele conturi sunt poprite de EHAG pentru 4.264.084,34 \$. (După calculele subscrisului depozitul de aur reprezintă, la cursul oficial de 1 troy ounce aur fin = 35 \$, dolari 12.121.126, 93)

Din punct de vedere al dreptului public, fondurile continuă a fi blocate. Guvernul american nu a luat nici o măsură de sechestrare sau de confiscare. Singura deosebire între situațiunea fondurilor românești înainte și după „declararea de război“ a Guvernului român este că Trezoreria a luat măsura generală de a nu mai acorda nici o licență pentru folosirea lor. Cu alte cuvinte, fondurile sunt izbite de o indisponibilitate desăvârșită.

Primiți, vă rog, Domnule Guvernator, încredințarea înaltei mele considerațiuni.

(Brutus Coste)

fost Însărcinat cu Afaceri la Washington

Lisabona, la 17 iulie 1942

Domnule Ministru,

Am onoarea a vă ruga să binevoiți a dispune ca aci alăturatele documente să fie transmise Domnului Guvernator al Băncii Naționale a României. Aceste documente se referă la procesul intentat acelei bănci la New York de EHAG Eisenbahnwerte Holding Aktiengesellschaft și reprezintă:

1) Nota mea de convorbire din 1 mai 1942, rezumând conversația avută în aceeași zi cu avocatul Bissell din firma de avocați Davis, Polk, Wardwell, Gardiner & Reed cu privire la mersul procesului.

2) Copie de pe scrisoarea adresată de aceeași firmă de avocați Legațiunii Suediei din Washington cu privire la stadiul procesului la 4 mai 1942. Scrisoarea constituie răspunsul avocaților la scrisoarea ce le-a fost trimisă, la cererea mea, la 7 aprilie. Prin această scrisoare ceream informațiuni precise cu privire la mersul procesului.

3) Întâmpinarea din 18 februarie a avocaților sus-numiți, cerând ridicarea poprii instituite de reclamantul EHAG, însoțită de „affidavit“-ul avocatului Bissell.

(Brutus Coste)

fost Însărcinat cu Afaceri la Washington ■

GEORGETA FILITTI

Sub arșița verii români resimt seceta, se uimesc de rodirea generoasă a pământului pe alte meleaguri și caută, la rândul lor, soluții de ameliorare a producției agricole, dincolo de statisticile optimiste întocmite de autorități. Mizeria însă răzbate la tot pasul ca un memento pentru tulburările sociale ce se apropie. Vechiul scenariu al guvernanților abuzivi cenzurați de opoziția virtuoașă funcționează din plin. În același timp, există puncte de înțelegere determinate de interese materiale liberalo-conservatoare comune. Rusia, aflată în plină efervescență revoluționară, își trimite mesagerii în apele românești sub forma vasului insurgent Potemkin, și reacția românilor e apreciată pozitiv în străinătate. Ca hrană a spiritului, publicul are la dispoziție volumul de proză al lui M. Eminescu și comentariile pertinente la el ale lui N. Iorga. G. Coșbuc pune una dintre primele cărămizi la temeliea cultului personalității creat în jurul viitorului rege Carol II.

Luna lui Cuptor e moleșitoare și românii se luptă cu praful, lipsa de apă, seceta și febra tifoidă. Cine poate fugi din orașe alege stațiunile de munte din țară ori străinătate. Copiii sunt trimiși în tabere școlare la Rucăr, Slănic, Brebu, Sinaia, Balta Albă ori Techirghiol. Cei rămași acasă asistă plictisiți la alegerile comunale făcute – spun răutăcioșii – tocmai în această vreme toropitoare, ca să nu existe luptă electorală. Seceta e combătută cu procesiuni incantatorii. La Pitești e adusă

icoana Sf. Filofteia de la Curtea de Argeș. Popii care duc moaștele refuză să plătească locuri în tren și pentru sicriul prețios și se iscă scandal cu controlorii C.F.R., care sugerează ca acesta să fie dus la pacvagon. Foaia *Epoca* observă cu indignare: „Funcționarii publici ar trebui să se arate mai respectuoși în asemenea împrejurări și să nu trateze moaștele sfintei la care se închină o lume ca mărfuri pentru vagonul de bagaje.” Până la urmă, se cumpără șase bilete, „popii știind că le iese mai mult la procesiune”, observă cineva realist.

1905

Carol II copil

Biroul lui George Coșbuc

Cine are imaginație se răcorește doar citind cronicile din California ale prof. G. Murgoci. La 1848 zona era cercetată pentru aur, acum are o producție animalieră și vegetală de 600 milioane dolari, în vreme ce mineralele nu aduc decât 165 de milioane. În Great Valley s-au construit societăți cooperative finanțate de bancheri care vreme de 20 de ani se mulțumesc să primească doar dobânda, apoi începe amortizarea capitalului. Irigații și drenaje asemănătoare s-ar putea face și în bălțile Brăilei și Ialomiței, visează profesorul călător.

Și românii aflați la expoziția agricolă de la München se întreabă cum de prosperă cele 300.000 de gospodării de două ha din Bavaria, „cu un sol așa de rebel“, iar bogata Românie are țărani cei mai săraci din Europa. Și parcă pentru a răspunde nedumeririi generale, în presă e prezentată școala de agricultură și meserii de la Nucet (Dâmbovița), înființată de Spiru Haret la 1901, unde se muncesc mult pentru producție și calificare, dar unde autoritățile locale (primăria, preoții) ca și arendașii sunt potrivnici acestei pepinieri de viitori țărani luminați. Mai prosperă e colonia agricolă de la închisoarea Mislea, unde pe 25 de pogoane se fac agricultură, albinărit, legumicultură. Micii infractori au bibliotecă și ateliere speciale; în 1900 au luat medalia de aur la Paris pentru un jilț episcopal pe care de altfel municipalitatea orașului gazdă l-a cumpărat ca „obiect de artă“.

Aceste încercări anemice nu pot masca realitatea: foametea bântuie la sate și atunci guvernul condus de Nabab (Gheorghe Gr. Cantacuzino) distribuie gratuit porumb țăranilor. *Voința națională* dezvăluie însă că nu e vorba de un gest umanitar; porumbul e stricat și nu poate fi exportat, așa că de fapt guvernul oferă „o adevărată otrăvă“.

Statisticile în schimb sunt optimiste: populația Regatului a crescut de la 3,8 milioane locuitori în 1860 la 6,2 milioane în 1904; în 1871 se cultivau 2,5 milioane ha (cu grâu, porumb, secară, orz, ovăz, mei, rapiță), iar la 1904 această suprafață sporise la 5 milioane ha. Anual se adăugau câte 200.000 ha cultivate cu legume.

Și totuși, mizeria răzbate la tot pasul: copiii abandonati în Capitală sunt încredințați doicilor comunale, care le dau zeamă de mac să-i adoarmă și „pastă de covrigi“. Când mai cresc îi trimit la cerșit. În felul acesta „sporesc numărul bețivilor, pungașilor și al nenorociților fără nici un rost pe lume“, denunța o foaie conservatoare disidentă.

Firește și aici apar ameliorări și inițiative, mai cu seamă particulare, merituoase: Laurenția Gribincea din Iași înființează la București un orfelinat modern pentru 23 de copii, iar Maria Delavrancea, profesoară de filosofie, soția scriitorului, adeptă a metodei fröbeliene de educație, creează în cartierul Floreasca o școală de fete pregătite nu doar pentru apariția în saloane. Elevele fac studii complete de științe, limbi străine, estetică, lucru manual, gospodărie, educație fizică, morală.

Statul e mai înclinat spre simplificarea învățământului, mai ales la sate: scris, citit, ceva noțiuni de gospodărie. „Politica criminală de obscurantism“, demască opoziția liberală. Și chiar dacă e lună de vacanță atacurile împotriva guvernului, a administrației conservatoare nu lipsesc. „Regimul lăcustelor“ inaugurează o practică năucitoare: tot mai multe servicii publice sunt silit să se mute cu chirie exorbitantă și contracte fără clauze de reziliere în case ale clientelei politice. Începând cu dr. Severeanu, vicepreședintele Senatului, toți potențaii zilei închiriază. Casa

Curs de gospodărie la școală

Mihail Vlădescu

1905

Școalelor, Casa bisericii, cancelaria batalionului de grăniceri, secții de poliție, judecătorii căpătuiesc astfel elita conservatoare.

Pe urmă, organizarea Jubileului regelui Carol I din anul următor e un prilej pentru consumarea nesăbuită de fonduri. Lucruri achiziționate cu nemiluita, persoane angajate să sorteze, să administreze ori să gestioneze, de cele mai multe ori fără calificare corespunzătoare, înghit un buget considerabil.

Primăria Bucureștilor, condusă de fiul primului ministru, Mihai I. Cantacuzino, e ținta predilectă a presei liberale, în primul rând pentru distribuția apei. Cișmelele funcționează o oră pe zi, iar prețul unei sacale de apă a ajuns la 1,20 lei. Closetele publice nu se mai curăță de fel, iar praful „întuneacă soarele”. La biserica Spirea Veche din București, unde fusese episcop răposatul Niță Stere, se fac noi alegeri. Delegatul Primăriei, Sisilică, face scandal și e recuzat de enoriași. Succesorul lui, un oarecare Brătescu, e invitat de șase ori, dar nu vine de spaima mahalagiilor. Ministrul Justiției, Bădăraș, ține un vagon ministerial la Tg. Ocna la dispoziția copilor săi și a guvernantei. „Ce ți-e și cu bădăranul boierit”, remarcă un mucalit. Paul Greceanu, consilier la Primărie, își repară casa de pe Calea Victoriei colț cu Academiei, care ar fi trebuit dărmată pentru că ieșea din aliniere. Pentru „modernizarea învățământului”, ministrul Vlădescu cumpără un automobil de opt locuri, în folosință personală, de 16.000 lei.

Discordia se face simțită și în provincie. Liberalul Gogă Negulescu, fost prefect de Prahova, cumpără 500 de hărți de la Armată, „fără gheșeft”, ca să fie împărțite școlilor comunale. Succesorul lui, conservatorul Elefterescu, îl acuză că a păgubit bugetul

județului. Or, hărțile urma să fie plătite de comunele beneficiare. La Buzău *O chestiune de onoare* e cât pe aci să se rezolve printr-un duel. Mihai Șerbescu, alegător la colegiul I, stă în berăria Azuga cu doi avocați. Întră ajutorul de primar Pavel Cătănescu și alegătorul, bine dispus, îi aruncă în treacăt: „după cum merge Partidul Conservator la Buzău, va trebui să-ți iei papucii de la primărie!”. Procurorul Nottara îl arestează imediat pe „ofensator”. Unul din avocați, cu berea în față, îi cere socoteală procurorului și e la rândul lui ofensat. Îi trimite martori, dar Nottara, autodefinindu-se ca „vieux homme du monde” și judecător în același timp, declară că nu-i poate da satisfacție. Nu „bătrân om de lume”, ci „iepure tremurând de hotăr” îl caracterizează corespondentul *Voinței naționale*.

Un moralist, aflat în vizită la Nürnberg, unde erau etalate tot felul de instrumente de tortură care disciplinează până la urmă societatea germană, se întreabă gânditor: „Oare noi tot de aici ar trebui să începem?”

Există însă și subiecte ce întrunesc adeziunea unanimă a opiniei publice. Unul dintre acestea este reacția României față de mișcarea insurgentă din Rusia. Echipajul răsculat de pe nava *Potemkin* e primit în portul Constanța și marinarii ruși sunt tratați ca „dezertori străini”, nu criminali de rând, cum ar fi dorit autoritățile țariste. De altfel, acest mod civilizată de reacție al României, „națiune care se respectă”, e salutat și de ziarul britanic *The Times*. În același sens scrie *Neues Wiener Journal*: „pentru a doua oară, mica Românie a scăpat puternica Rusie de la o catastrofă rușinoasă... Odinioară la Plevna vitejii dorobanți au scăpat Rusia de ridicol luând Grivița”. Și aceasta pentru că rușii „nu știu să isprăvească o lucrare prin propriul lor

1905

Sacagiu

Nava Potemkin părăsește portul Constanța

sacrificiu". Se înflăcărează, sunt „groaznici la început, apoi energia li se stinge cu totul". Să amintim că autoritățile rusești executaseră 30 de marinari întorși pe vas – după ce li se promisese impunitatea – și încă în apele românești, ceea ce contravenea regulamentelor internaționale. Numai că incidentul cu vasul *Potemkin* nu era singular. Toată Rusia era zguduită de mișcări sociale. În unele provincii se cerea detronarea țarului și proclamarea unui guvern provizoriu. În Basarabia, cazacii, trimiși să facă ordine, pradă fără milă. Țăranii ocupă conacele și lumea așteaptă armata română să calmeze spiritele.

La București, evenimentele din Rusia sunt convertite și în spectacol popular. În Cișmigi, la marile serbări populare date de *Cercul reporterilor*, la cârciuma revistei *Furnica*, se montează spectacolul *Bombardarea Odesei*, operată de vasul insurgent ce bănuise prin Marea Neagră.

Un alt subiect de convergență a liberalilor cu conservatorii îl constituie înființarea societății *România*, unde toată lumea subscrisese entuziasmată la cele 16 milioane lei capital de exploatare a rezervelor de petrol românesc ce urma să fie prelucrate în comandită cu Deutsche Bank.

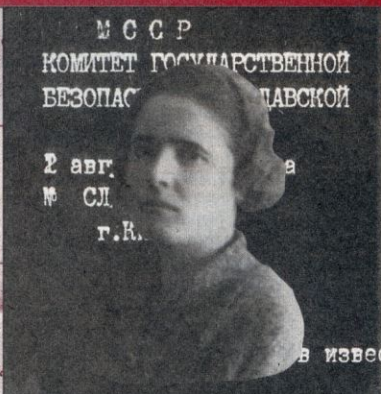
Într-un nenumit capitol de viață cotidiană *Românii în lume*, *Le Temps* din Paris scrie premonitory despre Marioara Ventura, „talentata nebunică”, absolventă, la 20 de ani, cu premiul I, a Conservatorului din Paris: „în tot ce face nimic nu e banal sau văzut; trece ca o siluetă magică, are temperament, putere, un nu știu ce exotic care o scoate afară din comun”.

Din Cairo, agentul diplomatic englez, lord Cromer, anunță că traficul de carne vie din Egipt e organizat de români...

Deși e miez de vară, oamenii de litere nu-și îngăduie vacanțe. Unii sunt inspirați în ceea ce fac, alții, doborâți de arșiță, scriu mai fără măsură. N. Iorga recenzează volumul de proză al lui M. Eminescu scos de I. Scurtu și, ca totdeauna, comentează magistral opera poetului: „...scrierile din studenție pleacă de la principii generale... într-o formă strânsă și fără podoabe, după o logică strictă și caută a stabili principii ideale... Forma e încă rece și grea, având construcții silite și câte un cuvânt care nu era menit să rămâie în limbă”. Apoi, când ajunse redactor, „ființa sa se întregise acum, într-un chip așa de larg și de cuminte, încât amintește pe Mihail Kogălniceanu, în maturitatea sa. E o uimire, câtă bogăție, nouate, logică, prevedere, căldură, câtă mare și curată înțelepciune de om superior, genial, se cuprinde în acele buletine politice, dări de seamă teatrale, notițe despre cărți care aveau singura menire de a umple coloanele goale ale bieteii foie ieșene *Curierul de Iași*, gazetă de încunoștințări juridice... El avea oricând în mână toate legăturile românești și omenești ale subiectului. Și aceste strălucite pagini nu erau citite de nimeni. De nimeni în cel mai deplin și mai grozav înțeles al cuvântului. Ce soartă tragică!”

George Coșbuc fabrică poezia *Spadă și corăbii*, închinată principelui Carol, pe atunci în vârstă de 12 ani, publicată în *Revista noastră*. Iată câteva versuri: „Și va veni, veni și-un timp dorit/ Când cele-nguste-și vor mări cuprinsul/ Când cele ce-au fost joc vor fi într-adinsul/... Tu mândru nume/ Primește al meu salut din altă lume/ Voi fi-n mormânt cu suflet tresărit/ Știind că-n lupte cumplite săbii/ Și drum măreț tu tai schimbatei sorți/ Că-n larg pe Pontul Euxin tu porți/ Unite-n stol puternice corăbii.” ■

Inedit

POVESTEA VIETII MELE

ECATERINA CHELE

În episodul precedent, Ecaterina Chele (Magazin istoric, nr. 1-6/2005) ne-a prezentat câteva momente din calvarul vieții de deportat în Siberia. Să urmărim noi secvențe din mărturiile ajunse la noi prin bunăvoința fiicei, LIDIA DOHOTARU, și a nepoatei, SILVIA POP.

Intrasem în a doua iarnă, care a început cu geruri mari. Ne-am mutat cu traiul într-o căsuță aparte a unui cetățean mai avut. Eram patru familii: Lungu cu un băiețel, Stelea – o femeie singură, tiotea [tanti] Dunea și eu cu fetița. Casa avea dedesubt un'beci, pe care l-am împărțit și fiecare ne-am depozitat acolo proviziile adunate cu greu de la muncile agricole. Eram la Kuliki, în inima Siberiei. În decembrie 1942, am auzit că Statele Unite și Anglia sunt aliații noștri. Speram că vom izbuti să alungăm cotropitorul și vom trăi din nou „liberi, îndestulați și fericți”... Pe unii i-au reabilitat, se părea că se pot duce unde vor, că sunt liberi. S-a ținut o adunare solemnă la care s-au citit numele celor reabilitați și lista celor mobilizați în armată. Cei „reabilitați” au plecat „liberi” în armată. Colhozul rămânea fără brațe de muncă, de-acum toată povara era pe noi, femeile.

Au început să ceară și tot felul de dăjdii pentru armată; fiecare dădea câte un purcel,

vieți, oi. Noi, „novinki” (nou-venitele), cum ne spuneau ei, nu aveam nimic. Într-o zi ne-au chemat pe toate la cârmuirea colhozului, să ne ceară daruri pentru armată. Am spus că nu avem nimic. Purtam pe deget inelul de cununie și, la un moment dat, șeful finanțelor de la raion, o dihanie de om, zdravăn, dar chior (chipurile își pierduse un ochi în război), l-a zărit. „Să dai inelul acela!”, mi-a poruncit el. Eu, care nici nu mă gândisem că s-ar fi putut lega de acest lucru sfânt pentru mine, am răspuns mașinal că nu i-l dau, pentru că îmi amintește de soțul meu. „Care soț? – mi-a răspuns batjocoritor. Crezi că o să-l mai vezi? Asemenea dușmani și fasciști ca el vor pieri acolo unde sunt. Așa că, dă-mi inelul...” „Niciodată!”, am răspuns cu lacrimi în ochi și am ieșit din încăpere.

Mergând spre casă, ne-a ajuns din urmă femeia de serviciu de la cârmuire și ne-a anunțat că șefii au pus la cale să ne facă o vizită seara sau a doua zi dimineață. Am

alergat repede acasă și am pitit în fân boarfele pe care le mai aveam, iar grâul adunat l-am ascuns în zăpadă. Ne sfătuiau ce să spunem când vor veni dihaniile. „Să aveți a tăcea! – ne instruia tiotea Dunea.

Când s-a luminat binișor de ziuă, iar noi ne pregăteam să mergem la lucru la colhoz, a sosit o droaie de indivizi, cu dihania chioară în frunte. Strigături și injurături: „Cuib de fasciști! Dușmani care nu vor să jertfească nimic pentru armată, pentru biruința ei!“

Noi tăceam. Fetița mea a început să plângă, băiețelul Colea striga în românește: „Săriți, oameni buni, că ne omoară!“

La strigătele băiatului a venit proprietarul casei: „Niciodată nu am văzut la ele nimic deosebit. Lucrează, sărmanele, acolo unde le trimit, nu au bani, nimic...“ „Cum?! – strigă chiorul. Una dintre ele avea un inel de aur pe deget și n-a vrut să-l doneze pentru armata roșie!“ Ne-au desfăcut plăpumile și saltelele de paie și au împrăștiat totul prin toată casa. Vroiau să scoată și penele din perne; chiorul striga ca smintit: „Aur, aur, aur, au ascuns aur!“ Apoi în românește: „Căutați peste tot!“ Toate ne-am desfăcut pernele, ei și-au băgat mâinile, dar nu au găsit nimic.

În sfârșit, chiorul mi se adresă fioros: „Unde ți-e inelul?“ „L-am luat eu și l-am vândut, interveni curajoasă tiotea Dunea. Ca să avem cu ce plăti gazda, că lucrăm și nu primim nici o copeică.“ „Și cui l-ai vândut?“

„Unui străin care a plecat la Pudino, nici nu știu cum îl cheamă.“

Noi tăceam. Atunci unul dintre indivizi, pe care nu îl cunoșteam, i s-a adresat chiorului: „Să mergem, se vede că sunt sărace, nu au nimic.“

Au plecat, iar noi am rămas să facem ordine în urma lor.

Vara a trecut fără evenimente

Puterea sovietică sfășie plăpumile și saltelele dușmanilor poporului în căutarea aurului ascuns

deosebite. Toamna ne-am refăcut proviziile cum am putut mai bine pentru a treia noastră iarnă în Kuliki. Dintre familiile din Bălți, numai două au rămas să-și petreacă

iarna în sat. Celălalte au reușit să plece la Pudino, unde s-au angajat pe la diverse întreprinderi de stat. Dintre cele care au rămas, familia Cricoviaz era cea mai numeroasă: bunica, mama și trei copii. Doi dintre ei, o fată și un băiat, au plecat cu cerșitul prin alte sate și nu s-au mai întors, iar bunica, mama și un băiat de șase ani au murit unul după altul. Zăceau cadavrele mamei și ale băiețelului, unul lângă celălalt, pe o laviță de scânduri goale, și nu avea cine să-i îngroape; cărmuirea colhozului nu-și bătea capul. I-au îngropat vecinii până la urmă, care nu au mai suportat mirosul greu. De un sfârșit groaznic a avut parte și cealaltă familie, Linciach, o mamă cu doi băieți mari și o fetiță de vreo 11-12 ani. Tatăl lor fusese croitor de lux în Bălți. După ce li s-au terminat banii, băieții au început să lucreze câte ceva, mama lor s-a apucat de croitorie, dar nu prea avea cui coase. Fata umbla cu cerșitul, apoi a plecat prin alte sate și nu s-a mai întors. Băieții s-au pornit și ei cu cerșitul, erau slabi, niște fantome, ți-era frică să te uiți la ei. Era iarnă, erau îmbrăcați cu niște rămășițe de paltoane, pantaloni rupți și murdari, aproape desculți. Mama lor zăcea acasă pe cuptor, bolnavă, flămândă, fără foc în casă. Stăteau nu departe de noi. Aveam o vecină rusoaică, o femeie omenoasă, bărbatul era luat pe front, rămăsese cu trei copii și lucra

la magazin: făcea curățenie și cocea pâine. O chema Marfa.

Într-o zi vine Marfa la mine și-mi spune: „Mie îmi este frică să mă duc singură, hai cu mine să vedem ce fac nenorociții ăștia, vreau să le duc o bucatică de pâine și niște lapte.“ Când am intrat în casa goală, neîncălzită, i-am văzut pe lavița de scânduri pe

Locuințele unor deportați din Siberia

tului executiv și o droaie de alți indivizi bine hrăniți. S-au plimbat o zi întreagă cu trăsurile lor trase de cai voinici și au constatat că grâul răsărit era prea rar. Sfătuindu-se cu președintele colhozului, o pramatie de om, au ajuns la concluzia că vinovat era cel care a semănat, adică brigadierul nostru. Problema era cum „să afle” acest lucru. Pricepuți cum erau cei de la MGB în a distruge oamenii și a scoate din ei așa-zisul adevăr, s-au apucat imediat să cerceteze cazul. I-au chemat la cârmuire pe cei doi băieți ai brigadierului, le-au pus pe masă pâine albă, biscuiți, cârnați și le-au zis: „Dacă veți spune adevărul, veți primi tot ce vedeți pe masă.”

Sărmanii nu avuseseră, cred, niciodată în viața lor ocazia să mănânce asemenea bunătăți. Băiatul cel mare s-a întors cu fața la perete și nu scotea un cuvânt. Cel mai mic însă, se întorcea din când în când și se uita cu jind la bunătăți. Dacă au văzut că nu o scot la capăt cu cel mare, l-au dat afară și au rămas numai cu celălalt, care avea numai nouă ani. Flămând cum era și fiind prea mic ca să își dea seama de situație, le-a spus anchetatorilor că tatăl său aducea câte puțin grâu în buzunar, din care mama le făcea o cașă tare gustoasă. Apoi băiețelul a primit toate bunătățile acelea de pe masă și a mâncat. Imediat după aceea, brigadierul a fost arestat și dus la raion, unde a murit însă peste două săptămâni, pesemne din cauza bolii, și n-au apucat să-l mai judece.

Cei doi băieți mergeau la pescuit ca și ceilalți copii din sat. După aflarea veștii despre moartea tatălui lor, s-au dus într-o zi undeva departe, la vreo trei kilometri de sat, sub pretext că acolo există mai mult pește. Băiatul cel mare, de 13 ani, plănuise să-l omoare pe fratele său, drept pedeapsă că și-a pârât tatăl. L-a înjunghiat în inimă cu un cuțit și s-a chinuit să-l care cât mai departe, să-l ducă apa. Nu a reușit, cadavrul s-a oprit în niște crengi și peste câteva zile vecinii au observat că băiatul cel mic lipsește și au anunțat acest lucru la cârmuire. Mama a fost chemată să spună ce-i cu fiul ei. Bolnavă și prăpădită cum era, le-a spus că nu știe, că a plecat în pădure după ciuperci și nu s-a mai întors. S-a anunțat la raion și numaidecât a sosit Menechest și cu ajutorul său. Au arestat-o pe mamă, învinuind-o că nu a anunțat la timp pierderea fiului.

Un băiat de 13 ani își omoară fratele de 9 ani pentru că-și turnase tatăl ca să mănânce pâine albă, cârnați și biscuiți

Băiatul, văzând că o iau pe mama lui, a început să plângă și să strige: „Lăsați-o pe mama, ea e nevinovată! Eu, eu sunt vinovat, eu l-am omorât pe fratele meu, l-am tăiat pentru că l-a pârât

pe tata!”

Cine poate uita oare strigătul băiatului care își mărturisea vina în plină uliță s-o poată scăpa pe mama sa?! S-a adunat tot satul, lumea plângea și se văita, dar nimeni nu spunea nimic. Cadavrul, mâncat de muște și bondari, a fost adus și îngropat imediat. Pe mamă au trimis-o cu o căruță la raion, iar ucigașul, cu mâinile prinse la spate și legat de calul paznicului, a fost pornit spre Pudino. Calul mergea la trap, iar copilul alerga din urmă, poticnindu-se. Toate astea s-au petrecut în văzul tuturor. Peste puțin timp s-a auzit că mama a murit. Fetița a fost dusă la casa de copii. Așa s-a destrămat, în mod tragic, o familie de oameni pe care lumea și-i amintea ca fiind de treabă, niște oameni cuminți...

Sotul meu a murit în februarie 1944, când am primit și un fel de înștiințare oficială. Prin 1942 am aflat unde se afla de la alți deținuți, evrei, care aveau legături ramificate și își transmiteau informații. I-am scris, am primit de la el scrisori pe niște petecute de hârtie – era mare lipsă de hârtie în lagăr. Mă întreba despre fetiță, mă ruga să-i desenez pe hârtie mânuța ei. Mă încuraja să lupt, cu speranța unei revederi și a unei vieți din nou împreună. Scrisorile erau cenzurate și mergeau foarte mult timp. Ultima scrisoare pe care am primit-o de la el era datată cu 15 februarie 1944 și îmi spunea că e tare slăbit, bolnav de malarie și nu lucrează, stă în spital, mi-a mai cerut să-i trimit ceva alimente. Aș fi găsit eu ce să-i trimit, dar nu primeau la poștă, spunând că e „încărcat transportul”. Am plâns, am plâns, dar cine mă putea ajuta? Cei din jurul meu aveau aceeași situație, iar diriguitorii erau departe de a vrea să-și rezolve necazurile, de la ei auzeau numai: „Nado rabotati!” (trebuie să muncim). Cu durere i-am scris că nu-mi primesc pachetele la poștă, dar după vreo două luni am primit scrisoarea înapoi fiind scris pe plic: „Vibil” (decedat). ■

(Va urma)

Orăse care au fost

În Evul Mediu au existat multe așezări rurale care, pentru o perioadă de timp, datorită unor factori favorizanți, s-au transformat în târguri și orașe, pentru ca, apoi, treptat, să redevină sate sau cătune.

După cum mărturisesc izvoarele, în cursul secolelor XV-XVII, satul Gherghița de astăzi – situat pe malul drept al Prahovei, la limita dealurilor împădurite ale Cricovului și Istăului, în vecinătatea câmpiei ialomițene – a fost unul dintre cele mai înfloritoare orașe din Țara Românească.

Se afla la intersecția drumurilor comerciale care coborau dinspre Brașov spre vadurile de la Dunăre cu cel care venea din Moldova, prin Buzău, spre București. Nicolae Iorga este de părere că toponimul provine de la un nume de persoană, iar satul ar fi existat încă de la 1400, când Mircea cel Bătrân ar fi trecut pe acolo.

Gherghița avea să revină în prim-planul istoriei în ziua de 28 august 1944. O coloană a trupelor germane care se retrăgeau din București, în frunte cu generalii Alfred Gerstenberg și Reiner Stahel, a fost obligată să se predea trupelor române.

Biserica ctitorită de Matei Basarab

GHERGHIȚA

ANCA PĂUNESCU

Prima mențiune documentară a „gherghicenilor” o întâlnim în porunca din 1431, adresată de Daș II, în cursul ultimei sale domnii, tuturor vâmlor și târgurilor din țară, în vederea reglementării comerțului cu orașul Brașov.

Curte domnească

Din conținutul documentelor din secolele XVI și XVII aflăm că orașul, așezat pe moșie domnească, era condus de un județ, ajutat de 12 pângari, care administrau și rezolvau interesele orașenilor, judecau pricinile mărunte

dintre locuitori sau întâreau actele de vânzare-cumpărare ale proprietăților. Foarte important este actul din 17 martie 1534, prin care Vlad Vintilă a întărit hotarul orașului, hotărnicie reconfirmată mai târziu și de către Constantin Brâncoveanu. Pe baza acestor acte vechi, orașenii au încercat să-și apere drepturile și privilegiile pierdute în 1765, atunci când moșia domnească a Gherghiței a fost dăruită Mitropoliei Țării Românești.

Avântul economic deosebit al orașului, în prima jumătate a secolului XVI, este dovedit de înscrisurile din registrele

comerciale ale Brașovului. Analiza acestor informații arată că în intervalul 1503-1554, Gherghița s-a aflat între primele orașe ale țării care întrețineau relații comerciale cu Brașovul, fiind întrecut doar de Câmpulung, Târgoviște, Târgșor și uneori de Buzău și Pitești. După valoarea tranzacțiilor comerciale, în anul 1554 a reușit să ocupe chiar locul întâi. Din a doua jumătate a secolului XVI, noile direcții ale drumurilor comerciale vor determina un regres economic lent.

Documentele din secolul XVII menționează numele

unor locuitori ai orașului – Șteful grămatic, Negre cupeț, Neagoe călăraș, Mihnea meșterul, lăncu căpitan, popa Efreim, Dobre săpunarul, Baico și Ianu negustori –, dar nu mai fac nici o referire la activitatea comercială importantă ce se desfășura altădată acolo.

Prestigiul Gherghiței între celelalte orașe medievale muntene este confirmat și prin faptul că în cursul secolelor XV-XVII, în curtea domnească de aici numeroși domnitori au emis acte importante: Vladislav II, Vlad Țepeș, Radu cel Frumos, Laiotă Basarab, Basarab cel Tânăr, Vlad cel Tânăr, Vladislav III, Radu de la Afumați, iar pe o perioadă mai lungă, Mihai Viteazul. În secolul XVII scăderea importanței orașului este reflectată și prin prezența de scurtă durată în reședința domnească din oraș doar a lui Radu Șerban (1608-1609) și a lui Radu Mihnea, în 1622. La „conacul dă la Gherghița” a poposit în două rânduri și domnitorul Constantin Brâncoveanu.

Unele documente emise din acest oraș îl numesc „cetatea nouă”, „cetatea de scaun” sau „cetatea Gherghița”. Fortificația (palanca) a fost ridicată în 1608, „den susul orașului”, cum aflăm din unele documente de la Radu Șerban și de la domnii care i-au urmat lui. Pentru construirea fortificației, domnul cumpărase moșia Cuciu, în apropierea orașului. Palanca a fost însă foarte puțin folosită și abandonată curând (în timpul năvălirii oștilor lui Gabriel Báthory, în iarna anului 1610-1611, orașenii și

Lupu Buliga, una dintre căpeteniile seimenilor răsculați, așa cum este înfățișat într-o frescă de la schitul Topolnița

slujitorii au părăsit fortificația și s-au mutat la Gherghița).

În oraș a existat și sediul unei garnizoane de călărași. În vremea domniei lui Alexandru vodă Coconul (1623-1627), aceștia s-au răsculat și s-au aliat cu călărașii din Mănești, Ploiești și Rușii de Vede. Cum aflăm din *Letopiseșul Cantacuzinesc*, în 1624, răscoala a fost înfrântă de oastea boierilor în lupta de la Mă-

Domnitorul Constantin Brâncoveanu a fost unul dintre sprijinitorii orașului medieval

nești. Orașul a avut un rol important și la începutul anului 1655, cu prilejul altei răscoale, deoarece aici a fost punctul de concentrare a oastei seimenilor răzvrățiți (*Magazin istoric*, nr. 10/1972). Răsculații au proclamat domn pe spătarul Hrizea. După înfrângerea acestei mișcări, lângă oraș, la podul de la Dridu peste Prahova, cei trei aliați – domnii Constantin Șerban, Gheorghe Ștefan, și principele Gheorghe Rákóczi – au sărbătorit victoria.

Gherghița a trăit și alte momente crâncene, orașul fiind jefuit și incendiat în timpul incursiunilor turco-tătare din 1659 și 1661, când un număr mare de locuitori au fost luați în robie. După această dată, orașul nu și-a mai putut reface starea de prosperitate cunoscută anterior.

„Pentru biruința cea de vitejie”

Aspectul orașului, dimensiunile, structura urbană sunt destul de greu de conturat pe baza câtorva monumente care au fost ridicate în vatra orașului sau a descrierilor călătorilor străini și a informațiilor din documente. Ca în mai toate orașele, și aici locuitorii stăpâneau terenuri de casă cu livezi în jur, văduri de moară cu construcții anexe. Călătorul Evliya Çelebi ne relatează că după dezastrul cauzat de incursiunile turcilor din anul 1661, orașul refăcut „este așezat pe o câmpie și are grădini și vii... două mănăstiri și cu 50 de dughene”. Nu

deținem informații despre locul târgului, traseul străzii principale, dispoziția caselor în raport cu casa domnească etc. Deocamdată, rezultatele cercetărilor arheologice întreprinse în vatra fostului centru urban nu pot permite delimitarea suprafeței ocupate de Curtea domnească, mai sus menționată, și nu au identificat alte elemente care definesc caracterul unei așezări urbane.

Monumentele importante înălțate în oraș au fost, mai întâi, biserica ctitorită în a doua jumătate a secolului XVI de Eniu portarul din Slătioare, dăruită de cutremur în vremea lui Mihai Viteazul. Biserica nu a mai fost refăcută și din document aflăm că Dragul postelnic, fiul lui Eniu, a dăruit locul fostei biserici mănăstirii Malamuc. Același ctitor a ridicat și mănăstirea Malamuc (Molomoc), în marginea orașului, „lângă pod”, care a fost închinată la Sfântul Munte.

În ampla activitate ctitoricească a lui Matei Basarab menționăm și ridicarea în 1641 a unei biserici, după victoria de la Nenișori din anul 1639. Textul pisaniei, în mijlocul căreia a fost sculptată stema țării, spune că această biserică domnească s-a „rădicat pentru biruința cea de vitejie” și a fost „închinată Sfântului Procopie luptătorul, îngrijitor fiind Căpitanul Iancu”. În istoria arhitecturii, acest monument, de dimensiuni mijlocii, este considerat prototipul unei categorii de biserici de plan dreptunghiular alungit, având spre răsărit o absidă și un turn-

clopotniță ridicat deasupra pronaosului.

În acest oraș au fost construite două schituri – Pahomie și Ruptura –, ambele din secolul XVII, precum și biserica Sfântul Dimitrie, ctitorită de Preda căpitanul la

Brașovul era piața de desfacere preferată pentru mărfurile negustorilor din Gherghița (în imagine: Bastionul Tesătorilor din vechiul oraș medieval transilvan)

1705, într-o epocă de decădere a târgului.

În actul de danie a moșiei domnești din Gherghița dat Mitropoliei în 1765 se arată că biserica domnească din oraș ajunsese „la pustiire”. Acest act de danie a marcat și regresul definitiv al așezării, transformarea sa treptată din nou în sat, precum și a unei părți din locuitori în clăcași.

Un târg urât, cu colibe, nu case

Semnele decăderii lente le surprindem încă din însemnările călătorului polon

Maciej Strykowski care, în 1574, după ce vizitează orașul, îl numește „orașelul Gherghița”. Apoi, în 1636, solul polon Krasinski relatează că „acest oraș a fost pe vremuri mai mare și mai populat...”. Dar cam în aceeași vreme (1643), negustorul italian Bartolomeo Locadello îl enumeră între orașele cele mai mari ale țării, alături de Buzău, Râmnic, Focșani sau Slatina. Cu prilejul incursiunilor turco-tătare din 1659, Evliya Çelebi, martor ocular, ne informează că după ce a fost prădat și incendiat, au fost luați trei mii de robi din târgul Gherghița.

În a doua jumătate a secolului XVII, Gherghița era considerat încă oraș, figurând în lista orașelor muntene întocmită de Miron Costin la 1684, ca și pe harta stolnicului C. Cantacuzino din 1700. Tot în rândul orașelor mai însemnate este amintit și de Anton Maria del Chiaro sau de Charles Claude de Peyssonel, la începutul secolului XVIII.

Decăderea Gherghiței n-a fost pricinuită numai de scăderea importanței drumului comercial de pe valea Teleajenului sau de nepuțința de a se reface după dezastul produs de oștile turco-tătare în 1659, ci și de faptul că la sfârșitul secolului XVII și începutul celui următor, s-a izbit de concurența târgului de la Urlați, constituit pe moșia spătarului Mihai Cantacuzino, și de înflorirea orașului Ploiești. Pentru a împiedica decăderea ora-

sului Gherghița, Constantin Brâncoveanu a poruncit desființarea târgului de la Urlați, dar se pare că această măsură nu a dat rezultate. În 1697, Gherghița nu mai figurează în lista târgurilor din Țara Românească; în schimb, târgul de la Urlați se menținuse. Gherghița a supraviețuit cu greu în secolul XVIII. În 1781, istoricul Franz Joseph Sulzer îl descrie ca „un târg urât, cu case prea puține, mai curând colibe decât case”. Avea pe atunci un pod peste Prahova și trei biserici, ceea ce ar însemna că avea trei mahalale.

Dionisie Fotino, în 1815, îl numește un „orașel” în care

sunt trei biserici. Procesul de involuție a fost finalizat prin actul de trecere a moșiei orașului în stăpânirea Mitropoliei, la 1765, și transformarea unei părți a locuitorilor în clăcași. Erau scutiți de prestarea obligațiilor feudale numai cei ce puteau dovedi cu acte că sunt urmașii vechilor orașeni, că dețineau o mică proprietate. Pentru recunoașterea acestor drepturi 30 de locuitori, urmași ai vechilor orașeni, vor începe un șir lung de procese, invocând actele de proprietate asupra moșiei târgului în hotarele stabilite din anul 1534. Procesele vor dura până spre

jumătatea secolului XIX, când târgul Gherghiței era deja considerat sat. Dania făcută Mitropoliei a fost „în același timp cauză, dar și efect al decăderii orașului, proces început înainte de 1765 și agravat după această dată de transformarea locuitorilor în clăcași”.

Mărturie a unei epoci de prosperitate, în vatra satului Gherghița s-au mai păstrat, ca monumente importante (cu unele refaceri), biserica domnească, ctitorită de Matei Basarab, și biserica Sf. Dimitrie, ctitorită de Preda căpitanul în 1705, după cum se menționează în textul pisaniei. ■

BLITZ... CONCURS

Trimiteti, până la 15 august 2005, răspunsul la această întrebare (cu mențiunea **Pentru concurs**) și puteți câștiga un abonament pe un an de zile la revista **Magazin istoric**.

Concursul nu are talon.

– Cum se numea orașul care, din a doua jumătate a secolului XIX, s-a transformat în localitate rurală?

Răspunsul corect la **Blitz... Concursul** din luna mai 2005 este:

În interiorul bisericii Trei Ierarhi

Premiul de un abonament pe un an la revista **Magazin istoric** a fost câștigat de Cercul „Prietenii istoriei”, de la Școala „Mihai Eminescu”, nr. 28, Galați.

Abonamentul se efectuează începând cu luna ianuarie 2006.

Adresa noastră: **Magazin istoric, C.P. 1-702, Oficiul Poștal nr. 1, sector 1, București**

REGIUNE DIN ORIENT

(Biverb: 9, 5)

Soluție integrată **Constantin Brâncoveanu (1688-1714)**

T – I – O – S – PARVU/MUTU – RAID – MAR – IAD – AVANS – RUS – ANCA – DO – IMN – AR – MAROTA – I – BATOB – CS – NEPOT – PF – BEI – SOLAR – A – POARTA – OSTEAN – AN – CA – IAURT – MARCA – MIA.

Soluție **ROMB ISTORIC**:

R – CEH – HAVEL – CAPORAL – REVOLUTIE – HERUVIM – LATIN – LIM – E.

Pentru o istorie a exilului

Am cunoscut-o pe doamna Lucia Hurmuziadi (1910-2001) la Atena, în iulie 1998. Avea atunci 88 de ani. S-a născut la Galați, într-o familie de origine greacă (tatăl – Dimitriu, mama – Gorgos). Familia s-a mutat la București, unde Lucia a urmat cursurile Facultății de Filosofie. În cursul unor repetate întâlniri, mi-a evocat anii tinereții ei în România, locurile din lume prin care viața a purtat-o, din Paris până la Buenos Aires, prieteni și prietenii de-o viață. Întotdeauna, firul amintirilor se îndrepta spre România, țara pe care continua să o iubească, chiar din depărtările exilului.

LUCIA HURMUZIADI: ROMÂNIA DIN SUFLET

PAULA SCALCĂU

● Severitatea lui Motru față de studenți ● Urmărindu-l pe Ionel Teodoreanu pledând ● Moneda mexicană care ține de cald lui Vintilă Horia ● Intelectualii sunt speranța ● Prietenii mor din cauza politicii ● Noul mileniu și revenirea la umanitate

Despre profesorii ei (Dimitrie Gusti, Constantin Rădulescu-Motru, Mircea Florian) avea amintiri vii, chiar după mai bine de șase decenii: „Ca profesor, Motru nu îngăduia nimic, nu-ți ierta nimic, era foarte serios, foarte sobru. Mare admirator al culturii germane, era foarte meticolos în tot ceea ce făcea. L-am avut profesor trei ani și el mi-a dat o scrisoare de recomandare ca să-mi fac doctoratul la Paris. „Era cel mai sever dintre profesorii noștri. Mircea Florian și chiar și Vianu, când vedeau că nu ești foarte bine pregătit, îți puneau mai multe întrebări ajutătoare

ca să te lase să treci. Ei bine, Motru nu făcea asta niciodată. Aveam o colegă de la Piatra Neamț care s-a prezentat de trei ori la examenele lui și de trei ori a fost respinsă. Ce întrebare credeți că mi-a pus mie Motru la ultimul examen? «Explicați-mi ce se-nîmplă cu câinele care scoate limba când aleargă.» Am fost singura fată căreia i-a dat examenul. Pe atunci, eram foarte puține fete care studiam filosofia. Cei mai mulți erau băieți.”

Un loc aparte în amintirile sale îl avea Constantin Noica. „Am fost prieteni buni... Era frumuseț, delicat, un adevărat boier. Era excepțional din

tinerețe. Și am rămas prieteni până târziu. De fiecare dată când veneam la București ne vedeam și luam masa împreună. Nu am putut să înțeleg niciodată faptul că el a renunțat la soția și la copiii lui ca să se-ntoarcă [din Franța – P.S.] și să-și trăiască viața în comunism.”

Vorbeam cu nostalgie despre Bucureștii de altădată. „Micul Paris” pe care eu îl știam doar din cărți era orașul în care Lucia trăise. Dar locul ei preferat din România era altul.

După ce și-a pierdut tatăl, familia a considerat că o schimbare i-ar prinde bine și a plecat la Iași, unde a urmat

*Sobru, serios, neiertător la examene:
profesorul Constantin Rădulescu-Motru (primul din stânga)*

curturile Seminarului Pedagogic. Amintirile din acea perioadă îi aduceau pe chip o strălucire aparte: „Am avut fericirea de a-l avea profesor pe Vasile Pavelcu. Era fin, tinerel, de o mare delicatețe, serios, capabil din punct de vedere intelectual, un profesor pe care nici o elevă nu-l poate uita.“ La rândul meu, eram și eu îndrăgostită de același oraș, în care petrecusem patru ani de studenție pe băncile Facultății de Filosofie. Acest lucru parcă ne-a apropiat și mai tare. „Știi cum mă simt când mă gândesc la Iași sau când vorbesc unui ieșean? E... ca și cum m-aș scufunda într-o atmosferă de literatură, de poezie. Parcă-l văd pe Teodoreanu, parcă-l văd pe Sadoveanu, parcă aș fi la o reuniune de doamne. Parcă o văd pe doamna Gavrilăscu, care făcea de Crăciun ciorba de potroace la patru și jumătate dimineața și invita tot Iașiul... Ne adunam la ea 30-35 de persoane, iar când ne întorceam spre casă eram toți în sănii cu clopoței... Unde mai sunt azi săniile cu clopoței? Unde mai sunt

oamenii care știu să te câștige printr-o singură vorbă?“

Am fost curioasă să aflu unde locuise: „Am stat la Palatul Culturii, căci unchiul meu, Cristofor C. Gorgos, era președintele Camerei de Apel. Mi se dăduse camera arhitectului. Coboram și urcam zilnic acea scară monumentală, admirând superbul candelabru cu numeroasele brațe, de fiecare dată când plecam sau veneam de la Seminar. După mulți ani, când am revenit în România, am fost la palat și mi-am revăzut camera. Ea ducea sus la balconul Sălii de Justiție și ori de câte ori era un proces interesant mă strecuram acolo să-l văd pledând pe Ionel Teodoreanu. L-am cunoscut apoi personal la Mangalia, unde venea în vacanțe cu soția și copiii... Unchiul Cristofor avea partide de bridge în fiecare seară cu magistratul Lupu, cu Gavrilăscu și uneori venea în vizită și Sadoveanu. În fiecare seară mergeam să-l iau de la Jockey Club și ne întorceam cu o trăsură trasă de cai... Am fost într-adevăr foarte fericită la Iași. Sunt

poate cel mai fericit supraviețuitor al unei epoci apuse.“

După absolvirea Seminarului, Lucia a predat un an filosofia la un liceu particular din București, suplinind o prietenă care plecase în străinătate. A mers apoi și ea în Franța, pentru doctorat. A început războiul și s-a căsătorit cu un francez, împreună cu care s-a mutat în Argentina. Din această perioadă, cele mai dragi amintiri sunt legate de prietenii din diaspora românească din Argentina. Două prietene au fost evocate cu foarte mare dragoste. Alina Iorga, fiica cea mai mică a istoricului Nicolae Iorga, plecată din România după asasinarea barbară a tatălui ei, era căsătorită cu rectorul unei facultăți de drept din Argentina. Cea de a doua, Magda Cuza, era fiica ministrului A.C. Cuza, căsătorită cu un prinț italian.

I altă figură dragă era cea a tânărului scriitor Vintilă Horia, de care românii, spunea Lucia Hurmuziadi, au luat cunoștință cam târziu. Tânărul avocat al baroului din București (pe numele lui adevărat Vintilă Caftangioglu, căci ambii părinți erau de origine greacă) fusese secretar la Legația României din Viena. La sfârșitul celui de-al doilea război mondial, odată cu instalarea comunismului în România, a decis să nu se întorcă acasă și să ia drumul Argentinei, ce-i putea deschide noi orizonturi. „A fost o hotărâre eroică. Când l-am vizitat întâia oară în locuința sa dintr-un subsol, lângă o bucătărie care mirosea groaznic, având soția bolnavă și fără

un franc în buzunar, i-am arătat o monedă mexicană de aur, o piesă frumoasă... L-am întrebat dacă-i place și l-am rugat s-o păstreze. «Poate o să-ți fiină de cald», i-am spus. Imediat ce a obținut slujba de la bancă, Vintilă mi-a înapoiat-o cu aceleași cuvinte frumoase. Postul de la bancă nu-l încânta prea mult. Ceea ce i-a produs satisfacții în acea perioadă erau cursurile de literatură română pe care le ținea la Facultatea de Litere și Filosofie, unde mergeam adesea să-l ascult.

La un moment dat, el s-a plâns prietenei sale de dureri de spate, datorate orelor în șir petrecute în scaunul lui de funcționar, iar ea i-a pregătit imediat o pernuță pe care, după mulți ani, când se tocise și devenise foarte subțire, la plecarea din Argentina, Vintilă i-a înapoiat-o. În verile argentinienne, Lucia obișnuia să închirieze vara o vilă pe malul mării, unde invita de obicei prieteni români. Într-o vară, avusese ca invitați familia inginerului Opran și pe Vintilă Horia, alături de soția sa, Olga. Și-l amintea cum se trezea în fiecare dimineață devreme, tăcut și discret, îndepărtându-se în lungi plimbări de-a lungul țărmului, cu o cârtică în mână. Și deși nu-i prea plăcea să pună întrebări, îndrăzni într-o zi: „Vintilă, mă întreb ce-o fi oare în cărțulia ta?” El îi răspunse: „A, e ceva extraordinar, sunt Ponticele lui Ovidiu. Îmi plac atât de mult, că nu mă pot separa de ele...”

Atunci și acolo prindea contur cartea sa *Dumnezeu s-a născut în exil...* Faptul că soția lui Vintilă suferea de

astm, iar clima Argentinei nu o avantaja i-a determinat să părăsească Argentina, orientându-se spre Spania, mai ales că aici îl cunoscuse pe George Uscătescu, filosof renumit în cercurile intelectuale europene. De atunci, doamna Lucia i-a mai revăzut pe Vintilă și pe Olga o singură dată, cu ocazia unei vizite în Grecia, unde s-au întâlnit cu diverse personalități scriitoricești ori bisericești.

Acum locuia în Atena, căci ultimul ei soț, scriitorul George Hurmuziadis, era grec. Pentru a-i avea cât mai mult timp aproape, soțul Luciei a apelat la o *minciună diplomatică*, spunând că toate hotelurile ateniene sunt ocupate datorită unui congres și că i-ar face o imensă plăcere să-i aibă oaspeți în casa lor. Au fost ultimele clipe petrecute alături de Olga și Vintilă. „Entuziasmat de evenimentele din România din 1989, Vintilă credea în schimbări imediate și spera să se întoarcă acasă,

în țară. Visul lui însă a fost de scurtă durată, căci în curând avea să spună: România de azi nu e pregătită pentru Europa.”

„Dar Dumneavoastră ce credeți, v-ați întoarce în România?” am întrebat eu. „Nu, nu m-aș întoarce, o spun cu durere... Și cred că țara pentru moment nu oferă nimic care să te incite să rămâi. Și mă doare că am nepoți în România care pleacă în America.” Optimistă, i-am înșirat o mulțime de schimbări produse acasă, dar nici ea nu era chiar pesimistă: „E nevoie însă de timp... Am vrut să fiu mereu la curent, am urmărit jurnalele de cultură din România și am putut constata un lucru: există o elită culturală, cultura noastră nu lasă de dorit, ceea ce lasă de dorit este nivelul cultural al românilor. Pe plan intelectual nu s-a pierdut. Viața intelectuală ar putea fi o punte între trecutul pe care eu l-am trăit și viitorul pe care-l dorim. Intelectualii ar putea juca un rol important.”

Doamna Lucia era foarte curioasă să afle tot ce se

Un avocat care pleda cuceritor: Ionel Teodorescu (în dreapta)

întâmplă acasă, iar când discuția aluneca ușor spre politică, surâdea și schimba subiectul, rugând-o pe nepoata ei, Irina, să aducă platourile cu conopidă și cu bame. „Cu Vintilă – continuă domnia sa – nu am abordat niciodată teme politice în conversațiile noastre. Și nici cu alți prieteni ai mei. Într-o prietenie fiecare are dreptul să gândească așa cum vrea. Uneori, din cauza convingerilor politice, prietenii mor și chiar relațiile de familie se pot deteriora. Prietenia trebuie prețuită...”

Prozatorul George Hurmuziadis, născut într-o familie grecească din Cadrilater, la Mesimvria, fusese o perioadă sportiv și om de afaceri în România, apoi a trăit în Argentina o vreme în care a exportat cereale și a început să scrie. Ultima parte a vieții și-a petrecut-o în Grecia, unde s-a afirmat ca scriitor, fiind onorat cu diferite premii ale Academiei Elene și Române. Cărțile lui au apărut în greacă, spaniolă și japoneză. Lucia i-a tradus în românește volumele *Idolii* și *Cultura Greciei*. Trebuia să apară și traducerea *Nuvelelor*, dar lipsa de hârtie și greutatea cu care se confruntau atunci editurile românești n-au făcut posibilă apariția lor.

Sinteza *Cultura Greciei* a apărut în românește la Editura Univers, cu sprijinul domnului Romul Munteanu, pe care Lucia Hurmuziadi îl cunoscuse prin intermediul ambasadorului român la Atena, domnul Ion Brad. Îl aprecia în mod deosebit ca scriitor și îi sublinia meritul de a fi menținut raporturile culturale

Frumusel, delicat, un adevărat boier: Constantin Noica

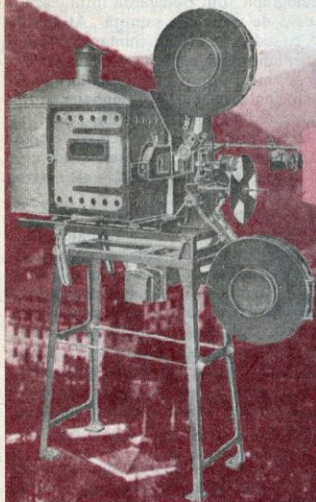
româno-elene la un nivel de vârf: „L-am cunoscut ca un distins și adevărat om de litere, care reprezenta în Grecia o țară comunistă, dar care putea arăta lumii o față europeană. El a fost cel care mi-a sugerat să mă apuc de traducerea operelor soțului meu și chiar m-a ajutat la început, căci ortografia era diferită față de vremea în care părăsisem țara. La invitația lui am și revenit pentru prima oară, după mulți ani, în România. Era după moartea mamei mele, în 1976, când am făcut această vizită oficială. Atunci am revăzut Iașii, iar soțul meu a ținut conferințe la minunata Casă Pogor. A fost una din cele mai frumoase călătorii ale mele. Deși a început cu un incident: funcționarii de la aeroport m-au acuzat că aș fi furat pașaportul unei doamne mai în vârstă.”

Vorbim despre ultimele ei călătorii în România și îi descopăr în glas o mahnire: „Lucrurile încep să se schimbe, iar, tehnic vorbind, în tinerețea mea, românii nu se bucurau de atâtea facilități ca acum. Dar noi, cei care am trăit înainte de al doilea război

mondial, am cunoscut viața în sensul ei adevărat. Voi nu ați cunoscut nimic din poezia acelei vieți... Și mai trăiți și acum într-o lume de tranziție, cu probleme de angoasă și de haos... Îmi doresc din tot sufletul să se ndrepte vremurile și să trăiți bucuriile pe care eu le-am trăit! Iar voi, cei care sunteți la catedră, trebuie să-i faceți pe elevii voștri să fie curioși și să dați suflet unor imagini șterse pentru generația de azi. Să-i faceți să fie curioși față de tot ceea ce a existat și ei nu-și pot închipui că a existat... Cred că unii tineri de azi sunt parcă prea cu picioarele pe pământ, trebuie să-i faceți să înțeleagă că sunt și alte elemente care au valoare în afară de cursul dolarului... Nu suntem doar lupi.”

Am revăzut-o pe doamna Lucia Hurmuziadi în decembrie 1998, când revenisem în Grecia, grație unei burse primite de la Fundația Onassis. Era aceeași femeie fermecătoare, plină de vigoare. Ultima scrisoare a venit în ianuarie 2001, când am simțit-o tulburată de trecerea la noul mileniu: „Acest 2000, cu trei zerouri, m-a emoționat profund, ca pe toți cred care l-au trecut. Am trecut de la un secol și de la un mileniu la altul. Lumea se va schimba, va evolua societatea și o pagină din istorie s-a scris. Eu am trecut, pot spune, acest secol, cu toate minunile, dar și catastrofele lui, cu cele două războaie mondiale, ideologii noi și nefaste și o lume mai puțin omenoasă. Doresc ca acest mileniu să aducă o revenire a umanității.” ■

O istorie a documentarului românesc

- Familia regală filmată în croazieră pe Dunăre • La 10 mai 1913, cu Titu Maiorescu • Cipeto provoacă un scandal de presă • 10 oameni lucrau într-o cameră de 15 m² • Pentru actualități – case de producție străine • În tranșee, lângă soldat, la Mărășești-Mărăști-Oituz • 22.000 m de peliculă filmată pe front și pierdută

Vedere din Sinaia, reședința de vară a familiei regale a României

RĂZBOIUL

ECATERINA DUMBRĂVEANU

În 1913, revista Rampa constata că „cinematograful a luat la noi un mare avânt“. Până atunci, după cum am văzut în numărul precedent, se realizaseră primele filme documentare și se pusese bazele unei firave industrie cinematografice.

Primul război mondial marchează o etapă distinctă pentru documentarul românesc.

Anul 1911 aduce documentarul în două părți realizat de Gheorghe Ionescu și intitulat *Călătoria familiei regale pe Dunăre*, considerat drept cea mai reprezentativă lucrare a sa. O parte din această peliculă se mai păstrează și astăzi în stare bună la Arhiva Națională de Filme. Operatorul surprinde în planuri largi malurile Dunării, cu orașe și sate întinse, alternând cu imagini în care a redat atmosfera și îmbulzeala de la bordul navei: familia regală, regele, regina și cei care-i însoțeau – înalta societate românească a acelor vremuri. Printre personalitățile aflate pe vas se distinge Barbu Ștefănescu-Delavrancea, pe atunci ministrul Lucrărilor Publice, în ipostaza mai puțin

obișnuită de ghid regal. În imagini impresionante apare podul Saligny de la Cernavodă, chiar în timp ce este traversat de un tren, portul din Brăila, țărani îmbrăcați în haine de sărbătoare ieșiți în întâmpinarea înalților oaspeți, vasele flotei comerciale cu felurite stegulețe.

Tot din 1911 datează și două filme documentare monografice, semnate de Constantin Theodorescu: *Agricultura în România* și *Cultura inului în România*. În anul următor, Theodorescu se axează mai mult pe reportaje cinematografice cu o tematică mult mai variată: de la evenimentele sportive – *Concursul hipic național* –, la cele sociale – *Grevele din Capitală*.

În această perioadă își fac apariția o serie de societăți de producție cinematografică; ele au, cel mai adesea, în spatele denumirilor sonore de tip „Româniafilm” (înființată de Theodorescu pe la 1911 și dispărută la sfârșitul anului 1913), existențe anodine. Un singur om se ocupa de producție, filmare, dezvoltare, copiere și chiar, uneori, de proiecțiile publice. Alte societăți nu au reușit nici performanța aceasta din simplu motiv că atât „Carmen Sylva” a lui Gh. Ionescu (care, în 1912, filmează pentru *Jurnalul Venus*), cât și „Lumina”, a lui Tudor Posmantir, erau, de fapt, laboratoare care au avut însă și o producție de actualități sistată odată cu începerea războiului. Ar mai fi de menționat existența unei case de producție cu denumire ambițioasă, „Filmul Național”, înființată de un oarecare om de afaceri Ressel, cu intenția de a crea o industrie, dar care nu reușește decât producerea câtorva subiecte de actualități.

În 1913 apare pelicula lui Gheorghe Ionescu *Palatele de la Sinaia* (1913), realizată pentru firma „Pathé-București”. Este o prezentare cu caracter turistic a castelului Peleş. Sunt arătate pe rând administrația castelului, grajdurile princiare, Pelișorul. Nu lipsesc imagini cu familia regală – Carol I și Elisabeta – pe terasă.

Concomitent cu firmele românești vor activa un timp și operatorii străini. Treptat, aceștia vor fi înlocuiți cu profesioniști autohtoni. Unul dintre ei, Nicolae Barbelian, în prezentarea serbărilor de la *10 Mai 1913*, îl surprinde, la începutul și sfârșitul peliculei, pe Titu Maiorescu. Mentorul „Junimii” avea pe atunci o vârstă înaintată – 73 de ani –, se mișca greoi și era îmbrăcat în costum de gală.

În același timp apar și pe teritoriul Transilvaniei primele semne de împământinare a cinematografului. Acesta își face simțită prezența mai ales la Cluj, unde desfășoară o activitate prodigioasă Jenő Janovics (1872-1946). În 1913, el începe colaborarea cu casa de filme „Pathé” din Paris, de la care obține finanțare pentru mai multe dintre filmele sale. În primul an de colaborare au fost turnate două filme în studioul „Pathé-Janovics” din Cluj, cu concursul regizorului Felix Vanhyl și al operatorului Ro-

bert Montgobert. Menționăm *Murgul șarg*, distribuit în toată lumea, cu peste 137 de copii.

La începutul anului 1915, Janovics și „Projectograph” din Budapesta înființează o nouă casă de producție numită „Atelierele Proja”, cu sediul tot la Cluj. Sunt realizate aici 8 filme de lung metraj regizate de Garas Marton – care se bucura de o mare popularitate la Berlin. În anul următor, 1916, Janovics se află la conducerea unei noi companii, „Corvin”, unde, cu ajutorul regizorului Korda Sandor, produce 9 filme. Tot în 1916 el semnează regia altor 5 filme, iar Merei Adolf – alt regizor cooptat de el – 4 filme.

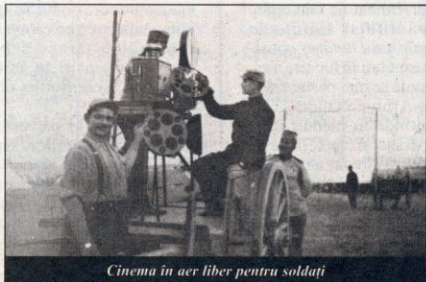
Prima lege care consfințește intervenția statului român în problemele cinematografice – legea cinematografului școlar, așa-zisa „lege Dissescu” – a apărut spre sfârșitul anului 1913. Legea era menită să încurajeze răspândirea cinematografului, mai ales în scopuri educative, la sate și în școli, prin crearea unei societăți numite „Cinematograful pentru toți”, mai pe scurt „Cipeto”. Nu a reușit să aibă vreun efect, în afară de faptul că a provocat un mare scandal de presă în care este implicat până și Parlamentul.

În 1914 apare filmul de actualități *Vizita familiei regale ruse la Constanța*, produs în colaborare de casa „Pathé” din București cu societatea „Filmul de artă Leon Popescu”, realizat de Gheorghe Ionescu și Nicolae Barbelian. Este un reportaj despre manifestările desfășurate la 1 iunie 1914 la Constanța, când familia imperială rusă a vizitat România. Se pot vedea imagini de pe faleză, din port și Cazinoul din Constanța.

La 15 noiembrie 1916, la trei luni de la intrarea României în război, pe lângă Marele Cartier General se organizează un „Serviciu Foto-Cinematografic al Armatei Române” (S.F.C.A.R.). Constituit după model și cu

sprijin francez, acest serviciu avea misiunea de a „lua vederi din zona armatelor, vederi interesante din punct de vedere al istoriei și documentării militare, al istoriei generale și propagandei”. Conducerea este încredințată sublocotenentului Ion Oliva, care fusese mobilizat în timp

Cinema în aer liber pentru soldați

ce-și făcea studiile de arhitectură la universitatea din Paris. În *Amintirile* lui, păstrate acum în biblioteca Arhivei Naționale de Filme, Tudor Posmantir, unul dintre întemeietorii S.F.C.A.R., povestește destul de amănunțit despre condițiile în care se lucra pe atunci. Serviciul era instalat inițial într-o cameră de cca 15 m², în care lucrau vreo 10 persoane. Dintre aceștia, 5 erau fotografi profesioniști, aduși de la diferite regimente, precum și doi voluntari de război: unul de 19 ani – Constantin Ivanovici, celălalt de 18 – Constantin Davidescu.

Ca operatori de front au fost numiți: caporalul Tudor Posmantir (la Armata 1), soldatul Constantin Ivanovici (la Armata 2), caporalul Gh. Ionescu (responsabil cu filmările aeriene). Puțin mai târziu, li s-a alăturat soldatul Eftimie Vasilescu (1895-1986), care, în anii interbelici, se va afirma ca un ingenios operator, regizor și producător de filme documentare sau de ficțiune.

Potrivit instrucțiunilor Marelui Cartier General, S.F.C.A.R. avea misiunea de a lăsa în zona de operațiuni, cât mai în interior, vederi care să fie interesante din trei puncte de vedere: „al propagandei prin imagini în țările aliate și neutre, cât și al conservării moralului neştirbit în țara noastră; al istoriei și al artelor; al documentării militare, pentru constituirea arhivelor Marelui Stat Major”.

După două săptămâni, acest serviciu este transferat de la Bârlad la Iași, unde i se amenajează un loc mai spațios. Filmările se făceau pretutindeni, în condiții foarte grele și în zone periculoase. Pelicula era dezvoltată în laboratorul de la Iași de Posmantir, ajutat de doi soldați: Petre Doicescu, fost dulgher, și Nicolae Stan, fost plugar. Producția maximă a laboratorului era de până la 1.000 de metri de peliculă pe zi.

Primele filme ale acestui organism prezintă scurte incursiuni cinematografice pe frontul românesc. Ele datează din anul 1917: *Iarna pe front*, *Vederi de pe frontul român* etc.; cea dintâi proiecție publică are loc sub titlul de *Reprezentare de cinematograful de film de război* la 1 mai același an, la Teatrul Național din Iași. Proiecțiile se bucurau de un real succes, cu spectatori din toate categoriile sociale, începând de la soldații răniți care se refăceau în capitala Moldovei și până la membrii misiunilor militare aliate. Veneau, destul de des,

Dr. Jeno Janovics, cel care a început colaborarea cu casa de filme „Pathé”

membrii familiei regale, Ferdinand și Maria asistând nu de puține ori la proiecții.

Cel mai mare interes l-a stârmit în jurul ultimilor bătălii de pe frontul românesc *Mărăști-Mărășești-Oituz*, un film cutremurător, care reușise să capteze fața mai puțin cunoscută a războiului: tranșeele din primele linii, viața, devotamentul și vitejia soldaților români care luptau în condiții extreme. Pelicula a fost catalogată de presa vremii drept „adevărat document al timpului nostru”.

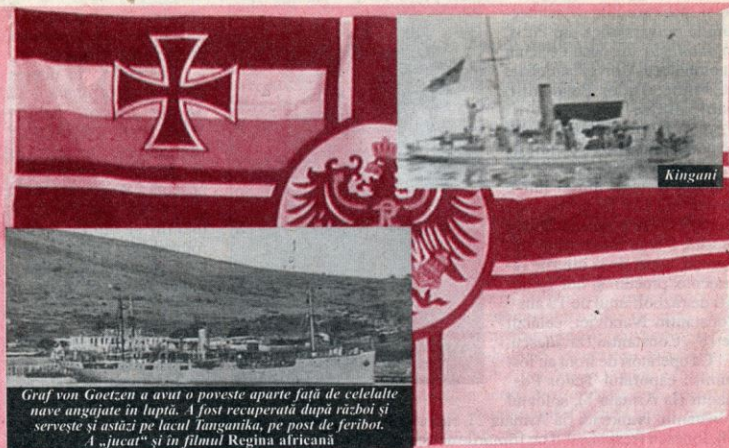
Pe lângă operatorii români, practic cot la cot cu aceștia, evenimentele frontului românesc au mai fost

filmate de trimisul special al casei „Pathé”, operatorul francez Georges Ercole. Până la sfârșitul anului 1919, operatorii acestui serviciu au filmat cca 22.000 de metri de peliculă negativă, care cuprindeau cele mai diverse subiecte: reînceperea ostilităților, intrarea în Bucureștii eliberați, Ardealul revenit României ș.a. Din păcate, materialele rămase din acea perioadă sunt mult prea puține pentru a se putea face o analiză cinematografică amplă a evenimentelor primului război mondial.

În același timp, pe teritoriul românesc ocupat de inamic și-au desfășurat activitatea două case de producție: „Militar Film und Fund-Stelle” din Berlin și „Serviciul Foto-Cinematografic al Armatei Austro-Ungare”, ambele producând actualități cinematografice.

După eliberarea Bucureștilor, Posmantir realizează *Războiul pentru întregirea neamului/ Războiul nostru* (1920) – film montat din imaginile luate de pe câmpurile de bătălie ale primului război mondial de operatorii Constantin Ivanovici, Tudor Posmantir și Georges Ercole. Operatorul francez filmase campania din Ardeal, din 1919, cu eliberarea acestuia, înaintarea spre Tisa, trecerea la Szolnok (Solnoc), înaintarea spre Budapesta. Filmul din 1920 se sfârșește cu intrarea armatelor românești și a celor aliate în Capitală, la 1 decembrie 1918. A fost urmărit în mod special drumul parcurs de către Căpetenia Armatei și Marii Comandanți români și străini de la Gara Mogoșoaia (Băneasa) până la statuia lui Mihai Viteazul, precum și trecerea pe sub Arcul de Triumf, proaspăt ridicat din paianță. ■

Graf von Goetzen a avut o poveste aparte față de celelalte nave angajate în luptă. A fost recuperată după război și servește și astăzi pe lacul Tanganika, pe post de feribot. A „jucat” și în filmul Regina africană

BĂTĂLIA PENTRU LACUL TANGANIKA

ALEXANDRU V. ȘTEFĂNESCU

Cele mai exotice episoade ale primului război mondial au fost, fără îndoială, luptele purtate pe continentul african. Iar dacă ele astăzi au fost aproape uitate, aceasta se datorează în special rolului lor secundar în complexitatea conflagrației. Oricum, ele rămân povești fascinante, pline de pitoresc și total diferite de cele petrecute în tranșeele Europei. Viața sălbatică și insuficiența resurselor, atât materiale, cât și umane, dar și bolile, paraziții, insectele ucigașe care loveau deopotrivă ambele tabere combatante au schimbat tradiționala perspectivă.

La începutul conflagrației, nici una dintre părțile angrenate nu se putea considera pregătită pentru un război în Africa. Dar supremația navală a Marii Britanii, împreună cu vastitatea imperiilor coloniale deținute aici de statele Antantei îi asigurau acesteia un avantaj categoric. Ca urmare, coloniile germane au fost ocupate, rând pe rând: Togo, în doar trei săptămâni de la începerea războiului (august 1914), Africa germană de Sud-Vest în iulie 1915, iar Camerunul în februarie 1916

(operația fiind întârziată de jungla și ploile abundente). Africa germană de Est, magistral apărată de locotenent-colonelul (ulterior generalul) Paul von Lettow-Vorbeck (*Magazin istoric*, nr.7/2001), a căzut abia după semnarea armistițiului dintre puterile Antantei și Germania la Compiègne (11 noiembrie 1918).

În cel de-al doilea an de la începutul conflictului, în Africa Centrală, Antanta deținea două dintre cele trei mari lacuri ce asigurau

controlul zonelor limitrofe (Malawi și Victoria). Lacul Tanganika, al doilea ca mărime de pe continentul african (31,9 mii km²), dar cel mai lung (670 km), reprezenta linia defensivă naturală a Africii germane de Est și, totodată, „ușa din spate” a Congoului belgian. Preluând apărarea acestuia, la 26 august 1914, căpitanul de marină Gustav Zimmer a dat dovadă de o deosebită energie, achitându-se excelent de sarcina încredințată. Cu doar 200 de oameni (echipajul vasului alături de câteva trupe indi-

Geoffrey Spicer-Simpson

Mimi...

... și Toutou

gene), un vas cu aburi dotat cu armament de război și o plută improvizată, a reușit să distrugă nava de luptă belgiană *Alexandre del Commune* și să bombardeze garnizoanele belgiene de la Albertville, Uwira și Baraka, devenind astfel stăpânul lacului. La sfârșitul anului 1914, traficul Antantei în zonă a fost stopat, iar ofensiva belgiană plănuită contra Africii germane de Est depindea tocmai de aceasta.

Un războinic în fustă

O dată cu începutul anului 1915, Amiralitatea britanică a conceput un plan deosebit de îndrăzneț pentru ocuparea poziției mult râvnite. O mică expediție, compusă din trei ofițeri și 35 de soldați, trebuia să transporte două șalupe cu motor până în dreptul punctului belgian de la Lukuga, traversând astfel jumătate din continentul african. Planul reprezenta o expresie certă a pretențiilor britanice asupra lacului, Amiralitatea considerându-l „o mare periferică

inclusă în sfera puterii navale britanice” – după cum reiese din textul mesajului trimis în acel moment comandantului belgian al zonei. Iar comandantul unei asemenea aventuroase expediții nu putea fi decât unul dintre cele mai pitorești personaje militare ale epocii.

Geoffrey Spicer-Simpson era cel mai vechi locotenent-comandor din Marina britanică și își petrecuse cea mai mare parte a carierei numai cu munca de birou. Însă figura sa nu semăna deloc cu cea a unui simplu funcționar: brațele și picioarele îi erau acoperite cu tatuaje, iar alura de... războinic și-o completa adesea prin purtarea unei fuste adevărate, confecționate de soția sa, cunoscătoare a tainelor modei feminine. În plus, nici la capitolul umor – britanic! – Geoffrey nu stătea prea rău, după cum o atestă și alegerea numelor pentru cele două șalupe de război. Astfel, într-o primă fază, el le-a botezat: *Dog* (Căinele) și *Cat* (Pisică), apoi, în momentul în care Amiralitatea s-a opus, le-a

schimbat în *Mimi* și *Toutou* (interjecții care, în limba engleză, marchează mieunatul și lătratul).

În plan tactic, expediția urma să se desfășoare în două etape. Oamenii și șalupele trebuia aduși pe calea apei, din Anglia și până la Cape Town, după care transportul până la Elizabethville (Lubumbashi), iar de acolo la Jadotville se continua cu trenul. Până la punctul feroviar de la Sankisia, pe o distanță de 175 mile, șalupele urma să fi transportate cu două tractoare speciale și 42 de boi. Unul dintre participanții la expediție, doctorul Henschel, considera, în jurnalul său, că această etapă a fost cea mai dificilă: „era să pierdem totul din cauza furtunii. Acest transport ne măcina într-un ritm îngrozitor... Am ajuns în vârful platoului la 8 septembrie 1915. A fost un moment de triumf pentru expediție... urma o coborâre riscantă, în care trebuia să trecem bărcile peste stânci ascuțite”.

Cum sezonul ploilor se apropia, expediția britanică

Lacul Tanganika, scena bătăliei

trebuia să se grăbească, pentru ca drumurile să nu devină impracticabile. Satele-fantomă din Africa Centrală le ofereau un adăpost destul de precar, iar vestita muscă țețe – purtătoarea maladiei somnului – devenea un pericol permanent pentru oameni și animale. Seceta pârjolea câmpiile, motoarele tractoarelor se opriseră din lipsă de apă pentru răcire, iar localnicele, în schimbul unui balot de pânză promis de Spicer-Simpson, aduceau lichidul vital de la un puț aflat la 13 km..

La 1 octombrie 1915, expediția pornea pe calea ferată din depoul de la Sankisia. Ajunse la Bukama, șalupele au fost din nou asamblate și coborâte pe râul Lualaba, continuându-și drumul pe apă în același mod anevoios în care trecuseră și prin junglă. În depoul de la Kabalo, au fost din nou demontate, parcurgând ultimele 175 de mile pe drum de fier. În sfârșit, la 28 octombrie 1915, după patru luni în care au străbătut 15.000 km, expediția a ajuns lângă lacul Tanganika, la Kalemie.

În ciuda secretului desăvârșit în care se desfășurase acțiunea, Zimmer aflase – după cum reiese din însemnările sale din jurnal – încă din luna martie de existența planului, dar era mult mai îngrijorat de știrea că belgienii

construiau, într-un șantier de pe lac, un nou vas de 1.200 tone, vas pe care nu-l putuse descoperi însă. În luna iunie, lansase o nouă navă cu aburi de același tonaj – *Graf von Goetzen* – înarmată cu un tun de 105 mm și două de 37 mm. Alături de alte două vase mai vechi – *Hedwig von Wissmann* (100 tone) și *Kingani* (45 tone) –, trebuia să asigure supremația în zonă a germanilor.

Proaspăt instalat la Kalemie, Spicer-Simpson a ordonat demararea construcției unui port din piatră pentru a-și proteja șalupele de valurile mari, ca și a două rampe, de pe care acestea puteau fi lansate rapid la apă. Maiorul belgian care comanda baza, încă uimit de reușita transportului britanic, a fost nevoit să treacă sub comanda excentricului temerar.

Interceptând transmisiunile telegrafice ale belgienilor, Zimmer aflase de succesul expediției britanice, ca și de construcția noului port. La 1 decembrie 1915, i-a trimis în recunoaștere pe locotenentii Rosenthal și Odebrecht. În patru seri consecutive, aceștia s-au apropiat cu navele și au fotografiat portul. În noaptea de 2/3 decembrie 1915, locotenentul Rosenthal, înfruntând nu numai valurile mari, ci și crocodilii care populau lacul, a înnotat până în

portul belgian, pentru a observa șalupele britanice. Dar, din cauza întinericului, nu a mai reușit să-și găsească vasul, fiind capturat în zori. Fără a fi descurajat, Rosenthal a depus toate eforturile pentru a transmite lui Zimmer informațiile cu atâta greutate obținute. A reușit chiar să-i convingă pe britanici să trimită la Cartierul General german de la Kigoma o scrisoare în care-și cerea lucrurile personale. Pe spatele mesajului a notat, folosindu-se de propria... urină, observațiile detaliate. Însă acestea au ajuns la Zimmer doar în februarie 1916.

La 22 decembrie 1915, *Kingani* – comandat de locotenentul de marină Junge – a început căutarea britanicilor din zonă. Între timp, aceștia finalizaseră lucrările la port și făcuseră deja și primele incursiuni de probă cu canonierele de mahon. În dimineața zilei de 26 decembrie a fost semnalat și inamicul.

0 înfruntare cu spectatori

Spicer-Simpson a insistat să se termine rugăciunea de dimineață, după care și-a trimis oamenii să se pregătească de luptă. *Kingani* fusese trimis să spulbere amplasamentul portului belgian, putând, datorită tonajului și dotării sale, să scufunde, cu un singur obuz, șalupele britanice. Era mult mai lent însă și, în plus, comandat de un ofițer total luat prin surprindere de prezența trupelor inamice: *Die Engländer sind hier!* (englezii sunt aici!) – a exclamat el. Iar Spicer-Simpson, la bordul lui *Mimi*, și locotenentul Doodley, pe *Toutou*, nu l-au lăsat să se dezmeticească, atacându-l din două părți, simultan. Un

prim proiectil i-a doborât catargul, altele atingându-l sub linia de plutire, puntea de la prova sărind și ea în aer. Au fost culeși din ape 11 marinari germani, în timp ce britanicii de pe stânci aclamau victoria. Doodley a trecut la bordul lui *Kingani* și, ajutat de marinarii inamici, a reușit să conducă vasul înspre port. Ulterior, captură de război, nava a fost reparată și rebotezată, în același stil, *Fifi*... În ceea ce privește echipajul inamic, el a fost în întregime luat prizonier, iar pentru cei trei marinari germani uciși în timpul atacului s-au făcut înmormântări cu onoruri militare.

Victoria și spiritul Africii accentuasă caracterul non-conformist al lui Geoffrey Spicer-Simpson. Sărbătorirea victoriei a căpătat aceleași note de bizărie deja cunoscute: învingătorul a făcut un duș cu... nisip și și-a mai pictat o altă serie de tatuaje. Pentru războinicii tribului local *Ba Holo-Holo* devenise *Bwana ciucuantagubo* (Stăpânul pânzei de șold), aluzie la fusta de care nu se despărțise.

În tabăra cealaltă, Zimmer nu deținea nici o informație despre forța navală britanică. Spionii săi, recrutați dintre indigeni, îi transmisese că *Kingani* fusese scufundat de o nouă baterie de artilerie, iar prezența epavei, în apropierea țărâmului, părea a le justifica suferințele. În februarie 1916, vestea că belgienii au reluat traficul pe lac l-a determinat pe Zimmer să acționeze. Nava *Hedwig von Wissmann*, cu lt. Odebrecht la comandă, urma să facă un drum de recunoaștere și, după ce i se alătură și cealaltă navă – *Graf von Goetzen* – (comandată de Zimmer), să atace portul aliat.

În zorii zilei de 9 februarie 1916, primul vas belgian pătrunsese în golful din fața portului și împrăștiase micile

Imagine din timpul transportării șalupei britanice

nave aliate. Prin ceața dimineții, Spicer-Simpson pornea la atac, la bordul noii sale nave-amiral *Fifi*. Mai rapidă, *Mimi*, avându-l la comandă pe inginerul șef Wainwright, se lansase deja în urmărirea inamicului. Timp de o oră, s-au bombardat reciproc, de la distanță, până când nava britanică a reușit să-i taie calea celei germane. La 11.30, *Hedwig von Wissmann* a fost atinsă de un obuz inamic, urmând apoi un al doilea chiar în sala mașinilor. Imposibil de manevrat, vasul a luat foc și, după ce fuseseră amplasate încărcături explozive de sabordare, a fost abandonat.

Primul drapel inamic pradă de război

Din mijlocul rămășițelor, Spicer-Simpson culegea drapelul de luptă german, primul capturat de la inamic în acest război. Dintre cei 28 de germani, 7 au fost uciși, în timp ce în rândul britanicilor nu s-a înregistrat nici o pierdere. Pentru indigenii *Ba Holo-Holo*, această nouă faptă de arme confirma statutul lui Spicer-Simpson de luptător invincibil. Ei l-au imortalizat în statuete de lut și i-au adus

omagiul de fiecare dată când făceau baie.

Zimmer l-a așteptat în zadar înapoi pe Odebrecht. Însă, după cum a notat în jurnalul său, „entuziasmul și dorința noastră de luptă nu erau frânate”. Dar visul Germaniei pentru un imperiu african fusese zdruncinat încă o dată. În iunie 1916 începea ofensiva aliată pentru cucerirea Africii de Est, mult încurajată de recăștigarea lacului Tanganyika. Patru hidroavioane de tip Short, proaspăt sosite, au reușit să scoată din luptă nava *Graf von Goetzen*, celorlalte vase germane demontându-li-se piesele de artilerie, pentru a putea fi folosite de către trupele de uscat, conform ordinului generalului von Lettow-Vorbeck.

Iar în ceea ce-l privea pe Geoffrey Spicer-Simpson, el era deja un erou și a refuzat să atace navele inamice, mai ales pe cele neînarmate. După un an, alături de oamenii pe care-i comandase, s-a întors în Anglia. Cea mai mică expediție deplasată vreodată devenise un succes total. Obiectivul militar fusese realizat, iar toți participanții s-au reîntors vii și nevătămați. Zece dintre ei au și fost decorați, iar Spicer-Simpson, după ce a primit Ordinul pentru Serviciul Militar, a revenit la biroul pe care îl părăsise în 1915. ■

ULTIMII ÎMPĂRAȚI

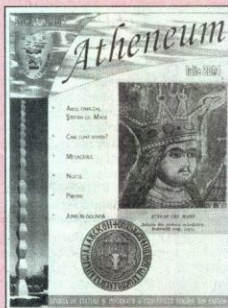
RUSIA (II, 1917)		VECHILE ARMATE		CAPUL LUI MAHOMEDI		NU-S DE PE LA NOI		EROINĂ DIN TRUBADURUL	
BIZANT (XII, 1453)		FRANȚA (III, 1870)		DATA ÎN JUDECATA!		PRET AL MĂRFII		LUNA DE VARĂ	
NETRECUTĂ CU VEDEREA					LOCALITATE ÎN FRANȚA				
SEFI LA ÎNĂLȚIME					DELICAT				
				AUSTRO- UNGARIA (1916)					
ÎN ÎNOTI			POVEȘTI DE PE LA TARĂ						LUATĂ ÎN RĂZBOI
TESĂTURĂ PUFOASĂ			TRĂSNIT LA CAPI						
						MANTIA IERNII			
						TURCIA (VI, 1922)			
UNITATE A POEZIEI					DEBUTANTE LA MILITARIE!			JAPONIA (AFLAT ACUM PE TRON)	
ÎN ORICE CANONI									
			CU MULȚI ANI ÎNAINTE				ACUM E ACUMI		
			A ȘTI DIN TRECUT				INTRATE ÎN PARC!		
INSPECTOR (ACR)					MAUSOLEU LA NIPONI				
DEȘI MIC DĂ INDICAȚII					CÂNTEC NATIONAL				
		STAU PROST CU VEDEREA							STANDARD DE STAT
		UN LOC PE SCARĂ							
CUVÂNT PUS LA ÎNDOIALĂ				DOINE!			HAȘIȘ!		
PALAT DESCHIS!				ÎNCEPUT DE IANUARIE!			AFECTIUNE LA INIMA		
			E CEVA NEOBISNUIT						
			ÎN ORICE MISIVĂ!						
LUATĂ DE TOARTĂ					ZESTREA MIRESEI				
ÎMPĂRĂTEASĂ MAI MICA									
						CULOARE PE DRAPEL (var)			

DIALOG CU CITITORII

COMPLETĂRI

Domnul RAPHAEL KOHLENBERG, din Moinești, județul Bacău, **ne scrie**: Referitor la articolul publicat în numărul iunie 2004 „Aurel Vijoli, un tehnocrat în regimul comunist”, semnat de Alina Ilinca, vreau să completez cele scrise cu următoarele: în perioada 4 iunie 1954-30 octombrie 1955 am lucrat la Sanatoriul „1 Mai” Slănic-Moldova ca funcționar. Într-una din zile directorul unității a fost sunat de organele de conducere de la București, comunicându-i-se că va veni pentru odihnă și tratament o persoană importantă, pe nume Aurel Vijoli. I se atrăgea atenția să se asigure tot confortul pentru perioada de sedere.

Într-una din zilele de la începutul lunii octombrie 1954 s-a prezentat cu actele necesare cazării persoana amintită mai sus. Avea părul albit, era slăbit la față. Lângă el avea o valiză din piele groasă (lucru rar în acea vreme) care purta urmele mai multor etichete ale hotelurilor străine pe unde a fost purtată. La puține zile de la cazare Aurel Vijoli a venit la mine în birou și m-a întrebat dacă nu are vreo scrisoare. I-am răspuns că nu și l-am întrebat direct: tovarășe Vijoli, dvs. semnați banii ca guvernator? Deși eram sigur de răspuns, el mi-a confirmat. Mi-a zămbit și a plecat. Mai târziu am aflat de perioada în care a fost închis la pușcărie fiind nevinovat și regimul comunist din acea vreme, dorind să-și răscumpere greșeala l-a trimis

la Slănic-Moldova pentru refacere.

APARIȚII

Am primit la redacție câteva reviste pe care le semnalăm cititorilor noștri: **ATHENEUM**, numărul 4, volumul 5, aprilie 2005, revistă de cultură și informație a comunității române din Canada, care își propune să promoveze realizările artistice și culturale ale membrilor comunității românești din diaspora nord-americană și legăturile cu țara. Din sumar menționăm articolele: Papa Ioan Paul II – un om deasupra vremurilor, Ortodoxia între frica de Europa și vocația mărturisirii, România elitelor de pradă etc.

ARISTARC, nr. 9, 2005, revista Liceului „George Călinescu” din București, director prof. Florin Mohora, redactor-șef prof. Mihaela Georgescu.

DACROMANIA, revistă editată de Fundația „Alba Iulia 1918, pentru unitatea și

integritatea României”, nr. 18, 2004.

HELIS, revistă de cultură, anul III, nr. 3 (23), martie 2005, revistă lunară ce apare la Slobozia, editată de Asociația Culturală Helis.

CERERI ȘI OFERTE

Domnul PETRE PRICIU, comuna Fântânele, jud. Teleorman, cod 147.371, telefon: 0247.360.009, oferă numerele: 9/1968; 1, 3, 4, 5/1969; 11/1976; 12/1977; 2, 4-9, 11/1978; 2-4/1979; 7, 8/1980; 1/1982; 6, 12/1983; 3, 12/1986; 8, 9, 11, 12/1988; 1, 2, 3, 9, 10/1989; 7, 8, 9, 11/1990; 7, 6, 12/1991; 1, 12/1992; 9/1997; 4/1998; 7-10/2002; 10/2004, domnul **NICOLAE GODESCU**, comuna Masloc, nr. 113, jud. Timiș, telefon: 0256.231.215, numerele: 1/1975; 10/1976; 10/1977; 2, 6/1980; 7/1981; 3/1983; 1, 3-12/1986; 3-6, 9-12/1987; 4, 5, 7-12/1988; 1, 4-12/1989; 2-12/1990; 2-6, 8, 10, 11/1991; 1-3, 7-12/1992; 12/1993; 1, 2, 4, 5, 10, 11/1994; 1997; 1998; 7-10/1999; 1, 4/2000; 1, 2, 4/2001; 1, 2, 3, 5-12/2002; 2003; 2004, iar domnul **COSTICĂ SPĂLĂȚELU**, localitatea Băcălești, județul Teleorman, cod 147.066, numerele: 12/1970; 1/1976; 7/1983; 7, 8/1985; 8/1987; 5, 12/1989; 5/1990; 9/1992; 9/1999.

EUSTAȚIU MIHĂIESCU, Constanța, Bd. Tomis nr. 151, bl. A1, ap. 5, telefon: 0241.662.767, cod 900652, oferă numerele: 11/1975; 8/1978; 6, 12/1980; 9/1981; 5/1987.

CONTENTS (Romanian history)

P.I. Panait Memories about the archaeologist Dinu V. Rosetti • **A.A. Spănu** State advertising in newspapers during Carol II's reign • **A. Brezianu** Monsenior Vladimir Ghika, at Jilava • **E. Olariu** The Romanian society in transition during the second half of the 19th century • **I. Ivănescu** Being a student at *Barbu Știrbey* high school in Buftea • **I. Zănescu** The history of Cismigiu Park • **Metropolitan Daniel** The Orthodox Church - between tradition and renewal • **F. Dolghin** Symposium about the financial-banking center of Bucharest • **M. Ioniță** Café de la Paix - a café of old Bucharest • **D. Deletant** Antonescu and Transnistria (II) • **R. de Weck** Armand Călinescu, the way I knew him • **S. Călția** The story of some minor papers • **M. Sala** Journey through life with Iorgu Iordan • Romanian Documents at Hoover Institution (XIV) • **G. Filitti** Romania 100 years ago • **E. Chele** The story of a deported woman from Bessarabia (VII) • **A. Păunescu** Towns that once were: Gherghița • **P. Scalcău** Regarding the story of exile: Lucia Hurmuziadi • **E. Dumbrăveanu** A history of the documentary (II)

SOMMAIRE (Histoire roumaine)

P.I. Panait Souvenirs sur l'archéologue Dinu V. Rosetti • **A.A. Spănu** Publicité d'état pour des journaux au temps de Carol II • **A. Brezianu** Monseigneur Vladimir Ghika, à Jilava • **E. Olariu** Le monde roumain en transition, à la moitié du XIXe s. • **I. Ivănescu** Être élève au lycée „Barbu Știrbey” de Buftea • **I. Zănescu** L'histoire du parc Cismigiu • **Metropolitan Daniel** L'Eglise orthodoxe - tradition et régénération • **F. Dolghin** Symposium sur le centre financier-bancaire de la capitale • **M. Ioniță** Café de la Paix - un café des écrivains • **D. Deletant** Antonescu et Transnistria (II) • **R. de Weck** Armand Călinescu, la façon dont je l'ai connu • **S. Călția** Le récit des petits papiers • **M. Sala** Voyager dans la vie à côté de Iorgu Iordan • Documents roumains à Hoover Institution (XIV) • **G. Filitti** La Roumanie il y a 100 ans • **E. Chele** L'histoire d'une déportée de Bessarabie (VII) • **A. Păunescu** Villes qui étaient une fois: Gherghița • **P. Scalcău** Pour une histoire de l'exil: Lucia Hurmuziadi • **E. Dumbrăveanu** Une histoire du film documentaire (II)

СОДЕРЖАНИЕ (Румынская история)

П.И. Панаит Воспоминания об археологе Дину В. Росетти • **А.А. Спăну** Государственная реклама для газет во время Карола II • **А. Брезиану** МONSENIOR Владимир Гика в Жилаве • **Е. Олариу** Румынское общество половины XIX в. в транзисии • **И. Ивăнеску** Ученик в лицее „Барбу Штирбей”, в городе Буфтя • **И. Зăнеску** История парка Чисмиджиу • **Митрополит Даниел** Православная церковь - традиция и обновление • **Ф. Долгин** Симпозиум о финансово-банковском центре столицы • **М. Ионицэ** Café de la Paix - бухарестский кафе • **Д. Делетант** Антонеску и Транснистрия (II) • **Р. де Век** Арманд Кэлинеску, таким каким я его знал • **С. Кэлиция** История мелких документов • **М. Сала** Путешествия по жизни вместе с Иоргу Иорданом • Румынские документы в Институте Гувера (XIV) • **Г. Филиити** Румыния 100 лет тому назад • **Е. Келе** Повесть ссыльной из Бессарабии (VII) • **А. Пăунеску** Бывшие города: Гергица • **П. Скалкау** Для истории ссылки: Лучия Хурмузиади • **Е. Думбрăвэну** История документального фильма (II)

INHALT (Rumänische Geschichte)

P.I. Panait Erinnerungen an den Archäologen Dinu V. Rosetti • **A.A. Spănu** Staatliche Werbung für Zeitungen zur Zeit Carols II • **A. Brezianu** Monsignore Vladimir Ghika, in Jilava • **E. Olariu** Die rumänische Welt im Übergang, Mitte des 19. Jh. • **I. Ivănescu** Schüler des Lyzeums „Barbu Știrbei” in Buftea • **I. Zănescu** Die Geschichte des Parks Cismigiu • **Metropolit Daniel** Die Orthodoxe Kirche - Tradition und Erneuerung • **F. Dolghin** Symposium über das Finanz- und Bankzentrum der Hauptstadt • **M. Ioniță** Café de la Paix - ein Bukarester Kaffeehaus • **D. Deletant** Antonescu und Transnistrien (II) • **R. de Weck** Armand Călinescu, wie ich ihn gekannt habe • **S. Călția** Die Geschichte einiger kleiner Akte • **M. Sala** Im Leben mit Iorgu Iordan reisend • Rumänische Dokumente an der Hoover Institution (XIV) • **G. Filitti** Rumänien vor 100 Jahren • **E. Chele** Die Geschichte einer Deportierten aus Bessarabien (VII) • **A. Păunescu** Städte, die es einmal gab: Gherghița • **P. Scalcău** Für eine Geschichte des Exils: Lucia Hurmuziadi • **E. Dumbrăveanu** Eine Geschichte des Dokumentarfilms (II)

SUMARIO (Historia romana)

P.I. Panait Recuerdos sobre el arqueologo Dinu V. Rosetti • **A.A. Spănu** Publicidad estatal favor de los periódicos durante el reinado de Carol II • **A. Brezianu** Monsenior Vladimir Ghika en Jilava • **E. Olariu** El mundo rumano en período de transición a mediados del siglo XIX • **I. Ivănescu** Alumno en el Liceo „Barbu Știrbei” de Buftea • **I. Zănescu** La historia del Parque de Cismigiu • **El Metropolitan Daniel** La Iglesia ortodoxa - tradición y innovación • **F. Dolghin** Simposio sobre el centro financiero-bancario de la Capital • **M. Ioniță** Café de la Paix - un café bucarestino • **D. Deletant** Antonescu y Transnistria (II) • **R. de Weck** Armand Călinescu, tal y como lo he conocido • **S. Călția** La historia de unos pequeños documentos • **M. Sala** Viajando por la vida junto con Iorgu Iordan • Documentos rumanos en Hoover Institution (XIV) • **G. Filitti** Rumania hace 100 años • **E. Chele** La historia de una desterrada de Besarabia (VII) • **A. Păunescu** Ciudades que ya no existen: Gherghița • **P. Scalcău** Para una historia del destierro: Lucia Hurmuziadi • **E. Dumbrăveanu** Una historia de la película documental (II)

magazin istoric

Apare lunar, se găsește de vânzare la chioșcurile de difuzare a presei. Abonamentele se fac la oficiile poștale, factorii poștali de la orașe și de la sate sau la redacție.

Cititorii din străinătate se pot abona prin **S.C. Rodipet S.A.** cu sediul în **Piața Presei Libere nr. 1, Corp B, Sector 1, București, România** la **P.O. Box 33-57, la fax 0040-21-224.05.58** sau e-mail **abonamente@rodipet.ro**;

subscriptions@rodipet.ro sau on line la adresa **www.rodipet.ro**

Abonamentul pe un an - 80 dolari USA (țări europene);

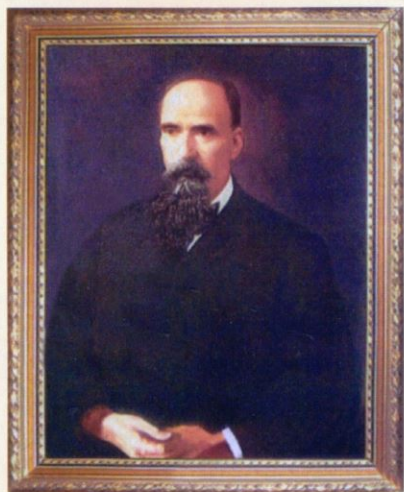
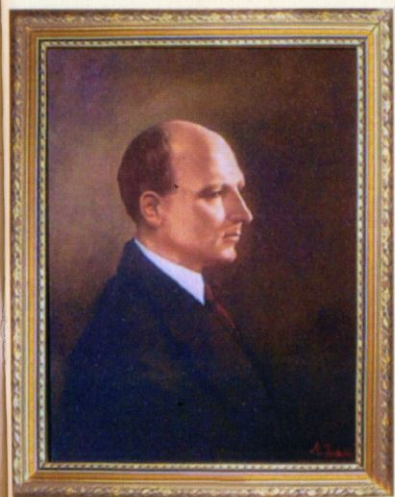
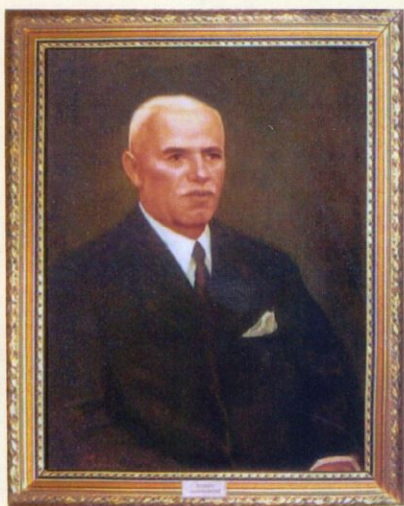
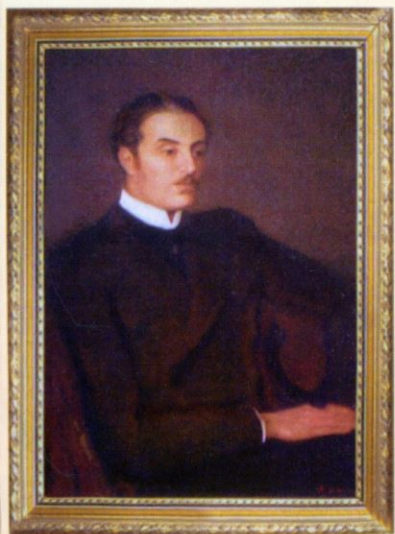
90 dolari USA (țări extraeuropene)

Tiparul executat la Compania Națională a Imprimeriilor „Coresi” S.A. - București

ISSN 0541-881X

Lei 2,40 RON - Lei 24 000 ROL

magazin istoric

